

www.e-rara.ch

Hyperaspistes diatribae adversus Servum Arbitrium Martini Lutheri

Erasmus, Desiderius

Basileae, an. 1526 [mense Iulio]

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-2795>

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

3
HYPERASPI

STES DIATRIBAE ADVERSUS
Seruum Arbitrium Martini
Lutheri, per D. Erasmus
Roterod. ab autore
recognitus.

BASILEAE apud Io. Frob.
An. M. D. XXVI.
Cum gratia & priuilegio Caesareo.

HYPERBOLIC

OF THE

THEORY OF

THE

THEORY OF

THE

THEORY OF

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

ERASMVVS

ROTERODAMVS LE

CTORI S. D.

Rodijt Seruum Arbitrium, titulo Martini Lutheri, sed elaboratum à multis, multo tempore; nam ante annū liber excudi cœperat, ut narrabant, qui prædicabant se uidisse paginas aliquot: summaq; cura quod ipsa res indicat. Liber mihi sero redditus est, idq; casu, nam ipsi celabant, ut saltem ad menses aliquot triumphum agerent, non solum addidit Lutheri, uerum etiam utrisque inimici, mihi quidem ob bonas literas, illi uero ob improbata dogmata. Temporis spatium quod dari poterat tum relegendæ Diatribæ, tum perlegendo Lutheri libro, non tam prolixo, quàm loquaci, tum responsioni meæ, nō erat longius diebus decem: & redditus est iam defesso, atq; adeo etiamnum satagenti in absoluendis ijs, quæ parabantur in mercatū proximū. Eius rei certissimi testes sunt Basileæ, si quis mihi diffidit. Et tamen quoniā sensi, quàm insolenter iam tum ad odore huius libri quidam exultare cœperint, uisum est aliquam responsionis partem, hisce nūdinis Francfordiensibus, quamuis tumultuariam ædere, quo moderatius ageretur istis

4 2 triumphus

ERASMVVS LECTORI.

triumphus ante uictoriam. Respondimus autē ad eam
partem, qua pugnāt cum præfatione meæ diatribes, re
liqua daturi per ocium elucubrationes. Aliquoties capi
tum Lutherane disputationis numeros adiecimus in
marginibus, quo facilius conseras quæ refelli
mus, si prius illius capita numero signa
ueris. Bene uale, & expecta in argu
mentando, certiores uictoriam.

Basileæ, decimo Calen

das Martias. Anno

M. D. XXVI.

HYPERASPI

STES DIATRIBAE PER
ERASMV ROT.

QVOD felix faustūq; sit, pro/
tinus ipsam rem aggrediemur,
& quidē Attica lege, ἄνδρ ποί
οιμίωρ καὶ παῖδωρ, quod idem
si tu quoque Martine Luthere,
facere animum induxisses, mi/
nus profecto detriuisses ocio
tuo, cuius inopiam quereris, & mihi minus addidisses
negocij, cui iam erat plus satis. Nūc dum maluisti quo
rundam affectibus obsequi quā tuo iudicio, quā
multa sunt in isto tuo libro prorsus ἀποστροφῶν,
quā multa superuacanea, quot in locis communibus
moræ, quantum conuiciorum, quā multa manifestæ
uanitatis, quantum stropharum, quantū figurati mor
sus, quā multa parum pudenter detorta ac depraua
ta, & ex deprauatis tragicæ conclusiones, rursus ex
his uociferationes in immerentem. In his quoniam ti
bi uisum est bonas horas collocare male, cogor et ipse
in refellendo nonnullam aquæ meæ portionem consu
mere. Primum igitur demiror, quum mea Diatriba ni
hil habeat nisi moderatam de re disputationē, quumq;
a 3 è propini

HYPERASPISTES DIATRI.

è propinquo allatret Hieronymus Emserus, è longin-
 quo Ioannes Cochleus adiurget, ex Anglia præter Ro-
 seum & alios, Ioannes Episcopus Rossensis iustis vo-
 luminibus te laceſſat, è Gallia Iodocus Clithoueus
 Lutherum oppugnet Antiluthero, ex Italia Christo-
 phorus Longolius elaboratam orationem in te torse-
 rit: Denique quum hic habeas ex tuæ sodalitatis Col-
 rypheis, qui tibi sedulo faceſſant negocium, quorum
 Vlrichus Zuinglius edito libello nequaquam, ut fe-
 runt, edentulo, dogma tuum sed ex parte cum ecclesia
 commune, de Eucharistia oppugnat, quum idem fece-
 rit Capito, & Ioan. Oecolampadius, nullis quidem
 cõuicijs, sed crebrioribus & acrioribus machinis: hæc
 inquam, quum ita sint, demiror quo cõsilio, ad omnes
 obmutescens, nostræ Diatribæ respõdendum putaris,
 præsertim quum præter modestiam, tam friuolis ra-
 tionibus rem agat, quemadmodum ais, ut causam quã
 suscepit reddiderit deteriore. Nec tamen expostulo
 quod responderis, nec inquiero quur opus ante annum
 excudi coeptum, nunc demum absolueris: illud demir-
 or, quur meam in respondendo ciuilitatem non sis
 imitatus, quam te decuit etiam superare, si nobis isti-
 us animi spiritusq; , quem tibi uindicas, fidem facere
 uelles. Verum hic obsequutus es fratribus, inter quos
 scio permultos esse, quorum mores procul absunt ab
 Euangelio, cuius titulo sese uenditant. Horum cupidi-
 tatibus Luthere, te plus satis obsequentem præbes, non
sine

sine graui detrimento causæ quam sustines. Non enim me clàm est in cuius gratiam ad istum modum scripseris in Cochleum & in regem Angliæ. Is nimirũ erat in quo duas personas Comicas posses agnoscere, stupidißimum ac gloriosissimum Thrasonem, & adulantissimum Gnathonem. Certe indignus erat cuius horum tatu uel epistolã scribere debueris in tam arduo tamq; periculoso negotio. Quim illud potius erat tibi reputandum quam personam suscepisses, uidelicet qui se profiteretur Euangelium iam plus mille quingentis annis sepultum & obrutum reuocaturum in lucem, & abrogata pontificum, conciliorum, Episcoporum & scholarum autoritate promitteret orbi certã ueramq; uiam salutis, quam hætenus mundus ignorasset.

Quàm uero non congruebat, ut qui tam arduo negotio uelut Atlas cælo supposuisset humeros (iam enim tecum sic ago, quasi uera sint omnia quæ tibi arrogas) perinde quasi in re ludicra, diæterijs, sannis, salibus, & cachinnis in quoscunque lubitum fuerit ludat, & ex Vuilheyli cuiuspiam arbitrio stiliũ uel stringat uel moderetur in quenquã, non dicam in regẽ. Instigauit idem alterum quendã ut dialogum scriberet in Leum, & hunc itidem atque te multis mendacijs instruxerat. Nihilo melius te instruxit, mihi crede, cuius impulsu librũ istum emisisti. Ego tot eruditis, tot ecclesiæ proceribus, tot orbis monarchis efflagitantibus, quibusdam etiam cum minis exigentibus, ut summis elo-

HYPERASPISTES DIATRI.

quentia uiribus in te detonarem ac fulminarem, nisi
 uellem ecclesie defertor, & tuae sodalitatis fautor ui-
 deri; tamen excusauī, non quod probare tua dogmata,
 quae sicuti uere scribis non intelligebam, sed partim ne
 imprudēs laderem causam, cui initio totus penē orbis
 applaudebat, partim quod intelligerem negotium non
 esse mearum uirium. Itaque metuebam ne, quod solent
 imperiti medici, malum sinistra curatione exasperare.
 Postremo sic aliquando mecū cogitabam, quid si deo
 uisum est corruptissimis horum temporū moribus, tam
 saeuum dare medicum, qui sectionibus et uisturis sanet,
 quod potionibus & malagmatis non poterat. Vide-
 bam eruditos homines pedibus in tua dogmata disce-
 dere, perspiciebam fatalem quendā orbis fauorem, ani-
 maduerte bā quo uehementius à theologis ac principi-
 bus obsistebatur, hoc latius propagari, ac magis inua-
 lescere negociū, ex his ratiocinabar rem non sine nu-
 mine geri, itaq; decreueram spectator esse tuae tragœ-
 diae, sic apud me cogitans iuxta Gamalielis sententiā,
 si deus hæc mouet non est meū resistere, sin aliunde or-
 tum est quod agitur, sua sponte dissipabitur. In Actis
 Apostolorum legimus: Ceterorum nemo audebat se il-
 lis coniungere. Simili religione abstinebam à uestro
 negotio. Verum ubi principibus diutius excusare nō
 possem, et opprimerer inuidia falsissimaq; suspitione,
 scripsi diatribā, sed ita tēperato stilo, ut tu non posses
 optare disputationē ciuiliore, ac phariseis quibusdam
 uisus

uisus sim tecum non decertare, sed colludere, qui sic
dentes & ungues continuerim. Certe putabam me ab
bunde uitasse, ne tibi debacchandi conuicijs ansa data
uideretur. Quædam in tua assertionem dicta odiosius,
prudens dissimulaui: quoniam nisi te læso tractari nõ
poterant. Vbi ad morum comparisonem uentum es
set, declino locum inuidiosum, malès uitare offensam,
quàm seruire commodò causæ meæ. Quodam loco no
minatim etiam depello suspicionem abs te, quum ita
scribo: Non hæc proprie in Lutherum dixerim, quem
de facie non noui, &c. Et uide quàm consen
tiant uestra iudicia. Philippus Melanchthon huc scri
psit, meã Diatribam æquissimis animis acceptã Vuit
tembergæ. Et adiecit, iniquissimum sibi uideri, si non
liceret in ecclesia suam cuiq; sententiam dicere. At tu
respondens, sic arte stilum temperas, ut in alios forte
scripseris clamosius, in neminem hostilius aut amaru
lentius: id quod uanissimum uideri patiar, nisi mox o
mnibus perspicuum fecero. Meam disputationem, Dia
tribam & collationem appello: quo titulo quid esse po
test modestius? Ipse non pronuncio, quum uerfer in ar
gumento, quod in integrum aut in dubium disputando
reuocare fas nõ erat. Congressurus tecum, depono Cæ
saris, pontificum, conciliorum, Academiæ, & ue
sterum Orthodoxorũ autoritatem, qua te poteram ur
gere, etiam si argumentis fuisset inferior. Ex tuis le
gibus quamuis iniquis tecum consero manus, nec te tra

HYPERASPISTES DIATRI.

men appello quemadmodum tu me . Habet enim ipsa
 compellatio quiddā contentiosum & contumax. Nec
 tua solius argumenta tracto, ut non proprie tecum, imò
 ne tecum quidem certare uiderer, sed cum tua assertio-
 ne. Nō uideo quid potueris optare ciuilius. Vsq; adeo
 ne non pateris quenquam contra tua placita hiscere?
 Atqui huc soles omnes prouocare, ut tecū manus con-
 1. Pet. 5. sererent . Et ubi est illud quod admonet Petrus, Parati
 semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationē,
 de ea quæ in uobis est spe, sed cum modestia & timo-
 re . Et Paulus uult episcopum esse Διδάσκον, non
 πλάκτω . Quod si ego parum erudite disputassem,
 debebas illud Pauli meminisse: Sapientibus & insipien-
 tibus debitor sum. Qui tibi fuerant iuratissimi, audent
 in te ferrum stringere, nec à conuicijs temperantes: &
 Erasmus moderatissime disputantem ferre nō potes?
 Ego mordicus tenui meam modestiam, quam sciebam
 mihi futuram inuidiæ: hanc tu cum tua laude, cumq;
 causæ quam agis utilitate, poteras ac debebas imitari.
 Scilicet peruicit tuam patientiam quorundam exulta-
 tio, mihi decernentium triumphum, te uictum esse ia-
 ctantium. Quos tu mihi triumphos narras? Hic tan-
 tum erat de mea Diatriba silentium, ut mihi propemo-
 dum exciderit scripsisse . Semper solus esse uolui, ni-
 hilq; peius odi quàm iuratos & factiosos. Sed ad tuū
 libellum, uelut ex insidijs subito prouolantem, deum
 immortalem, quæ fuit tuorum exultatio, quàm glorio-

sas uoces sparserunt : Habet Erasmus quod agat, ha-
bet malum calculo grauius, aliaq; uehementer Euange-
lica. Verum nec tui calami amarulentia, nec huiusmo-
di uocum petulantia me perpulit, quo minus in hac a-
pologia rationem potius adhiberem in consiliũ quàm
affectus. In dictis nonnunquam animi motus præcur-
runt rationem: in scriptis nihil tribuendum est affecti-
bus: nec spectandum est quid tum sic affecto uidea-
tur esse rectum, sed quid perpetuo rectum uideri pos-
sit. Quanquam hic, ut uere dicam, leuissima pugna fu-
it cum affectibus. Ad istiusmodi maledicta tot episto-
lis, libellis famosis exercitatus occallui. Vis autem sci-
re quantum molestiæ pepererint aculei tui? Vtinam
ante annos quinq; quum me prædicares, strinxisses in
me calamum tuũ, multo quàm nunc hostilius. Verum
quoniam tu in hac tam non amica responsione uis es
tiam amicus, si superis placet, & candidus uideri, te
simul cum tuis scire uolo, me nec esse tam stupidum,
qui istiusmodi strophis falli, nec tam imbecillo animo,
qui tuis conuicijs commoueri possim. Simplicius fecis-
ses, si tui similis palàm in me debacchatus fuisses.
Soles enim τὸ λεοντὶνὸν ἑνδυσάμενον claua rem ge-
rere. Nunc uulpinā pellem assuisti leonine, & melle to-
xico me perungis. Atq; ad hanc scilicet fabulā, sesqui-
anno ferè meditatam, asciscēdus erat logodædalus, qui
componeret orationem, rhetoricosq; fucos adderet, ni-
mirum aduersus hominem rhetoricum. Noui enim im-
petum

HYPERASPISTES DIATRI.

petum tuæ dictionis, & torrentem illum ingenti frago-
 re è monte decurrentem, ac saxa truncosq; secum ra-
 pientem. Istius Logodædali oratio lenius fluit, sed plu-
 rimum ueneni secum trahens. Non me fugit quis sit.
 Est enim unus ex eorum numero, qui, quod tu quum
 cādidus & memor uideri uis fateris, hoc ipsum quod
 habent loquentiæ, ferè hauserunt è meis lucubrationi-
 bus. Nec mihi iam nouum est, in meis uulneribus pen-
 nas meas agnoscere. Nec satis erat unus rhetor suppo-
 sititius, quū urget belli moles, Patroclum tuum nobis
 immittis, qui simul & tuis armis & suis, hoc est, di-
 cendi uiribus, nobiscum pugnet. Adeo enim est infans,
 ut me potius eloquētia grauet, quàm argumentis. Ac
 ne me putes in tenui discrimine dictionis hallucinari,
 non est nisi unus qui hoc possit, quod ille præstitit.
 Quanquam & alioqui notus est mihi peculiariter illi-
 us in dicendo genius. Nam prior ille rhetor absq; bo-
 norum autorum lectione, absq; grammatica facundus
 est. Et si tu pateris huic imputari fucos ineptos potius
 quàm tibi, non repugno. Sunt autem quædam admi-
 xta tuo libro tam insulsa indoctaq; ut nunquam credi-
 turus sim abs te profecta fuisse, quæ suis locis indica-
 buntur. Sed interim iniquior est mihi hæc pugne con-
 ditio, quàm gladiatorum. In harena unus cum uno, re-
 tiarius cum Mirmillone cōmittitur: mihi uni cum mul-
 tis res est: & si cum uno, cum Geryone tamen. Isaac
 in uno homine agnouit duos: ego in uno libro uarias
 uoces

PER ERASMV M ROTEROD.

uoces diuersasq; manus sentio. Cum phalange pugna
est, non minus armata linguis, eruditione, conuicijs, q̃
strophis, uasfricie, obliquisq; consilijs. Nunc agnosce
consilium tuorum logodædalorum, qui sic cogitarunt:
Non est impotentibus conuicijs debacchandum in Era
smum. Nam ea res liberaret illum suspicionibus, qui
bus grauatur apud principes, & inuidia qua premitur
apud Theologos ac monachos. Sed est appetens glo
riæ. Proinde passim inculcabitur, illum nihil scire: &
ubiq; ucluti nullius rei hominem magno fastidio con
temnemus conspuemusq;. Ea res pessime uret illum.
Ceterum ut hoc faciamus cum fide, laudem admisce
bimus, amicitiam simulabimus, & misericordiam po
tius quàm odium præ nobis feremus. Tribuemus illi
ingenium & eloquentiam summā, quo lector hic peri
specto candore nostro, existimet nos cetera quoque
tributuros fuisse, si promeretur. Deinde suspiciōē
& inuidiam qua grauatur, omnibus modis augebimus
exasperabimusq;, sic temperantes orationem, quasi il
le nobiscum sentiat, sed partim metu, partim amore lu
cri dissimulet. Sophistas cum hoc collatos, longe præ
feremus. Deniq; sic agemus fabulam, ut ab utroq; thea
tro gratiam ineamus, & fratrum qui illi iam pridem
male uolunt, & sophistarum ac phariseorū, quos ob
bonas literas iam olim habet infensos. Deniq; tantum
admiscebimus scommatum & conuiciorum, ut homo
seniculus ac meticulosus, si nec loquacitate delassari,
nec ar

HYPERASPISTES DIATRI.

nec argumentis obrui poterit, saltem maledictis conficiatur. Hoc consilium tam simplex & Euangelicum, quum nemo cordatus non statim deprehendat in tuo libro, tamen tuis uisum est perquam facetum. Quis hic non uidebit scorpij complexum, mox insipientis aculeum? Quis non sentiet uenenatum poculum, melle praelitum? Venerabilis Erasme, mi Erasme, charissime Erasme, optime Erasme, summo ingenio, maximis dotibus, summa eloquentia prædite, cui plurimum debent bonæ literæ, &c. Nimirū hic est complexus, hoc mel. Sed mox idem laudatus Erasmus tam impie scribit, ut nec impij sophistæ potuerint ferre: blasphemus est indeum, & quod his quoq; grauius est, nihil omnino credit, sed Epicurum ac Lucianum à Deo celat in pectore, dicens in corde suo: Non est deus: aut si est, non curat res mortalium. Hic est aculeus, hoc letale uenenū, hoc est rubetæ uirus. Si liber hic non scatet undiq; talibus facetijs, sim ego Cretensi uanior. Sin & hæc & alia multa passim impinguntur, inculcantur, & iterantur, quæso proferas in quem unquam scripseris uirulentius. Et hic ipse tuus sermo secum pugnans, prodit insinceritatem tui pectoris. Qui conuenit ut tibi sit charissimus, & frater charissimus, & uenerabilis, optimus, & quid non? quum eundem pronuncies impium, blasphemum aduersus deum, deniq; à Deo? Adeo ne putas homines esse fungos, ut non intelligant quo spiritu ducaris quum ista scribis, ex eodem ore frigidum efflans

PER ERASMV M ROTEROD.

efflans & calidum, ex eodem poculo mel porrigens ac
uenenum, altera manu panem ostēans, altera lapidem
incuties? Quorsum aut attinebat hic tot uerba perdere
 de mea summa eloquentia, deq; tua summa infantia?
 In disputatione de libero arbitrio quid facit eloquens
 tia? Ego istam eloquentiam nec iacto, nec agnosco,
 nec affecto. Certe in Diatriba non deprompsi si quam
 habeo, & erat locus amplissimus si uoluissē. De tua
 uero infantia, quando, te rogo, quæstus sum? Aut quan-
 do desiderauī in te eloquentiam? Vtinam tam adfēct
 tibi sobrius ac syncerus animus, quā non deest elo-
 quentia. Rursum quantum abest ab Euangelica simpli-
 citate, toties precari ueniam infantia, quum suborna-
 ris ad causam agendam hominem insigniter eloquen-
 tem, quod ipse declarat orationis fluxus? Iam quid mī
 hi donas, quum tribuis summam eloquentiam cum sum-
 ma rerum ignorance coniunctam? Aut quid largiris
 quum concedis ingenium sexagenario, & prædicas
 bonæ sp̄ci indolem? Si nūc tantū ingeniosus sum, quan-
 do sapiam? V erū hic est fucus merus tui logodædali,
 qui fictē tribuit eloquentiam, ut cum fide adimat scien-
 tiam: & fucate laudat ingeniū, quo probabilius hereat
 in me crimen animi dissimulati. Atq; hoc ipsum quod
 initio tribuis, in disputationis progressu detrahīs, dum
 Erasmus facis adeo stupidum, ut nec ea uideat quæ
 sunt sole clariora. Quoties autem illi facundissimo
 impingis imperitiā rhetorices, qui non intellexerit
 causæ

HYPERASPISTES DIATRI.

*causæ statum, qui toties dicat aliena, toties ipsam causam funditus subuertentia, male definiat, peius diuidat, pessime ratiocinetur, breuiter, qui nihil non faciat contra præcepta rhetorices. Et hæc qui scribit, ni fallor, literis huc missis tribuit mihi eloquentiam Ciceronianæ proximam: quæ res adeo me delectauit, ut legens risum tenere nequiuerim. Et tu obijcis, quod summis eloquentiæ uiribus oppugnem dogma tuum in Diatriba, quum illi lucubrationi uix dederim dies decem: interim ne cogitans quidem de dictionis ornamentis, quorum & aliâs mihi non solet esse anxia cura. Hæc tam sibi pugnantia satis arguunt, te nihil ex animo loqui. Ergo detracta eloquentia, superest ingenium, quod initio tribuebas. At in disputando mea diatribe stupet, cæcutit, stertit, somniat, nihil meminit, nec intelligit quid alij dicant, nec quid ipsa loquatur. Sic Erasmus est ingeniosus. Verum ad istum modum uariare solent Lutheræ, qui non ex uero sermonem depromunt, sed ex arte loquuntur omnia. Neque multo melius coheret, quod in operis tui principio præfatus, non esse contemnendam autoritatem Erasmi, in progressu nihil aliud agis, quàm ut Erasmus ludos deliciasq; facias, & orbi deridendum propines. Quod si te autoritas dissentientis prolicit ad pugnam, quin cum Ioanne episcopo Rosenfensi manus conseris? Ille & eruditione & dignitate, & non uulgarî uitæ sanctimonia, probatissimus est, ac te toties laceßit, nec prodis ad certamen. Rursus
quàm*

PER ERASMV M ROTEROD.

quàm illud cōgruit, in fine disputationis mihi gratias
 agis, quod mea Diatriba tibi præbuerit occasione con-
 firmandi dogmatis tui: id si dicis ex animo, quur toto
 libro sic in illam debaccharis, quum illa sine ullis con-
 uicijs disputarit? Sed hæc sunt argumenta tuæ perpe-
 tuæ constantiæ. Porro quod tibi cum Paulo uindicas
 sciētiam, utinam id uere posses, simulq; præstares spi-
 ritum Euangelicū, qui frangat in scriptis Pauli, quum
 in tuis obstrepat alius spiritus. Aut quæ tandem contu-
 melia est, si tu mihi derogas scientiam, quum eandem
 iam dudū detrahas & cōcilijs uniuersalibus & Ponti-
 ficibus & Episcopis omnibus, & priscis pariter ac re-
 centibus ecclesiæ doctōribus, deniq; scholis omnibus?
 Quis unquam sapuit, qui uel latum, ut aiunt digitum,
 dissensit à tuis dogmatibus? Omnes quamlibet antea
 docti, protinus ut tibi contradicere cœperint, patiun-
 tur hanc metamorphosim, ex Lynceis uertuntur in tal-
 pas, ex hominibus in fungos. Et tamen illis iustius ex-
 probraris ignorātiā, qui magno supercilio uindicāt
 sibi peritiā scripturarum, prædicantes te nihil omni-
 no scire, tuāq; paradoxa, quo nomine hætenus sum-
 usus, illi donant alijs titulis. Ego meam imperitiā sem-
 per ingenue confessus sum, & hoc nomine me semper
 excusauī, ne tecum committerer. Proinde mihi obijce-
 re ignorantiam, perinde est, ac si quis cæco mendico
 deploranti luminis orbitatem, exprobet quod in cla-
 rissima luce nihil cernat. Ego quāta possum uoce quor-

HYPERASPISTES DIATRI.

tidie opploro auribus Iesu, miserrere domine, da ut ui-
 deam lumē, & tu sic clamanti dicis. Tace luscioſe. In
 ipſa diatriba, quoties profiteor imperitiā meā? Atq;
 utinam ante annos quatuor orbi perſuaſiſſes me nihil
 ſcire rei theologicæ, uidelicet præſtiſſes officiū lon-
 ge gratiſſimum. Nam ego quantumlibet eloquens, ut
 ais, illud quum maxime conarer, perſuadere nō potui.
 Ac miſere metuo ne nunc quoque nō perſuadeas qui-
 bus uellem. Siquidem olim in tuis commētarijs quibus
 explicas epistolam ad Galatas, prædicor uir in theolo-
 gia ſummus, & inuidiæ uictor: Sic in præſatione. Rur-
 ſum in ipſo ſtatim frontiſpicio commentarij ſum theo-
 logiciſſimus, in progreſſu uero quoties citor honorifi-
 ce. Ibi Erasmus recte dicit ut omnia, ibi digniſſime red-
 do Græca, ibi ſum Erasmus optimus, ibi cum Erasmio
 tuo libenter ſentis. Rurſum in appendice quam adiecit
 Commodus Britannus, tu poſteriores fers, mihi prima
 laus decernitur in reſtituendo Euangelio. Non hic pro-
 feram ſexcentas epistolā tuorū, quibus prædicor theo-
 logiæ princeps. Verum ſimulatq; ſum auſus hiſcere
 aduerſus tuum dogma, ſubito factus ſum ignarus toti-
 uſ theologiæ. Quid ſi is qui ſcripſit meam Diatribam
 æquiſſimis animis iſthic acceptam, primas agit in hac
 fabula? Quis ueſtro iudicio tam inconstanti fidē ullā
 eſt habiturus, optarim autem haberi quā maximam,
 hac potiſſimum in cauſa. Quæſo te quid dicent homi-
 nes cordati, quum uiderint tantā animi tui inconstan-
 tiam

PER ERASMV M ROTEROD:

nam, hunc librum tuum cum illis tuis scriptis cōferen-
tes? Me Proteum appellas, hoc superat omnes proteos.
Quo colore hic excusabis scripta cū scriptis pugnan-
tia? Dices opinor, tibi tum illud fuisse à spiritu cari-
nis, nunc Christi spiritu duci. Nimirum habes lemma,
quo possis excusare quidlibet, si tibi fides habeatur.
At tum tēporis plurimi de tuo spiritu bene sentiebāt,
qui nunc aliter sentiunt, & indies sentiunt peius. Excus-
te lucubrationes meas omnes, & si quid tale deprehen-
deris, me Proteum uoca. Tum blanditijs illectabas in
tuū fœdus, nunc offensus Diatriba, conaris ex Erasmo
talpam reddere. Verum ut illis magnificis laudibus nō
capiebar, ita nunc ista tua uituperatione ne tantulum
quidem commoueor. Sciebam illas laudes non profici-
cisci ex animo, quemadmodum has uituperationes tibi
dictauit odium & ira. Sed quemadmodum illic præ-
dicatus summus in re theologica, ne pilo quidē factus
sum eruditior: ita nunc simili hyperbola prædicatus ni-
hil omnino scire, nihilo reddor indoctior. Vis argumē-
tum q̄ me delectarint illa tua præconia? Monui te per
litteras ut in posterū à talibus laudibus abstineres. Vis
scire, quantū mihi displiceam abs te deiectus? Maiorē
in modum opto, ut quod suades persuadeas, uel isto de
decore cupiam emptum ocium. Nūc mihi uide quā
reliqua uestra iudicia consentiant. Excusa est episto-
la Melanchthonis, in qua tibi tribuit plurimum, me
tamen non dubitat ueteribus omnibus anteponere.

HYPERASPISTES DIATRI.

Rursus quidam Erasmus Alberus è tua schola θεοδῶς
 δακτος, me diuo Hieronymo uel æquat uel antepo-
 nit. Si ueteres omnes, si Hieronymus nihil nouerunt
 rei theologicæ, si cæcutierunt cum ecclesia, & illorū
 miseret, & meam cæcitatem moderatius fero, cum tot
 eximijs uiris communem. Sed ut tuorum laude ne tan-
 tulum quidem commoueor, ita tuo iudicio propemo-
 dum etiā delector. Si tua dogmata passim infulsissem
 in meis lucubrationibus, papæ quantus fuisssem theolo-
 gus. Verum ego mihi cōscius mei moduli, semper ma-
 lui cum Paulo sapere ad sobrietatem, quum sciētia in-
 flet, charitas ædificet: ac nunc etiam uehementer gau-
 deo mihi non esse tantum scientiæ, ut promerear no-
 men heresiarchæ, quod promeruit scripturarum peri-
 tissimus Arius. Quare te rogo Luthere, huc totis uiri-
 bus incūbas, ut persuadeas omnibus me nihil scire rei
 theologicæ, id non solum mea, sed tua quoque refert.
 Sunt enim qui per orbem spargunt uanissimas uoces,
 et plurimis fecere fidē, quicquid scribit Lutherus, hau-
 sisse ex uberibus Erasmi, meq; libris etiam æditis mar-
 gistrum tuum, te uocant discipulum meum, simul &
 me falsissimis laudibus onerantes, & tuæ scientiæ con-
 tumeliosissime detrahentes. Aduersus hos blaterones
 uindica tuæ scientiæ, quam prædicas gloriam, eadem
 opera & à me magnam initurus gratiam. Et tamen in
 hac disputatione quàm non præstiteris istam admira-
 bilem totiesq; iactatam scientiam, suo loco declarabi-
 tur.

PER ERASMV M ROTEROD.

tur. Adhuc tantum mihi res est cum tuo logodædalo, cui tu deliniatam abs te figuram coloribus fucandam locasti, tuæq; dictionis œconomiam cōmisti, quo rhetorem arte rhetorica tractaret. Verum is multum loquentiæ suæ perdidit in deprecanda tua infantia, in extollenda tua scientia mea; eloquentia, in detrahenda mihi scientia, & tuo spiritu prædicando. De stilo tuo ne uerbo quidem unquam questus sum. De sciētia tua iam frequēter audiuius, nec hanc in te desideramus, meam ignorātiā semper ingenue professus sum. Spiritum istum quem tibi uindicas, utinam tam præstares in tuis scriptis, quā constanter & fortiter asseris. Vt cunque hæc habent: Amarulentia logodædali tui, si stultitiæ, ineptiæ, & crassissimæ ignorātiæ cōuicijs fuisset cōtenta, dissimulassē. Ceterum impietatis crimen intentatum, blasphemiam in deum, non semel obiectam, postremo Lucianicum illud ἁθεοῦ si dissimularem, dignus essem qui uere talis haberer, qualē tu prædicas. Et hæc tamen ita diluam, ut nullum conuicium in te regeram, ne Pōtificum quidem aut theologorum censuris te grauabo, quibus tu nunc uasfer propemodum adularis in odium mei, quum nondū abolita sint quæ in eos scripsisti. Sed hæc suis locis, nunc carptim ad conuicia tuis blandimentis inspersa, si prius indicaro & illam logodædali tui stulticiam, quod meam diatribam componit cum libro Melanchthonis de locis Theologicis, Melanchthon pro te pugnat, ego contra

HYPERASPISTES DIATRI.

te, quid igitur aliud quàm aquā igni comparas? Et istud tuum iudicium quid habebit ponderis apud cordatos, si laudas tuum propugnatorem & deprimis antagonista: quanquam periti rhetorices solent at tollere vires & animum aduersarij, quo reddant illustriorem uictoris gloriam. Discedat in diuersam partem, & arma moueat in te, protinus & ille tibi putabit, neque mitiorem patietur metamorphosim, quàm passus est Carolstadius, qui repēte ē spiritus sancti mythothecio factus est organum satanæ, simulatq; latum unguem discessit à tuis præscriptis. In præsentia nihil detrabo laudibus Philippi, nec ad rem facit, tantum illud obiter dicam, me iam pridem non indiligenter legisse locos Melanchthonis, qui si mihi per omnia satisfecisset, abstinuissē à Diatriba. Εἰ γὰρ ὡς σοὶ tribuis mihi geminam uictoriam, alteram quod mea modestia tuum spiritum & impetum remoratus sum, alteram quod nugalibus ac iam olim protrititis argumentis, quas tu uocas feces, sic aßerā liberum arb. ut nihil dicā noui, & tamen plus tribuā illi, quàm hætenus tributū est à sophistis. Hoc posterius q̃ impudenter abs te dictum sit, suo loco perspicuū faciā, & fecis conuiuium tuo ingenio cōdono præter infantiā, malim enim feces dici quàm uenena, feces ablui possunt, uenena nō item. Cæterum quis illud absq; risu leget, quod scribis mea modestia te segniorē redditū ad pugnā, quū ista fortitudo tua, me frustra reuocante, iam orbem uniuersum

uersum exitiabilibus disidijs cōcussērit? An equo sic
currenti erant subdenda calcaria? Habemus fructum
tui spiritus, res usque ad cruentam stragem progressa
est, & metuiamus atrociora, ni deus propitiatus auer
terit. Dices hanc esse naturam uerbi. Ego nonnihil ar
bitror referre, quomodo prædicetur uerbū dei, ut iam
dei uerbum sit quod doces. Non agnoscis hosce sedi
tiosos, opinor, sed illi te agnoscunt, & iam compertū
est multos, qui se iactabant Euangelij nomine, fuisse
seditionis crudeliſsimæ instigatores. Quorum conatus
si successisset, fortassis extitissent qui probarent, quod
nunc re male gesta detestantur. Tu quidem libello in
agricolas ſeuiſſimo, ſuſpicionē abs te depulisti, nec ta
men efficis, quo minus credant homines, per tuos libel
los præſertim germanice ſcriptos, in oleatos et rasos,
in monachos, in episcopos, pro libertate Euangelica,
cōtra tyrannidē humanā, hiſce tumultibus fuiſſe datā
occaſionē. Nondum tam male de te ſentio Luthere, ut
exiſtimem te huc deſtināſſe tua cōſilia, ſed tamē iam
pridē quū hanc ſabulā ordireris, ē calami tui uiolentia
cepi coniecturā, rem huc exiturā, & hoc erat qd' pri
mis literis admonui, ut ad hoc negociū adferres ani
mum ſyncerū, cauereſq; ne quid impotēter aut factio
ſe ſcriberes. Videbare ſuſcepſiſſe negociū purgādi mo
res eccleſiæ, quos nemo nō fatetur eò prolapſos, ut
nec uitia noſtra, nec remedia pati poſſimus. Idē ſæpe
fruſtra tentatum eſt, & uicit mundus. Tu uidebaris

HYPERASPISTES DIATRI.

ad hoc idoneus, & orbis applausus, fauorq; principū
 felicem aliquem exitum pollicebatur, ad eam rem uide-
 bam quā esset inutilis ista tua uiolentia, non in Pon-
 tifices tantum, aut Episcopos, in quos ferociam tuam
 pleriq; fortitudinem Euangelici pectoris interpretan-
 tur, sed in omnes qui mutirēt aduersum te. Nam quid
 in me scriberes nunquam fui sollicitus, & propemo-
 dum optabam, ut me tuo calamo lacefferes etiam non
 responsurum, tantum aberat, ut eam modestiam mihi
 persuaferit tui formido. Quod si paratus eras debac-
 chari in omnes, qui fabulam abs te susceptam non o-
 mnino improbarent, actionem uero damnaverent: id
 ego ante annos complures tot epistolis editis testatus
 sum. Quur dissimulabas? Sed nolebas me exonerare in-
 uidia, hoc erat catum & callidum tuorum consilium.
 Moderationem autem non ego solus in tuis scriptis
 desideravi, desiderant etiā ij qui tibi sunt iuratißimi.
 Siquidem ipsa re comperiūt, quot hominum milia cal-
 lami tui seuitia, aut si mauis parum Euangelica face-
 tia abalienarit ab Euangelio, si modo quod tu doces
 Euangeliiū est. Ac multis quidē festiuus es uisus, quū in
 hunc & illum luderes, quū in Pontificē & regem An-
 glie, fortis etiam & intrepidus, ceterū ubi pari mode-
 stia tractares Carolstadium, dictu mirum, quā hic di-
 splicueris tuis σωφρονῆς. Et ferre non potes si ego qui
 sum alienus à uestro cōsortio modestiam in te deside-
 ro? Verum hæc aliās fortassis incident opportunius.

Illud

Illud rīsi fateor, quod negas te deterritum à respondendo timore mei. O fortem uirum. Quid ego audio? An tu tantus leo timeas muscam Erasmm, aut si quid musca imbecillius? An mihi sunt armatae phalanges, an ulla factio? An uersor in aulis principum, ut illos in te concitem? Nemo magis fugit aulas. Et si quid mihi cum illis est consuetudinis, haecenus quoscunq; potui, dictis & scriptis reuocaui à seuitia: recte ne an perperam, alij uiderint. Ego carnifex esse non possum, factiones semper odi. Haecenus solus esse uolui, nisi quod ab ecclesia catholica nō segregor. Nihil igitur erat quod metueres, cum uno eoq; inermi, tibi tot coniuratis minito res erat. Sed armatus, inquis, es eloquētia. Eam in te non exercui, si quam habeo: nec hanc armaturā solum deposui, uerum etiam omnem auctoritatem ecclesiae procerum, qua uel sola satis armatus uideri poteram. Quorsum igitur attinebat excusare timorem homuncionis, & unius, & exarmati, qui & pontifices, & Caesares, & Theologorum cohortes haecenus fortissime contempsisti? Verum in his tibi rhetoricari libuit. Nam illud qui consistit, ut mea Diatriba multos ex his qui spiritum è tuis scriptis nondum hausserant, subuerterit, quum adeo friuolis nitatur argumentis, ut tibi tuisq; risum potius ac miserationem mouerit? Adeo ne facile deficiunt homines ab Euangelio? Ecce autem aliud incommodum. Vbiq; lubricus sum, inter Scyllam & Charybdim nauigans: & hic scilicet
 b s fit

HYPERASPISTES DIATRI.

fit mentio Protei & Vlyssis, miror quur prætermiseris Polypos & Chamæleontes, Vertumnos & Empusas. Tale seculum Luthere nobis peperit tua fortitudo ut iam de Christo nec bene loqui liceat nec male. Quamquam est hoc hominis imperiti, non temere quicquam asserere, sed ab aliorum magis pendere iudicio. Certe in Diatriba non ago Proteum, sed ingenue propositis diuersorum sententijs, designo cum quibus mihi potissimum congregiendum est: & post argumentationem aperte pronuncio, quam sententiam ipse sequar. Porro quod mihi uideor, ut dicis, inter Scyllam nauigare, uix habeo quod respondeam, nisi tu declares, utram ecclesiam Charybdim aut Scyllam appelles. Ab ecclesia catholica nunquam defeci. Tuae ecclesiae adeo nunquam fuit animus dare nomen, ut homo plurimis alioqui nominibus infeliciissimus, hoc certe nomine uidear mihi felix, quod constanter à uestro fœdere abstinuerim. Scio in hac ecclesia, quam uos papisticam uocatis, esse multos qui mihi displicent: sed tales uideo & in tua ecclesia. Leuius autem feruntur mala quibus assueueris. Fero igitur hanc ecclesiam donec uidero meliorem: & illa me ferre cogitur, donec ipse fiam melior. Nec infelicitè nauigat, qui inter duo diuersa mala medium cursum tenet.

Nunc ad ea quæ tu ex mea præfatione decerpta, magno artificio detorques ad calumniam, & locum communem de Scepticis nobis aperis. Hic statim excitas tragœdiam, quod Scepti
corum

PER ERASMV M ROTEROD.

corum meminerim : quasi sentiam omnino nihil asserendum. Nec facis calumniandi finem, donec me facias atheon, quum præfatus sis te nolle nunc iudicare de animo meo. Quàm pulchre illa congruunt, Optimo animo dicis, item, Nolo nunc de animo tuo iudicare, & quod sequitur, & Deo p Lucianum in pectore circumfers. Et hic mihi liberum facis, utrum uideri uelim ridiculus orator, an impius & insanus scriptor. Hæc est illa tua moderatio, qua meam Diatribam imitaris. Verum hic mihi uide, quàm bis agas calumniose. Primum ipse nominatim excipio à Scepticis, quicquid sacris literis proditum est, aut quicquid nobis tradidit auctoritas ecclesiæ. Nihil opus ut mea uerba recenseam, quum ipse recitaris. Proinde totus ille sermo, quo magno supercilio detestaris Scepticum animum in his quæ sunt Christianæ religionis, mauisq; uel Stoicis pertinaciores assertores, tibi sapientissimo oratori prorsus extra causam declamatus est, ut non pessime te ipsum reprehenderis hisce uerbis: Sed ego longe stultissimus, qui in re clariore quàm sol est, uerba et tēpus perdo. Et tamen non potes desinere, sed subijcis, non minore temporis iactura: Quis Christianorum ferat assertiones esse contemnendas? Hoc esset aliud nihil, quàm semel totam religionem ac pietatem negasse, aut asseruisse nihil esse religionem, aut pietatem, aut ullum dogma. Quid ergo tu quoque asseris: non delector assertionibus, et hoc ingenium te malle quàm diuersum?

Sic

HYPERASPISTES DIATRI.

Sic argumentaris homo sapientissimus aduersus imperitum, quasi mecum non de causa, sed de principatu imperitiæ certes. Neq; minus absurda sunt quæ subijcis: Sed quid dices de istis tuis uerbis, ubi non de una lib. arbitrij causa, sed de totius religionis dogmatibus generaliter dicis, Si liceret per inuiolabilem auctoritatem diuinarum literarum, & ecclesiæ decreta, te discessurum in Scepticorum sententiam, adeo non delectaris assertionibus? Quis Christianus sic loqueretur? Ita tu.

Quantum tribuā sacris literis, quamq; non uacillem in articulis fidei, puto satis liquere ex scriptis meis. Hic adeo non opto nec habeo Scepticum animum, ut pro his mortem oppetere nihil dubitaturus sim. Sed de dogmatibus contentiosis loquor, in quibus & olim ecclesia Sceptica fuit, diu considerans antequam definiret: quod genus sunt, de processione sancti spiritus ab utroq; de comprobatione uocis homusij, de transsubstantiatione panis in corpus domini, de purgatorio, de baptismo non iterando, de baptizandis paruulis, de conceptione uirginis matris, & fortassis de libero arbitrio: de his & huius generis quæstionibus loquor, in quibus si nihil definisset ecclesia, rogatus quid sentire, responderem mihi non liquere, sed deo cognitum esse. Postea quā de his quoq; definiuit ecclesia, contemptis argumentis humanis, sequor ecclesiæ decretum, & Scepticus esse desino. Referam mea uerba, quæ tu satis rhetorice deprauas: Qui semper, inquam, arcano quodam

PER ERASMV M ROTEROD.

quodam naturæ sensu abhorruerim à pugnis. Audis
 Luthere me non de scripturis sacris, sed de pugnis,
 hoc est contentiosis quæstionibus agere? Et mox: Eo q̃;
 semper habui prius in liberioribus musarum campis
 ludere, quàm ferro cominus congredi: & adeo non de
 lector assertionibus, ut facile in Scepticorum sententi-
 am pedibus discessurus sim, ubicunq; per scripturariū
 diuinarum inuiolabilem autoritatem &c. Nimirum
 impius animus est, qui non audet definire, de quo non
 dum definiuit ecclesia: quiq; in re controuersa dubita-
 tionem animi ponit ad ecclesiæ proditam sententiam.
 Quis Christianus ferat hunc animum? Mox hunc ani-
 mum meum confesso, non cum his qui asserunt symbo-
 lum apostolorum, aut conciliorum decreta, aut conci-
 liorum præscripta, sed cum ijs qui pertinaciter assue-
 rant omnia. Sic enim sequitur: Atq; hoc ingenium mi-
 hi malo, quàm quo uideo quosdam esse præditos, ut
 impotenter addicti sententiæ, nihil ferant quod ab ea di-
 screpet: sed quicquid legunt in scripturis, torquent ad
 assertionem opinionis, cui se semel manciparunt, &c.
 Hæc quum perspicua sint, quorsum pertinet locus com-
 munis, quem atrociter tractas aduersus eos, qui putant
 nihil asserendum in diuinis libris, aut in causa fidei?
 A temeritate definiendi abhorret animus, non ab asse-
 rendo. Quæ tradita sunt fidei nostræ, non sic excutien-
 da ut in dubium reuoces, sed profitenda. Et hæc omnia
 dico sub persona hominis imperiti, quam mihi sumo te
 pro

HYPERASPISTES DIATRIS

probante. Nec simpliciter eos damno, qui conantur
 moderata disputatione aliquid inquirere, quod non est
 expressum in sacris literis, aut ab ecclesia definitum:
 sed qui in huiusmodi questionibus seditiose digladian-
 tur. Hæc sunt mea uerba: Quanquam illud libenter
 persuaferim mediocribus ingenijs, in huius generis quæ-
 stionibus non adco pertinaciter contendere, quæ citius
 ledant Christianam concordiam, quàm adiuuent pietatē
 tem. Non damno moderatam inquisitionem, sed con-
 tentiosam digladiationem, cum iactura pietatis & con-
 cordiæ. Audis Luthere, me non omnes excludere ab hu-
 iusmodi questionibus, sed mediocria tantum ingenia:
 at multo minus ea tractari uolo apud rudem plebecu-
 lam. Verum hic urges me dilemmate: Si de friuolis
 questionibus loqueris, quid ad nos qui tractamus ne-
 cessaria? Si de lib. arb. non in loco tibi hæc dicta sunt,
 nec opus est te magistro. Audi nunc ad tuum mutilum
 syllogismum. Sunt aliquot questiones, in quibus non
 damnatur modesta inquisitio, quales sunt, de annis Ma-
 thusalem, & quoto ætatis anno Solomon factus sit pa-
 ter: sed anxia inquisitio contentioq; damnatur. Rur-
 sum multa themata uersantur inter Theologos schola-
 sticos, de quibus nondum dilucide pronunciauit eccle-
 sia: de his sentit animus ille Scepticus. Sed urges, hic
 agi de lib. arb. quod si colloco inter questiones friuo-
 las, recte loquor, sed impie sentio: sin inter necessarias,
 pie sentio, sed impie loquor. Hic scilicet constringor
inter

PER ERASMV M ROTERO D.

inter sacrum et saxum. Sed facillimus exitus. Ego quæ
stionem, an sit aliquid liberum arbitrium, adeo non iu
dico superuacancam, ut potius hæreticum existimem
de eo dubitare, quod ab orthodoxis omnibus magno
consensu traditum est, quod ecclesia clara uoce defi
nit, non iam disputandum, sed credendum. Oportet e
nim aliquem esse disputandi finem. Nam quod nunc
ueluti de re integra disputatur, tu nos cogis, qui tot iã
seculis comprobata, fixa, & ἀκίνητα, reuocas in dubi
tationem, imò conuellis ac demoliris. Alioqui meū ani
mum nulla unquam subiit dubitatio, an esset aliquid li
berum arb. Verū ut illud præscriptum est, esse liberum
hominis arbitriū: ita multa disputantur circa quæstio
nem hanc, quæ sine dispendio salutis possent omitti,
meo quidem iudicio, in quibus nec ueteres orthodoxi,
nec recentiores per omnia consentiunt, & de quibus
adhuc suam sententiã suspendit ecclesia. Adhuc enim
disputatur inter scholasticos, an hæc propositio, Deus
aliqua præscit contingenter, in aliquo sensu uera sit.
Nec desunt qui credant omnia contingentia à deo con
tingenter præsciri, quum fateantur dei præscientiam
falli non posse. Rursum, an deus omnia faciat necessi
tate. Item, nihil certius est quàm esse tres personas,
proprietatibus inter se differentes, quum sint eadem
essentia. Ceterum circa materiam hanc multa quæ sita
sunt olim ab Augustino, plura à recentioribus, quom
modo differat persona à persona, & quare productio
sancti

HYPERASPISTES DIATRI.

sancti spiritus à patre, processio dicatur non generatio: & an diuina essentia generet aut generetur: & an sit eadem identitas diuinæ essentiae ad quilibet personam in triade, quæ est diuinæ essentiae ad ipsam diuinam essentiam: Et an potestas generandi in patre, sit absolutum quiddam an respectuum: & an potentia generandi possit communicari filio à patre. Item, si concedatur, deum generare deum, utrum deus generet se ipsum deum, an alium deum. Hoc genus innumera tractantur circa simplicissimum & clarissimum articulum fidei catholicae: nec in scholis opinor impie disputari, modo sobrie. Ita circa questionem predestinationis, quæ est affinis lib. arb. quærun, an possibile sit, aliquem predestinatum damnari, & reprobatum saluari. Item, an præter diuinam uoluntatem sit alia causa predestinationis aut reprobationis. Hæc tractare in scholis, modo sobrie, non improbo: uerum consultius arbitror, ut qui mediocri sunt ingenio, abstineant ac hoc questionum genere, in quibus periculose erratur: nec tractentur apud populum. Non igitur damno qui apud populum docent esse liberum arb. simul adnitens cum adiuuante gratia, sed qui apud rudem plebeculam tractant eas difficultates, quas uix in scholis cõuenit. Vcluti sacerdos pie docet populũ, esse patrem, & filiũ, & spiritum sanctum: ceterum illas scholasticorum difficultates, de notionibus, de realitate & relationibus, tractare apud promiscuam multitudinẽ, an expediat, tu uideris.

Huius

PER ERASMV M ROTEROD.

Huius generis exempla quum aliquot proponā in diatriba, intermiscēs hæc uerba, non sine aculeo & suspicionē. Quid hic est suspicionis, si nolim ea quæ circa has materias disputant Scotistæ & Occanistæ disputari apud imperitos, ne apud doctos quidem altius in hæc penetrari quàm sat est? Aut quem aculeum mihi narras? An ut suggillem articulum de tribus personis & eadem essentia? Quid enim tu dubitabis impingere, quem nō pudet toties Erasmus uocare Lucianū et Epicurum? De peccato irremissibili dicetur aliās. Sunt igitur quæstiones prorsus inutiles, quales arbitror de instantibus & prioritatibus: & an sit propositio possibilis, pater odit filium deum, & an anima Christi potuerit falli aut mentiri. Sunt rursus utiles, sed in quibus non sit operæpretiū sic contendere, ut scindamus Christianam concordiam, sed satius est, ut permittamus unumquemq; in suo sensu abundare. Sunt rursus dogmata maxime necessaria, sed in quibus aliquousque progredi licet, quoad nobis præluet scriptura diuina. Quod genus est de uno deo ac tribus personis. Quamquam hic quoq; bis peccatur, si uel altius scrutemur q̃ oportet, uel apud eos tractemus quibus hæc non conueniunt. Hanc fuisse mentem meam palam perspiciet, qui meam Diatribam attente legerit. Quare etiā atq; etiam te rogo Luthere, quid ad hanc causam faciunt, tot tua cōuitia, tot calumniæ, tot insultationes, tot uociferationes, tot execrationes, me optare in literis sacris

HYPERASPISTES DIATRI.

Scepticorum licentiam, me nihil curare, utrū assequar
 an nō assequar quod præscribit scriptura aut ecclesia,
 & mea uerba nihil aliud sonare, quā apud me nihil
 referre quicquid à quolibet ubiq; credatur, modo pax
 mundi constet, liceatq; ob periculum uitæ, famæ, rerū
 & fauoris, illum imitari qui dixit: Aiunt, aio: negant,
 nego: & habere Christiana dogmata nihilo meliora,
 quā philosophorum opiniones, & ex uerbis meis ni-
 hil aliud declarari, quā me in corde Lucianum aut
 alium quendam de grege Epicuri porcū alere, qui quē
 ipse nihil credat esse deum, rideat occulte omnes qui
 credunt, & confitentur: & ais alibi me tibi grandem
 inhalare crapulā Epicuri, nec aliud spirare quā Lu-
 cianum ἄθεον. Nec his tantis cōuicijs cōtentus, etiam
 figuram rhetoricam adhibes: Scis, inquires, quid hic
 premam. Hic tibi præsto sunt illæ tuæ hyperbolæ, si-
 ne quibus nihil scribis. Sophistis, sic enim uocas theo-
 logos, ubique tribuis summam impietatem, & me fa-
 cis tam impie scribentē, ut ab impijs fuerim dentibus
 dilacerandus, nisi tu eos tua pietate reuocasses. Perim
 de quasi dicas, basiliscū nec ab alijs uenenis tolerari.
 Deinde quum me toties facias Lucianū ἄθεον, qui di-
 cam in corde meo: non est deus, quum me facias Epicu-
 ri de grege porcū, quasi credam aut nullum esse de-
 um, aut si quis est, ei non esse curæ res mortalium, hæc
 inquam quum impingas, quibus ne fingi quidem quic-
 quam potest atrocius, tamē addis hyperbolam, me sci-
 re,

PER ERASMV M ROTEROD.

re, quid hic premas. Hic erat locus in te debacchandi,
 si calami tui petulantiam imitari uellem. Nihil erat
 opus tam impudentibus commentis. Poteram ex alio-
 rum sententijs aperire quod monstrum tu celes in cor-
 de, et quem spiritum tua scripta nobis inhalent. Ete-
 nim si tibi ius facis quidlibet in me iaculari uel ex tuo-
 rum ueredariorum delationibus, uel ex fratrum lite-
 ris, uel ex animi tui diuinatione, quāto iustius ego pos-
 sem idem ex Cæsaris ac Pontificum diplomatibus, ex
 grauium uirorum libris in te proditis? Obtestor tuum
 istum spiritum quem toties nobis iactas Luthere, utrū
 hæc ex animo scribis, an in odium mei confingis? Si
 me sentis esse talem qualem describis, falsissimā de me
 concepisti opinionem: sin ista quod magis credo con-
 fingis, facile diuinas qualem ego de te concipiam opi-
 nionem. Sin hæc ad te detulerunt fideles in Christo
 fratres, pessima fide mentiti sunt. An ideo mihi curæ
 non sunt ecclesiæ dogmata, quia tuas damnatas asser-
 tiones tueri recuso? An hoc testantur tot meæ lucubra-
 tiones, me credere nihil esse deū? Quorsum opus erat
 tantū laboris desudare, quū licuerit prophanas tracta-
 re materias? Aut quis unquā audiuit ex me uocē de deo
 impiā? Verū scio te longe aliud sentire quā scribis, neque
 cuiquā obscurū erit quo spiritu afflatus hæc tam odio
 se scripseris. Nec illa fucata facient, ut quisquā tibi cre-
 dat: Metue spūm dei quod scrutatur renes et corda, nec fal-
 litur cōpositis uerbis. Huiusmodi si uelim in te uicissim

HYPERASPISTES DIATRI.

uti, quantam dicendi copiam mihi non ars rhetorica, sed ipsa res suppeditatura sit, & tu uides opinor. Sed certum est tueri promissum, depellam intentatam calumniam, non recalumniabor. Quanquam hæc calumnia tam impudens est, ut non egeat ullo patrocinio. Ergo ad rem. Si tibi usq; adeo displicet Sceptici, si tantopere placent assertores, quur quod ab orthodoxis omnibus assertum est, quod ecclesiæ clarissima uoce præscriptum est, audes conuellere? Vtrum magis impium est, non disputare plusquã sat est de dogmatibus Christianis, an ea labefactare, disijcere, conculcare, & his ornare uocabulis quibus tu ornas? Hic mihi rursus ingeres tuam figuram, quasi tu reuerearis (inquis) scripturas & ecclesiam. Quid superest, nisi ut prophetiæ spiritum tibi uindices, immo diuinitatem quandam, ut pronuncies quid quisque celet in corde? Et tamen toties repetis, te nolle de animo meo iudicare. Solus deus dictus est καὶ θεὸς ὁ γινώσκων. Excute tuum cor, & noli de alieno iudicare. Vides hic Luthere quid merearis audire? Ego nõ reuereor scripturas sacras, & tu reuereris? Et hic scilicet erat locus scommati: Verum tu de
 5 confitendo Christo, & dogmatibus eius, hic nihil uolles dixisse. Recte moneor, & ego in gratiam tui, meo iuri cedo, ac de animo tuo nolo iudicare, inq; aliud tempus uel alijs id referuo. Hæc uerba quid olent, quid spirant, quid sapiunt? Quid nisi spiritum sinceri tatis Euangelicæ? Obsecro te si uelles, potes tu iudicare de

PER ERASMV M ROTEROD.

re de animo meo, & si iudicares, qui aliud quàm impudentiã lucrifaceres? Aut quod ius tuum uocas, quod in gratiam meam cedis? Num licentiam in quoslibet iaculandi quidlibet? Aut quem morem tuum mea causa relinquis? Nónne toto hoc libro morem antiquum obtines, nisi quod maledictis & calumnijs teipsum superas? Aut quod tempus, quos alios sycophantas mihi minitaris? Itáne tu purgatus eris ecclesiæ catholicæ si mihi crimē impictatis impegeris? Istis artibus, opinor, Apostoli mundum pellexerunt ad Euangelium. Hoc uolo te tuosq; omnes scire, primum quod ad scripturas attinet, fieri potest, ut in his enarrandis labar imprudens, quod ut tu prædicas, passim accidit Hieronymo. Cæterum non alia in re magis colloco uel spei, uel solatiij quàm in diuinis literis, ex quibus arbitror me tantũ hauisse lucis, ut absq; tuis contentiosis dogmatibus ex misericordia domini sperem æternam salutē. Itaq; scripturarũ non minor est apud me reuerētia, q̃ apud eos qui illas adorant religiosissime. Deinde quod ad ecclesiæ reuerentiam pertinet, fateor me semper optasse repurgari ecclesiã à quibusdã moribus, nec me per omnia assentiri omnibus dogmatibus scholasticorum, cæterũ Ecclesiæ catholicæ decreta præsertim ea quæ generalibus synodis prodita sunt, et Christiani populi consensu cõprobata, tantũ apud me ponderis habent, ut etiã si meum ingeniolum humanis rationibus nõ assequatur quod præscribit, tamē uelut oraculũ à

HYPERASPISTES DIATRI.

Ideo profectum sim amplexurus, nec ulla ecclesiæ con-
 stitutio à me uiolabitur, nisi necessitas ipsa legē rela-
 xet. Ac mihi uehemēter displicere, animoq; discrucia-
 rer, si procures ecclesiæ eam sententiā in me tulissent
 quā in te pronunciarūt. qualem causam sis habiturus
 apud deum, ipse uideris. Hunc animum hactenus præ-
 stiti & præstabo. Tu diuina ex tuo animo quæcunq;
 uoles, ac me terq; quaterq; papisticū appella. Animo
 meo nihil potes obijcere, nisi quod cum omnibus bonis
 uiris optaui correctionē ecclesiæ, si sine graui rerum
 tumultu fieri posset. Nec te pudet toties mihi obijcere
 optatam Scepticorū licentiā, quasi quod per se falsum
 est repetendo & asseuerando fiat uerum. In literis sa-
 cris, quoties sensus dilucidus est, nihil Scepticū esse uo-
 lo: similiter nec in decretis ecclesiæ catholicæ. Ceterū
 in alijs de quibus assertores magna contentione digla-
 diantur, dico me facile discessurum in sententiam Sce-
 pticorum, hoc est diu consideraturum, nec temere pro-
 nunciaturū. Nō est igitur Scepticus qui nō curat scire
 quid uerū quid falsum, quū à considerando nomen ha-
 beant, sed qui nō facile definit, neq; pro sua opinione
 digladiatur, uerū quod alius sequitur ut certū, ille sci-
 quitur ut probabile. Tales Scepticos uideas fuisse ue-
 teres orthodoxos frequēter in enarrādis sacris literis,
 inquirentes ac suspendētes interim sententiā, iudicium
 alijs deferentes. Et in plerisq; definiendis ecclesia Sce-
 ptica fuit, multis seculis suspendens sententiam. Quis
 autem

PER ERASMV M ROTEROD.

autē tam peruersæ mētis est, ut malit nihil certi scire,
 q̄p omniū rerum habere certā scientiam? Verū in tāta
 rerū caligine, modestius simul et quietius est Scepticū
 agere q̄ cōtentiosum assertorē. Quid erit tandē qđ tu
 nō depraves ad calūniā? Quā uero amāter interpreta
 ris qđ scripserā, siue assequor siue nō assequor, id est,
 nō curas, an assequaris nec ne. Et addis grauitē, Chri/
 stianus uero anathema sit, si nō certus sit et assegtur,
 qđ ei præscribitur, quomodo enim credet quod nō asse/
 quitur? Ita ne uir egregie assequi est certum scire? An
 potius rem intellectu difficilē, ingenij uiribus, & natu/
 ralibus argumētis pcipere? Neq; te fugiebat, quid senti/
 rem, nō usq; adeo rudis es Latini sermonis, sed huc te
 rapuit calūniandi libido. Et si parū scires Latine, ipse
 sermonis contextus indicat quid sentiam. Quid enim
 aliud est submittere sensum humanū ecclesiæ iudicio,
 nisi credere quod præscribit ecclesia? Ego nō assequor
 quomodo differat pater à filio, quomodo procedat spi/
 ritus sanctus ab utroq; quum neutrius sit filius, & ta/
 men hoc apud me certius est, quā quod digitis cōtre/
 cto. Et uide q̄ inique calūniaris omnia: Eandē senten/
 tiā quā in mea Diatriba calūniaris multisq; cōuicijs
 exagitas, ipse ponis in tua formula: qua meam scili/
 cet corrigis. Vbicunque inquis per infirmitatem lice/
 ret. &c. Quod tu uocas infirmitatē carnis: ego dico
 non assequi. Neq; enim ueritas est in causa, quo minus
 assequamur, sed infirmitas ingenij, quale me profigitor

HYPERASPISTES DIATRI.

habere. Hic αὐθις αὖ quadruplicem litem moues. Primum quod scripseram in sacris literis esse aliquid obscurum, deinde quod tibi ius adimam rescindendi, quæ sunt à priscis decreta, deniq; quod nolim omnia apud quosuis euulgari, ut ad medium primo loco responderem, ius istud adimat tibi qui dedit. Surgente posteriore propheta iubetur prior tacere, quid tum postea? Ergo ne fas est cuius rescindere ueterum sententias publico ecclesiæ iudicio comprobatas? Deniq; quur tu sic cōmoueris in prophetas qui surgunt post te? Quur illis iuxta Pauli præceptum non das locum? Deinde quod dicis de luce scripturarum, utinam esset uerissimum. Sed longe aliter sentiunt qui in his explanādis multis retro seculis desudarunt. De hoc posterius incidet ut loquamur. Atq; hunc campum ingrediens, statim uteris arte tua, dicēs quod ego Christiana dogmata sic distinguā, ut quædā sint necessaria cognitu, quædam minus. Obsecro quis unquā dixit Christiana dogmata non esse cognitu necessaria? De quæstionū generibus loquor, nō de Christianis dogmatibus. Deinde nō illic ago de professoribus Theologiæ, sed de uulgo. Nam hodie & coriarij in cōpotationibus disputant de libero arb. iam quod ipse fateris in signis tantū obscuritatē esse, nō in rebus. haud magni refert ad excludendā obscuritatē: utrū fatearis res nō intelligi, ppter ignoratas uoces, an rerū caliginē esse in causa ut uoces nō intelligātur. Qd si sola grāmatics peritia, sub

mouet

PER ERASMV M ROTEROD.

mouet omnē obscuritatē à sacris literis, qui factū est ut diuus Hieron. linguis omnibus instructus, sic passim hæreat, sudet in explanandis prophetis? ne quid alios cōmemorē, in quibus est & Augustinus, cui nonnihil tribuis. Quur tu ipse, qui linguarum inscitiam non potes prætexere, nonnunquam hæres in explicandis psalmis, testificans te somnium animi tui sequi, non damnatis aliorum opinionibus. Atqui si ueritas in propatulo est, oportebat eorum opiniones qui à uero aberrassent reijcere. Hoc eum certe decebat, qui sic odit Scepticos, professus assertorem. Deniq; quur inter tuos fratres adeo male cōuenit? Eandem scripturā habent omnes, eundem spiritum sibi uinditant omnes; & tamen Carolstadius abs te fortiter dissensit, dissentit & Zuinglius, & Oecolampadius, & Capito, qui Carolstadij sententiam probant, probationes non probant. Rursus inter Zuingliū & Balthazarum, quantis de rebus quantum est dissidium? Ne commemorem imagines ab alijs eiectas, per te defensas, ut taceam de nouo baptismo, à tuis reiecto, ab alijs prædicato, ut silcam humanas disciplinas, ab alijs reprobatas, abs te defensas.

Quum tractetis omnes rem scripturæ, si ea nihil habet obscuritatis, quur inter uos tam male conuenit? Nec est quod hic miseros sophistas exagites: docet hoc Augustinus, obscuritatem aliās proficisci ex ignorantie seu ambiguitate uocū, aliās ex ipsa natura rei, nonnunquam ex tropis & allegorijs, interdum ex locis

HYPERASPISTES DIATRI.

inter se pugnantibus, quod ad sermonis speciem attinet. Et causam adfert, quare deus hanc obscuritatem in sacris uoluminibus residere uoluerit. In loco de peccato in spiritum sanctum nunquam remittendo, negas quicquam esse obscuritatis. At Augustinus fatetur se semper uitasse huius difficillimæ quæstionis molestiã, & tamen quum tractet eam accurate, non sibi fidit, sed suspendit sententiam. Breuiter, an sibi satisfecerit nescio, mihi non satisfecit. Verba sunt, ut ais, clarissima, peccatum irremissibile: sed doce quæ sit illa blasphemia in patrem aut filiũ, cui promittitur remissio, quæ in spiritum sanctum, cui negatur. An contumelia patris & filij non pertinet ad spiritum sanctum? Deinde, quod est illud seculum futurum, in quo uidetur condonari quædam peccata? Vide quanta sit in clarissimis uerbis obscuritas. Quæ non torquet Augustinus, ut ex his angustijs semet explicet: & tamen non explicat, nec mea, nec sua ipsius sententia. Porro quod mecum omnibus sophistis prouocas, ut uel unum locum obscurum aut abstrusum proferamus è diuinis uoluminibus, quæ tu non statim ostendas esse dilucidum, uti nam præstare posses quod polliceris. Deferemus ad te difficultatum examina, tibiq; condonabimus, si nos appelles talpis cæciores, modo luculenter explices in quibus hæremus. Quod si nobis hanc legem præscribas, ut quicquid tu fueris interpretatus, id credamus sentire scripturam, non patientur tui sodales, qui tibi fortiter

fortiter reclamant, aſſeuerantes te de Euchariftia perperam interpretari ſcripturas. Quare non æquum eſt nos tibi plus autoritatis tribuere, q̃ tribuunt tuæ profeſſionis ſodales præcipui. Iam quū hic agamus de difficultate quæſtionum quæ ex myſticis literis naſcuntur, ueluti quum quærimus quid ſit illud quod diſtinguit in ſacra Triade perſonam à perſona, res an relatio, & an ſpiritus ſanctus quū procedat ab utroq; ab uno principio procedat, an à duobus, aliq; innumera, Item quū legamus impijs poſt hanc uitam denunciari ignem gehennæ, quæſitum, an impiorum animæ ſtatim ut auulſæ ſunt à corpore, dedantur ſupplicijs, an ſeruentur luituræ pœnas in die ſupremo, Rurſus an ignis ille ſit materialis: & ſi eſt, quomodo res corporea agat in animam incorpoream: Tu qui ſolus nunquam deſlectis à re propoſita, mire huc cōfers ſcripturas & rationes, de lapide reuoluto à monumēto, de Euangelio prædicato omni creaturæ: quaſi tales difficultates prædicarint apoſtoli. Quod ſi nomē Euāgelij Chriſtiq; quæſtiones eiufmodi uniuerſas cōplectitur: unde factū eſt, ut poſt prædicatū Euangeliiū tāta cæcitas reſederit in eccleſia dei, ut poſt apoſtolos nullus extiterit, præter Ioānē Huſ & Vuicleuum, qui nō paſſim hæreat in ſacris literis? Niſi forte ſentis nihil ultra quærendum, q̃ ſacris literis expreſſum eſt. At hoc nec te nec tuos ſentire uerifimile eſt. Nā tu haſtenus cū eccleſia faciēs, pronūciās in ſynaxi uerū eſſe corpus et ſanguinē, id eſt ſubſtācialiter:

Atqui

HYPERASPISTES DIATRI.

Atqui substantiæ uox non est in sacris literis. Rursus
tui fortissime contendunt, non esse illic corpus & san-
guinem, nisi in signo efficaci. Ne hoc quidem expri-
munt sacræ literæ. Omnibus, inquis, notum est, filium
dei factum hominem, esse deum trinum & unum, Chri-
stum pro nobis passum, & regnaturum in æternum:
poteras eadem opera è symbolo proferre duodecim ar-
ticulos. Ista fateor & laicis decantanda. Sed quid hoc
ad difficultates questionum quæ ex his articulis oriun-
tur? Nam nos de his loquebamur non disputandis a-
pud promiscuam plebem. Proinde uides opinor quàm
illa sint aprosdionysa quæ citas: Prædicate Euangeli-
um omni creaturæ: & In omnem terram exiuit sonus
eorum: & Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctri-
nam scripta sunt: & Omnis scriptura diuinitus inspi-
rata, utilis est ad docendum, &c. Ista quis unquam ne-
gauit? Hæc scilicet faciebant ad Rhombum, ut tuis
abutar facetijs. Porro quod reijcis meum Coricium
specum, qui declarat aliquò usq; scrutandas literas sa-
cras, ceterum altius quàm sat est ingredi nefas esse,
ne scrutator maiestatis opprimatur à gloria, sed doces
abstrusissima quæque mysteria omnibus in promptu
atque propatulo esse, satis tu quidem fortiter asseris:
sed ipso mundo req; ipsa reclamante, postremo tuis
ipsius scriptis, ac tuorum dissidio refellente quod asse-
ris. Non admodum excutiam hic distinctionem tuam,
qua discernis deum à scriptura, quemadmodum crea-
torem

PER ERASMV M ROTERO D.

to rem à creatura: quam propositurus, nescio quam ob rem profitearis te uelle rhetoricari aut dialecticari: aptius erat si dixisses sophisticari. Nam illi distinctionibus solent elabi, quod tu nihilo rarius neq; uerecundius facis quàm illi, quoties tibi commodum est. Scriptura nobis deum depingit, ac de diuinæ naturæ mysterijs loquitur. Proinde sermo de re ut est incomprehensibili, & ipse aliqua ex parte incomprehensibilis sit oportet. Nec refero pronomen Eius ad scripturam, ut tu diuinas, sed ad deum. Inepte igitur, inquis, accommodas ad scripturam, quum illic loquatur de deo, quem admodum & Esaias, uerum inter sese respondent imago & res expressa. Et Paulus antequam ad hæc uerba ueniret, tractauerat ex sacris literis difficillimam questionem de Iacob dilecto, & Esau odio habito, de figulo & luto fictili. Quare non tam inepte mihi tractata sunt hæc loca, quàm tu uideri uis. Sed quæ adducis testimonia, nihil faciunt ad sensum meum, qui tamen non uidetur fugisse te, quum hunc in modum scribis: Si loqueris de sophisticarum questionibus circa has res agilitatis, quid tibi fecit innocentissima scriptura, &c. 17.

Sciebas igitur me non de scriptura, sed de questionibus hinc existentibus loqui. Proinde quorsum attinebat tot uerba incassum fundere? Quanquam non omnes questiones sophisticæ sunt, sunt & utiles & necessariae, modo sobriæ sint, & quoad fas est progrediantur: & tamen in his sunt quædam, quæ nec à quibuslibet

HYPERASPISTES DIATRI.

buslibet tractanda sunt, nec apud quoslibet. Rursus illa distinctio de obscuritate interna & externa, ad nihil conducit nisi ut elaboris, nosq; tua loquentia delasses. Nec in hoc dico in scripturis esse difficultatem aliquot locis, ut homines ab eius lectione deterream, sed ut exhorter potius ad acre studium, & à decernendi temeritate dehorter parum exercitatos. Verum hæc aliàs fortassis incident.

Veniam ad formulam Christianæ mentis, quam tu pronuncias plus quàm ethnicam & Iudaicam: quam tamen, ut dictum est, præscripsimus non tui similibus, sed idiotis, qui nihil aliud sunt quàm Christiani. Sed præstat ipsam formam hic referre, quo magis perspicuū sit lectori quod agimus: Ego meo (inquam) iudicio, quod ad liberum arbitrium attinet, quæ didicimus è sacris literis, si in uia pietatis sumus, ut alacriter proficiamus ad meliora relictorum obliti, si peccatis inuoluti, ut totis uiribus enitamur, ad eam remedium pœnitentiæ, ac domini misericordiæ modis omnibus ambiamus, sine qua nec uoluntas humana est efficax, nec conatus, & si quid mali est, nobis imputemus, si quid boni, totum ascribamus diuinæ benignitati, cui debemus & hoc ipsum quod sumus: Ceterū quicquid nobis accidit in hac uita, siue letum siue triste, ad nostram salutem ab illo credamus immitti, nec ullam posse fieri nobis iniuriam à deo natura iusto, etiam si qua nobis uidentur accidere indignis: Ne mini desperandam esse ueniam à deo, natura clementissimo.

tissimo. Hæc inquam tenere meo iudicio satis erat ad
 Christianam pietatem, nec erat irreligiosa curiositate
 irrumpendū ad illa retrusa, ne dicam superuacanea, an
 deus cōtingenter præsciat aliquid &c. Primū, ut sæpe
 iam dictū est, hæc forma datur idiotis Christianis, qui
 bus satis est ut pro uiribus proficiant, seq; totos uolun
 tati diuinæ cōmendent, nec ab his opinor requires, ut
 sese torqueant quæstionibus, ne inter Theologos quidē
 satis explicatis, de futuris contingentibus, de præscien
 tia & prædestinatione dei: & affingis me hic deposito
 Sceptico, asseuerare, quū bis adijciā, meo quidem iudi
 cio. Verū istiusmodi permulta tibi permittis, & ego,
 ne nimīū hic operæ sumā, ad multa conuiuebo. Nunq̃
 enim dissuasi, ne quum inciderit opportunitas, populus
 quoq; audiat, esse lib. arb. sed inefficax absq; dei gra
 tia: uerū illa quæ nunc doces populum, nullū esse lib.
 arb. omnia mera necessitate fieri, præterq̃ quod falsa
 sunt, perniciose dicuntur apud imperitā multitudinē,
 nec mihi uidetur consultum, ut etiam qui asserunt lib.
 arb. cæteras huius quæstionis difficultates tractent a
 pud populum. Quot sunt purissimi Christianismi uir
 gines, quæ sese totas diuinæ uoluntati cōsecrarunt, nec
 tamen intelligunt quomodo præsciat deus, & an ali
 quid præsciat quod nolit, & quomodo eadem uelit &
 non uelit, & quomodo præsciat contingentia, quæ
 pendent ab humana uoluntate. Corpus nostrum non
 intelligit quomodo uim suam in ipso exerat anima,
 satis

HYPERASPISTES DIATRI.

satis est, quod animo se præbet morigerum: ita non est
 necesse ut anima sciat, quibus modis in ipsa operetur
 gratia, sufficit quod se gratiæ præbet obsequentem.
 Tu uero putas nihil esse religiosum, si hæc à religio-
 ne Christiana semoueantur, an nostra uoluntas agat
 aliquid cum operante gratia, an deus præsciat aliqua
 contingenter: sed hæc occurrent suis locis. Nondum
 enim disputamus, sed tuas calumnias, quibus liber tu-
 us undiq; scatet, refellimus: quarum hæc una non mul-
 tum habet frontis, quantum mentis nescio. Formam
 hanc damnas ut ethnicam ac Iudaicam, quod ne iota
 quidem fecerim mentionem Christi: quasi doceam,
 esse pietatem Christianam sine Christo, tantum si deus
 natura clementissimus totis uiribus colatur: quanquã
 hæc uerba, Tantum si deus, &c. de tuo affinxisti, ne
 non haberet aliquem fucum tua calumnia. Hic iterum
 appello tuam conscientiam Luthere: Non te pudet ta-
 les nenas miseris chartis illinere? Tu huc torques
 mea uerba, quasi formam totius Christianismi præscri-
 pserim omnibus. Imò præscripsi quod satis esset simi-
 plicibus aduersus contentiosas difficultates, & prope
 modum inexplicabiles, quæ tractantur circa materiam
 liberi arbitrij. Cedo mihi, ubi nominatur deus, utique
 Christianorum, an illic abest Christus? Nisi Christum
 non habes pro deo. Et ubi Christianus nominatur, an
 ibidem nõ intelligitur Christus? In cuius libris frequen-
 tius inculcatur nomen Iesu Christi, quàm in meis? Et
 post

PER ERASMV M ROTEROD.

post tam euidentem calumniam, de nihilo suscitata,
*in*fers hæc tragica. Quid hic dicā Erasme? Totus Lu-
 cianum spiras, & inhalas mihi grandem Epicuri cra-
 pulam. Nunquam tibi deest quod dicas, sed puto cor-
 dato lectori nō esse obscurum, quid hic de te cogitem.
 Iam illud mihi uide quā tibi non constes, homo ada-
 mantinus: cui Erasmus est Proteus. Id accidere solet,
 quoties quis nō ex animo loquitur. Admoneo ut Chri-
 stianus se totum mancipet uoluntati diuinæ, & totus
 spiro Lucianū, & inhalo crapulam Epicuri. An hoc
 est negantis esse ullum deum? Num hoc est spirare Lu-
 cianum, qui a deos dictus est, quod in libris suis deride-
 at omnes gentiū deos, hætenus pij uocabulo dignus,
 si uerum deum agnouisset? An hoc est inhalare crapu-
 lam Epicuri? Quomodo quis committet se totum deo,
 quem aut credat non esse, aut si est, non tangi cura re-
 rum humanarum. Rursum qui credit omnia tum leta-
 tum tristia pijs immitti à propitio deo ad salutem no-
 stram, an is existimat res hominum nō esse curæ deo?
 Etiam atque etiam uide Luthere, quò te rapit impetus
 animi tui, cui nimium obsequeris, contra quā deco-
 rum est personæ, quam ipse tibi imposuisti. Et tamen
 quasi iam argumētis irrefutabilibus euiceris quod in-
 tendis, adornas gloriosum, prolixum ac magnificum
 triumphum, quem agis aliquot capitibus. Hæc uerba 12
 Luthere, totis uiribus enitamur, adeamus remediū pœ-
 nitentiæ, ac domini misericordiam omnibus modis am-
 d biamus,

HYPERASPISTES DIATRI.

biamus, sine qua nec uoluntas humana efficax, &c. non miror tibi uideri sine Christo, sine spiritu dicta, & quauis glacie frigidiora, quum dissentiāt à tuis dogmatibus, à quibus quicquid discrepat, impium est tuo sane iudicio, & hæc ipsa tamen uidentur tibi non ex animo dicta, sed metu pontificum ac tyrannorū extorta, ne prorsus uiderer ἀθεος. Dic mihi καὶ ὁ γινώσκων: est ne ullus locus in tot meis lucubrationibus qui aliter loquitur de libero arbitrio quàm hic loquor, iuxta definitionem ecclesiæ, & Orthodoxorum sententiam? Aut audiuit me quisquam approbantem tuam de libero arb. sententiā? Qua igitur fronte fingis metu principum nūc demū hæc uerba à me extorta? Malueram tecum in harena gladiatoria nō cōmitti, uel quia præuidebā me nihil profecturū, nisi ut equū in campū, qđ aiunt, prouocare, uel quia malueram alijs uacare studijs. Proinde si me dicas aduersus animi sententiā prodisse in harenā, non aberras à uero. Sin existimas me tecum sentire, quū aliud apud me celem, aut erras tota uia, aut impudētissime cōfingis hoc, ut alia multa. Inuitus ac detrectans accessi ad conflictū, sed in ipso cōflictu nihil aliud defendi, qđ & sensi semper & hodie sentio. Id qđ testificatus sum & in mea diatriba. Et tu iam olim in me stomachabar, (id arguūt literæ tuæ à tuis excusæ) quod in causa liberi arb. abs te dissentire. Vnde igitur nouus ille tyrannorū metus qui has uoculas expressit aduersus animi mei sententiā? Illud scito

Luthere

PER ERASMV M ROTEROD.

Luthere nullum esse dogma tuū, de damnatis loquor,
in quo tecum per omnia sentiā, nisi quod quæ scribis
in mores ecclesiæ corruptos, ueriores sunt q̃ uellem.
Tantū abest, ut hac una in parte abs te dissentiā. Quæ
re posthac omitte illas blādas appellationes, mi Eras
me, mi Eras. et istis palpis tibi iuratis caput demulce.
Atque hic mirū quā tibi fluant uerba tragica, falso
multumq; fluenti expressa arbusto, quasi omnibus in
terdixerim ne uestigent quid possit uoluntas nostra,
quid agat in nobis gratia dei. Imò quæ curiosius circa
hæc disputantur, non requiro ab omnibus Christianis,
& nego esse uentilanda apud populū. Et legis in mea
diatriba taxatos eos, qui irreligiosa curiositate in hæc
irrunpūt, significāte aliquā piā esse curiositatē, quæ
hæc aliquo usq; sobrie citraq; cōtentionē possint inue
stigari. Et uis nullū haberi pro christiano qui ignoret,
quid sit in nobis illud quod uocatur liberum arbitri
um, & utrum sit in uoluntate tantum an etiam in in
tellectu: Et an tantum patiatur ab agente gratia &c.

Superiores illæ quæstiones, & illis similes possunt
à simpliciter Christianis simpliciter credi, etiam si nō
excitantur subtilitate scholastica. Proinde quoniam
à scopo nostri sermonis aberrasti, quicquid hic atroci
bus uerbis exaggeras, irreligiosum, impium superuaca
neum, frustra tibi dictū est. Deinde quid opus est sim
plices Christianos disputare de cōtingentibus, de q̃ uo
luntate tantum patiente, quum iam ecclesia magistra
d 2 persuasum

HYPERASPISTES DIATRI.

persuasum habeant, aliquid agere uoluntatem, uerū id inefficax esse, nisi perpetuo adsit opiculatrix gratia. Hoc dogma iam annis mille quingētis tenuit populus Christianus. Nec de hoc disputare fas est, nisi si qui moderate in hoc disputent, ut magis cōfirmetur quod tradidit ecclesia. Cæterū quod in congressu profiteor me disputatorem, non iudicem, ciuilitas erat quam tibi tuisq; tribui, qua simul & autoritate conciliorum, pontificum & academiæ memet exarmaui. Quid enim attinebat me pronunciare, de quo iam olim pronunciauit ecclesia catholica? Proinde quū hoc agam tota mea diatriba, ut euincam esse uerum quod definiuit ecclesia, esse in homine uim liberi arbitrij, quæ operanti in nobis gratiæ cooperetur, sed sic ut ipsum non assequatur salutem absq; gratia: quid attinet mihi ingerere mea uerba, quibus assero uoluntatē aliquid agere in his quæ pertinent ad æternam salutem, & hanc rursus inefficacem esse, sine misericordia dei? Sed hic mecum pugno, ut ais, qui præfatus sim, esse curiosum his de rebus disputare. Non solū curiosum, uerumetiā impium est illa uocare in dubium, quæ tanto consensu recepit ecclesia, id quod tu facis. Et addo multas alias quæstiones quæ huic adherēt, quas tu prudēs retices. At in forma nō definitio, quid ualeat nostra uoluntas, quid misericordia, & quomodo intelligendū sit agere & pati, quo uidelicet prudēs, ut scribis, faciā ignaros Graue flagitiū si hæc non explico in forma quā præscribo

PER ERASMV M ROTEROD.

Scribo simplicibus, at explico satis opinor, in ipsa di-
 sputatione, & forte melius quàm tu ferre possis. Nam
 quod tu Diatribam meam sic eleuas, sic deijcis, sic cõ-
 spuis, hoc ipsum arguit illam nō tam aspernabilē esse
 quàm tu uideri uis. Si non urgeret te, nō tot conuicijs
 in illius autorē debaccharetur tuus calamus. Rursum
 illa uide, quàm nō in loco tibi dicuntur, quod neutri par-
 ti adherere statui, et inter Scyllā & Charybdim tuto
 euadere, ut medio mari fluctibus obrutus & confusus
 omnia asseram quæ nego, & negem quæ assero. An o-
 mnes defecerūt ad tuam Charybdim qui non stringūt
 calamū pro ecclesia? An defecit ab ecclesia, quisquis
 maluit aliud agere, quàm tecū congregari? A uestro fœ-
 dere me alienum esse semper professus sum, cum eccle-
 sia catholica pacē habeo, cui & cēsuram scriptorum
 meorum detuli, si quid inest erroris humani, nam ma-
 liciam aut impietātē procul ab illis abesse scio. In nulli
 us gratiam unquā impugnaui cognitā ueritatem, nec
 ullius tyrannidem meis scriptis foui. Mihi in pontifi-
 cum & episcoporū uitam censoria uirgula data non
 est. Et si quid monitis proficitur, uideor mihi hic fuisse
 se liberior, quàm huic personæ cōgruebat. An ideo se-
 iunctus sum ab ecclesia, quod mihi cum duobus aut tri-
 bus theologis, quos tu sophistas uocas, parum conue-
 nit? Hæc quum tot epistolis & priuatim scriptis, &
 p̄ typographos euulgatis ante tot annos declararim,
 tibi adhuc nauigo inter Scyllā & Charybdim, (nam

HYPERASPISTES DIATRI.

hoc tam lepido dicto uideris mire delectatus, toties in-
 culcas nobis) & neutri parti adhæreo. Si persuasisses
 nobis, te esse uirum illum diuinitus orbi datum, qui gla-
 dio uerbi Euangelici, renouares ecclesiam, qui ducere
 ris spiritu dei, cui soli nihil esset obscurum in sacris li-
 teris, ultro isthuc adrepisssemus, etiam pedes tuos ex-
 osculaturi. Verum hoc, quantumuis arrogas tibi, mihi
 nondum persuasisti. Per multa quidem obstiterunt, sed
 inter præcipua fuit ista tui calami amarulentia, & ef-
 frenis conuiciandi libido, ac plusquam scurrilis dictæ
 riorum sannarumq; petulātia, qua uteris in omnes, qui
 audent aduersus tua dogmata hiscere. Hic enim nō so-
 lum desiderare cogimur spiritum illum Christi quem
 tibi fortiter arrogas, uerum etiam sentimus lōge alium
 spiritum, uidelicet Lucianicum aut Aristophanicum,
 nisi mauis Archilochium. Et tu negas animam homi-
 nis ferre duos sessores, quorum alter alterum uicissim
 depellat, at qui tua legit sentire uidetur ambos simul
 eidem animæ inequitantes. Quum enim nobis cōmen-
 das fiduciam erga deum, quum extenuas uires homi-
 nis, quum diuinæ scripturæ maiestatem & autoritatē
 extollis, omniaq; humana præ hac deijcis, multa sic di-
 cis, ut uideri possint ab Euangelico spiritu proficisci:
 rursus ubi tuis Vuilheylis & applausoribus incipis
 agere fabulam, tanta est petulantia, subsannandi, con-
 uiciandiq; tanta uasfricies, & adeo nullus in his mo-
 dus, quum in argumentando sis astrictus, ut nullus
 quamuis

PER ERASMV M ROTEROD.

quamuis æquissimus tibi, possit excusare spiritum tuum. Iam quo grauius uulneres, uafricie quadam ad-
dis maledicentiæ strophas, & obliquas figuras, hoc
est, gladio uenenum illinis. Quemadmodum & hic
facis, quum nihil omiseris quod in hominem deplo-
ratisimum dici possit, quum sim tibi Lucianus athe-
os, quum Epicuri de grege porcus, quum tam impi-
us, ut nec impijssimis Sophistis sim tolerabilis, quum
hostis totius Christianismi, qui nolim apud populum
disputari, an de futuris contingentibus sit certa ueri-
tas: tamen adhuc aliquid premis in pectore, & conce-
dis de tuo more, & uela contrahis, & ni Erasmus es-
sem tuo more ferreris in me, quasi tibi postules &
gratias agi pro tam clementi modestia. Hæc in te quæ
sint euidentia, tamen postulas ut credamus te nihil fa-
cere ex libero arbitrio, sed ex moderatione spiritus
Christi, & indignaris quod non protinus deserta do-
ctrina, quam tot retro seculis amplexa est ac tenuit
ecclesia Catholica, iuremus in tua uerba. Mihi nunquã
fuit animus admisceri uestre conspirationi. Et tamen
si me taderet huius ecclesiæ, queso te per Euangelium,
quò me uacillantem ac perplexum uocares? ad istam
uestram disgregatam congregationem, & undiq; dis-
sectam sectam? Carolstadius in te debacchatus est,
tu uicissim in illum. Nec disidium fuit de lana capri-
na, sed de re grauißima. Zuinglius & Oecolampa-
dius multis uoluminibus oppugnant tuam sententiã.

HYPERASPISTES DIATRI.

Et his consentiunt aliquot proceres tuæ cōgregationis quorum est Capito. Rursum Balthazarus quanta cōtentione pugnavit cum Zuinglio? Et haud scio an istic in exigua ciuitatula, satis inter uos cōueniat. Hic tui discipuli palàm docebant disciplinas humanas esse uenientem pietatis, non esse discendas linguas, nisi Hebraicam & Græcam ex aliquantula parte, Latinam prorsus negligendam. Extiterunt qui tollerent baptismum, tum qui nouarent, nec defuerunt qui hos opprimerent. Alicubi diuorum imagines dira passæ sunt, tu illis tulisti suppetias. Vbi prodisset libellus tuus de instaurandis studijs, aiebāt te destitutum tuo spiritu, iam humano spiritu cœpisse scribere, qui pugnaret cum Euangelio, idq; dictitabāt te facere in gratiā Melanchthonis. Exortum est istic propheticū genus, qui cum tibi fuit acerrima conflictatio. Denique quemadmodum quotidie inter uos existunt noua dogmata, ita simul exoriantur noua dissidia, & postulas ne quis à uobis dissentiat, quū ipsi inter uos de rebus grauissimis sic dissentiat? Finge igitur uerum esse quod toties sine fronte repetis, me miserum fluitare inter Scyllam & Charybdim, in quod littus, in quē portum me uocas? Si quando dedissem nomen uestro foederi, & in ueterē ecclesiam reuolutus essem, uos poteratis defectionis & inconstantie crimen impingere, alij uocarent resipiscētiā. Si uestram doctrinam comprobasset orbis Christianus, uel pertinax uel impius uideri possem, qui so-

lus

PER ERASMV M ROTERO D.

lus non accederem. Si uos inter uos cōsentiretis in dogmatibus, fastidiū obijcere poteras, qui nollem auscultare quod tanto consensu docerent homines eruditi. Nunc quū ecclesiæ catholicæ semper adhæserim, à uestro consortio semper abstinuerim, quū uestra doctrina dānata sit per ecclesiæ principes & orbis monarchas, ne quid dicam de censuris Academiæ, quum uos sic inter uos digladiemini, & nemo interim sibi non uindict spiritum Christi, sacrarumq; literarū certissimam cognitionem, quomodo tibi adhuc inter Scyllam & Charybdim nauigo, & indignaris quod homo senex & rei theologicæ rudis malim sequi consentientem auctoritatem ecclesiæ, quàm uos sic dissentientes ab ecclesiā, ut nihilo secius inter uos dissentiat? Hæc pluribus inculcare uisum est, quod te nō pudeat toties occinere nobis Scyllam et Charybdim, & animum arripitem in medio fluctuantem. Ego Luthere tantum habeo fidei diuinis literis, & ecclesiæ decretis, ut etiā absq; uestre fidei præsidio sperem mihi salutem à misericordia domini. Quare noli posthac tibi uindicare quod est dei, noli pronunciare de spiritu hominis, sed tuum ipsius spiritum excute, ne forte alium habeas sensorem quàm prædicas. Ego quum ex aliorum auctoritate possem, de tuo spiritu non ausus sum pronunciare, tantū dixi mihi suspectum esse, & optaui ut mea me suspicio falleret, quod idem & hodie opto. Hoc de te suspicatus sum, iam inde ab initio, quū tu fabulans

d 5 hanc

HYPERASPISTES DIATRI.

hanc magno orbis applausu saltare instituisse. Hunc
 animum cōstanter præ me tuli, multo antequam in me
 stringeres calami tui cuspidem: idq; factum gaudeo, ne
 si quid nunc de tuo animo iudicarem, causari posses,
 non esse iudicii, sed doloris & odij. Promittis alicubi
 te effecturum ut me pudeat editæ spongiæ. Ego con-
 trā non ausim polliceri me effecturum, ut illius rei te
 pudeat, ea est animi tui præsentia: attamen efficiam,
 ut omnes intelligant, quantus sis artifex, detorquendi,
 deprauandi, calumniādi, exaggerandi quidlibet, quan-
 quam istuc iam pridem agnoscit mundus. Sunt qui li-
 bris editis ingerant tibi tuam inconstantiam, & uas-
 fre dissimulas, mihi occinis, aiunt aio, negant nego,
 & hic assero quæ nego, nego quæ assero, quum tu tan-
 tus Protei capiendi artifex, adhuc ne unum quidem lo-
 cum proferre potueris, in quo mihi non constem, nisi
 forte aiunt aio, & negant nego, putes in eos compe-
 tere, qui aiunt quod affirmat ecclesia, & negant quod
 reijcit ecclesia, ut iam dictum hoc inuersum uideatur
 in te torquendum, aiunt nego, negant aio, adeo lubēs
 dissentis ab omnibus quæ recepit ecclesia: nec assero
 quæ nego, negans quæ assero, sed ea tibi uasfricies est,
 ut recte dicta deprauas quoties est commodum: ut qd'
 album est uertas in nigrum, quod lucidum uertas in
 tenebras. Pertinet & hoc ad artem, quod subinde mo-
 nes, ut metuam spiritum Christi, deum non irrideri.
 Itā ne periculum est ne offendam spiritum dei, si me-
 tuam

PER ERASMV M ROTEROD.

tuam dissentire ab ecclesia Christi? Imò hoc est, quur non audeo me uobis credere, quod metuam offendere spiritum dei. Et postea nobis excusas tuam istam admirabilem infantiam, quum ad maledicendum & calumniandum suppeditet tibi tâta copia sermonis amari, ut quamuis ociosum & patientem delassare queas, rursus tantum adsit artis, ut nihil tam circûspecte dici possit, quin tu uertas in atrocem tragœdiam.

Primum quod dixeram obiter in præfatione, satius esse si de difficultatibus quæ incidunt circa materiam liberi arbitrij non disputetur ab idiotis, aut apud idiotas, id quod nunc fit libris in linguam uulgatam uersis, adeo ut passim à militibus audiamus, Quid refert? non est liberum arbitrium, deus omnia operatur in nobis & bona & mala, Sinamus illum operari, scit quid agat, et eius uolûtati nemo resistit: sic interpretaris, quasi nolim quenquam usquam loqui de libero arbitrio. Simili arte quum ego multas quæstiones reicenseam, tu unam aut alteram urges, quum à sobrijs quæstionibus perueniatur ad curiosas, & postquam omnia detorsisti, tum præsto sunt illa tragica, curiosum, uanum, superuacaneû, irreligiosum, quo lectori talem offundens ab oculos puluerẽ, exocules. Prodeo in mediũ dirempturus uos, præfatus de his rebus nõ esse disputandũ & rem esse supra captũ humani ingenij, & interim facio qd improbo. Primũ nõ dirimo uestrã litẽ, q me disputatorẽ tantũ pfiteor. Ea testificatio erga te
 ciuilitas

HYPERASPISTES DIATRI.

ciuilitas erat, erga catholicā ecclesiam deprecatio ma-
 litiosi erroris. deinde non tecum luctatur ecclesia, imò
 aduersus tuum dogma quod iam olim prostratum est
 ab ecclesia, ea disputo, sed sobrie, sed coactus. Si rem
 tam arduam mea sponte suscepissem, poteras impinge-
 re crimen temeritatis, nunc quum detrectans & nihil
 non excusans suscepim, temeritas obijci non potest
 sed obediētia laudari debet. Postremo nō disputo quo-
 te superem, sciebam enim me nihil profecturū, sed ut
 omnibus testatissimum facerem, me nō sentire tecum,
 & tuorum quibusdam fucum detraherem, qui prædi-
 cabant & plerisq; persuaferant, me tecū sentire. Quā
 suspicionem, ut capitalem ita falsissimam, tu quoque
 fouere conaris tametsi frustra: ni planè pro lapide ha-
 bes Erasmus. Rursus ipse mihi contradico, qui in ea-
 dem formula iubeam anniti totis uiribus, & asseram
 nostros conatus esse inefficaces sine dei misericordia.
 Sic arguis: Qui nisus & uiriū meminit, sentit aliquid
 agere uoluntatem nostram, qui fatetur inefficacem
 esse sine dei misericordia, docet eam nihil aliud quàm
 pati. O inconstantiā. Quid ego audio? quicunq; pro-
 fessi sunt hominis uires non sufficere ad parandā salu-
 tem absq; dei misericordia, fatentur uoluntatē nostrā
 nihil agere, sed tantū pati? Atqui istud nemo neq; uete-
 rum neq; recentium orthodoxorum negat, qui tamen
 docent nostram uoluntatem aliquid agere simul cum
 agente gratia. An absurdū uidetur, eandem uoluntatē
iuxta

iuxta diuersam rationē simul & agere & pati? Quin istam inconstantiam impingis diuinis literis, ubi toties legis misericordiam dei cui debemus omnia, rursus toties illa, insta, uigila, labora: legis apud Paulum, plus omnibus laboraui: & rursus, certa bonum certamē: & cursum cōsummaui. At apud eundem legis, gratia dei sum id quod sum: quin huic impingis inconstantiam, quam mihi impingis ē duabus uocibus, nitendi, & misericordiæ? Sed nō definio quomodo illud agere & pati sit intelligendū. Hoc scilicet explicādum erat in formula, quasi non satis fuerit in disputatione ubi oportebat id esse factum. Postremo an Christianus sit impius futurus, si tātum didicerit, quicquid in nobis est boni, id totum diuinæ benignitati ascribendū, nisi pollice metiatur etiam, quantum debeatur illius misericordiæ, quantum nostris uiribus? Sed hanc quæstionem paulo post magnifica pollicitus tractas. Illic igitur audies quā non respondeat tua probatio pollicitis.

13

Hisce rebus tam feliciter gestis adornas triumphum, et animi gratia expatiaris in locum rhetoricū ut cum rhetore parum rhetoriceris, sic enim loqueris uere parum rhetorice. Ac mire urges me similitudinibus scribendi poëmatis, agricolandi, belligerandi, & turris edificandæ, ex rhetorica Quintiliani, & poëtica Horatii, & hic si superis placet citātur Virgilij georgica & Salustij sentētia, quasi quicquā sit simile inter agricolā humana industria colentē agrū, et deum operantē

HYPERASPISTES DIATRÍ.

operantem in nobis. Nam quod adducis ex Euangelio de turri, aut frustra huc adducis, aut contra te facit.

16 Quid supputabit ille, qui nihil habet quod impendat?

Eadem felicitate post adducis similitudinem ex media arte rhetorices, de oratore & præceptis. Deum immortalem non puduit tuum logodædalum huius modinugas insulcire disputationi, in qua tu profiteris esse cardinem totius doctrinæ Christianæ? An qui sic doceat simplicem Christianū, ne te torqueas questionibus quæ superant ingenij tui modulum, sed iuxta dei præcepta cōnitere ut fugias quod uetitum est, & præstes quod præceptū est, at ita ut ne quid tuis fidas uiribus, neu quid ex benefactis tibi arroges, sed totū ascribas benignitati diuinæ, cui debes non solum quod recte facis, uerumetiam hoc ipsum quod naturæ uiribus potes aut es, docet socordiā, & dicit oraturo, ne labores de præceptis, tantum scribito? Tam insulsis iocis mecum agis qui uindicas tibi cum Paulo scientiā, mihi uix sensum relinquens cōmunem. Paulo minus inepte contulisses tua similia, si Christianū cōparasses agricolæ, colendi rationē dei præceptis, cœli fauorē gratiæ diuinæ. Huic opinor, non absurde quis diceret: Tu gnauiter labora iuxta præcepta agricolationis, uerū hoc scito, te frustra facturum omnia, nisi cœlum fauerit. Nam illud fructificat potius quàm ager. Sed cœli fauor tibi in manu non est, nec semper scis quomodo faueat. Nam fauet aliquando, quum credas inimicū. Similia

sunt

PER ERASMV M ROTEROD.

sunt quæ præscribo simplici Christiano. Itidem sentien-
dum de eo qui dicturus sit de re Christiana. Exerce te
in literis sacris, meditare quid sis dicturus, sed inuocato
illius spiritu, sine cuius auxilio sterilis est hominis ser-
mo. Nec est tuū illi præscribere, quomodo sit moderatus
organū linguæ tuæ. Scit ille quid expediat. Hic tu
dicturū uoles lancibus expendere, hoc ego præstabo,
tantū deus, sic ego dicam, sed deus sic afficiet animos
hominū. Opinor & martyre iam apparatis cruciatibus
& mortibus, iubebis expendere qd ipse possit suis
uiribus, et quid misericordia dei, simulq; cogitare, quo
modo patiatur aut agat liberum arbitrium, quomodo
operetur misericordia dei. Quāto Christianius monue-
ris illum, ut suis uiribus diffusus, totum se tradat miseri-
cordiæ dei, ipse tantū ne se subducat gratiæ, respiciens
carnis præsidia. Sed ualeāt stultissimæ logodædali tuæ
collationes. Qui docet dei misericordiā in nobis opera-
ri principiū incremētum, & consummationem, sed si-
mul cum illa conari nostram uoluntatē, pie docet, qui
uocat in dubium an sola gratia operetur, uoluntas ni-
hil aliud quā patiatur, non pie disputat. Quot autē
censes fuisse pios homines, qui nunquam uestigarunt
quomodo deus necessario præsciat, ea quæ pendēt à li-
bero arbitrio, & an ipse deus, quando uoluntatem ha-
bet immutabilem, necessitate faciat omnia, quemad-
modum nos omnia necessitate quadam facimus, quod
illius omnipotenti uoluntati nemo possit resistere,
& quare

HYPERASPISTES DIATRI.

Et quare traxerit Petrum, quum Iudam nō traxerit, aliaq; huius generis innumera: neque enim tantum loquor de hac questione, an gratia totum peragat in nobis, et uoluntas nihil agat, sed de omnibus quæ scholæ philosophicæ huc inuehunt. Nec, quod mihi sæpe repetendum est aduersus tuam importunitatem, loquor de sobrijs eruditorum inquisitionibus, sed de rixosis contentionibus apud populum.

- 15 Hæc quum sic habeant, expendito, quàm non in loco tibi dicuntur illa. Qui hoc non sentit, fateatur se non esse Christianum, qui uero reprehendit uel contemnit, sciat se esse summum Christianorum hostem. Nam si ignorauero, quid, quatenus, et quantũ ego possim et faciam erga deũ, pariter incertũ et ignotũ mihi crit, quid, quatenus, et quantũ deus in me potest et faciat, quũ deus operetur omnia in omnibus. Ignoratis uero operibus et potentia dei, deũ ipsum ignoro. Ignorato deo deũ colere et gratias agere, seruire deo non possum, dum nescio quantũ mihi tribuere, quantũ deo debeo. Hic est tuus syllogismus scalaris, in quo quũ nobis egregie sophistã agas, tibi tamẽ mirus uideris theologus. Nō est necesse ut Christianus ad trutinã expēdat, quid ipse possit, qd deus, et quantũ ipse faciat, quantũ deus, modo sciat, quicqd boni facit id diuinæ benignitatis acceptũ ferri oportere. Nec potentia scitur sed creditur, nec p̄tinus deũ ignorat qui p̄ imbecillitatẽ humani ingenij nō assequitur, quomō operetur oĩa in oĩbus.

Quemadmodũ

PER ERASMV M ROTEROD.

Quemadmodū nō assequimur ingenio quomodo cōdi-
derit mundū, & tamen conditum ab illo credimus. Et
multi pij credunt Christum fuisse deum & hominem,
qui tamen nesciunt, quomodo & quatenus quibūque
modis agglutinarit sibi natura diuina humanam: nec
respondere possint, an eo tempore quo corpus exanime
iacebat in sepulchro, Christus potuerit dici homo. Nec
male gratias agit deo, qui sibi nihil tribuens, summam
boni operis illius gratiæ fert acceptam, etiam si nō di-
metiatur pollice, quantum debeat sibi tribuere, quantū
deo. Egit Augustinus gratias deo, coluitq; deum, & ta-
men aliquando ignorauit illud tuum, quid, quantum, &
quatenus. Coluit, egitque gratias diuus Bernardus,
qui tamen hæret in his quæstionibus. Egit Thomas op-
pinor & Scotus, qui inter sese dissentiuunt. Agunt &
hodie plurimi gratias deo, qui contenti patrum defini-
tione, non expendant ad trutinam, quid, quatenus, &
quantum. An Christianus non est, nec deum colit, nec il-
li seruire potest, aut agere gratias, qui quum toto pe-
ctore credat articulum de carnis resurrectione, tamen
non disputat, nec assequitur illa tam multa, quæ Theo-
logi circa hanc materiam disputant? An totum deū ne-
scit, qui certa fiducia sperans uitā eternā, non excutit
innumeras difficultates, quæ de uidendo deum facie ad
faciem sicuti est, tractantur à theologis? Ipsa uirgo sa-
cratissima non aliud quæsiuit ab angelo, quàm quomo-
do sine uiri contactu esset paritura, simul atque audil-
e uit:

HYPERASPISTES DIATRI.

uit: Spiritus sanctus superueniet, & uirtus altissime obumbrabit tibi: nihil ultra sciscitata, ancillam professsa est coelestis opificij: & fieri potest ut uel ignorarit, uel non inquisierit multa, quæ Theologi disputant de rationibus, quibus in corpusculo uirginis illud opificium spiritus fuerit peractum. Intelligis quot exempla queam hic congerere, in quibus ridiculus & impius erit tuus scalaris. Quot sunt Christianorum milia, qui deum sincere diligunt coluntq; quos tamen si interrogas quid sit gratia, utrum creatum quiddam an increatum, & an sit eadem gratia qua nos attrahit deus, & qua nos illum redamamus, respoñsuri sint: Deus nouit. An pronunciabis de talibus in uniuersum, quod deum nesciant, ignari quid, quantum, & quatenus in ipsis operetur? Nam huc perducet illos tui gradus. Et impius erit indignusq; Christiani nomine, qui contentus tenere quod traditum est, uerum Christi corpus & sanguinem esse in Eucharistia, nisi quaesierit & assequatur, quomodo corpus solidum sit absq; dimensionibus, quomodo corpus hominis sit absque distinctione membrorum, hoc est, ut non alibi sit pes, alibi caput, alibi petus, sed ubiq; totum sit: item quomodo solidum corpus possit in cælo sedere ad dextram patris, & idem tot locis in terra comedi ab hominibus. Equidem arbitror, nec tu, ni fallor, inficiaberis, milies centum milia regnatura cum Christo, quæ dum uiueret nunquam exquisierunt, an in omnibus tantum patiatur uoluntas hominis

PER ERASMV M ROTEROD.

hominis, an simul et agat aliquid, & si quid agat, quo modo unius operis possint esse plures causæ, & utra causa sit principalis, utra secundaria, deus an uoluntas hominis: deinde quomodo utraq; possit esse principalis & secundaria, si distinguas esse substantiæ, & esse meritoriū. Nam hæc aliq; multa uis apud omnes excuti, ni fiat, negligi Christianismū & articulos ecclesiæ. Hæc si à me dicta fuissent, exclamasses impiū sophistā, nunc quoniā uisa sunt facere ad calumniā, uis erudite pariter ac pie dicta uideri. Nec minus olet sophistā alter ille scalaris, qui præcessit: Nescient enim quid faciāt, dū ignorant quid & quantū possint. Ignorantes aut quid faciant, poenitere si errent nō possunt. Impoenitentia aut peccatū irremissibile est. Istiusmodi gradibus nō ascēditur ad ueritatē, sed descēditur ad insaniā. An ille nesciat qd possit, qui doctus est se nihil posse absq; gratia dei, p illā nihil nō posse? Sed finge esse simplicē Christianū, qui nesciat expendere ad lancem quanta sit uis lib. arb, quanta uis agentis gratiæ: nū ille peccans aduersus præcepta dei, nescit quid faciat, nec poterit unq poenitere? Hæc plus q̃ sophistica obtrudis nobis simplicibus, dū ostentas orbi tantā rei diuinæ sententiā, quantā haud scio an quisq̃ apostolorū sit unquā p̃fessus. Certe post apostolos nemo sibi uindicauit, nihil esse in libris arcanis, qd ipsi non esset dilucidū. Rursus inculcas me idē asserere qd tu asseris, q in formula docteam totū bonū nostrū deo ascribendū esse, nam ex eo

e 2

consequi

HYPERASPISTES DIATRI.

consequi, dei misericordiam solam omnia agere, & uoluntatem nostram nihil agere, sed potius pati, alioqui non totum deo tribueretur. Non tu desines hisce tam confesse tamque pudende uanitatis asseuerationibus miserum lectorem obtundere, quum in Diatriba mea tam explanate tamque dilucide docuerim, hunc sermonem non pugnare secum, si quis summam operis boni tribuat gratiae diuinae, & tamen asserat hominis uoluntatem pro sua portiuncula aliquid agere. Porro quum iam dudum sic ineptias, ut me quoque tui puduerit, tamen adiecto epiphonemate tibi ipsi plausum das, idem & actor & applausor. Sed sic (inquis) loqui cogitur mens sibi ipsi non constans, in rebus pietatis incerta & imperita. Quid superest, nisi ut tibi dei nomen usurpes, postea quam tam asseueranter pronuncias de mente alicuius Toties inculcas inconstantiam, quum nondum potueris uel unum locum euincere, in quo mihi non constem, & si id fecisses, nihil aliud probasses, quam hoc usu uenisse Erasmo, quod accidit Augustino & Hieronymo. Nam nusquam errare, nihil nescire, nullius dicti poenitere, tibi Stoico & gnostico peculiare est. Sed age dic qui tibi constas, qui quum mihi tribuas summam imperitiam ueri, tamen impingis peccatum irremissibile. At nemo per imperitiam labens, tenetur isto crimine: nam & Paulus blasphemus fuit aduersus Euangelium, sed quoniam ignorans fecit, misericordiam consequutus est. Ab hoc igitur crimine me

mea

mea liberat imperitia : sed tibi metuendum est qui ni-
 hil nescis, ne in hoc crimen incurras, dum fortiter re-
 scindis ecclesiæ placita, nihilq; non asseris. Rursus qui
 conuenit, ut quum nihil sciam, tamen tecum sentiens,
 in gratiam principum diuersa defendam? Vis me uide-
 ri pessimū, qui sciens, uerum impugnem metu princi-
 pum: at eundem uis uideri ueri ignorantissimum . Sic
 tu uir constantissime ignem aquæ misces, & impoten-
 ti omnia calumniandi libidine, dum nunc huic nunc il-
 li cupiditati obsequeris, pugnantia loqueris . Quoties
 excusas animum meum, quoties eundem accusas? Nūc
 laudatur animus bonus & pacis amans : mox contra
 conscientiam scribo in gratiam tyrannorum, & Lu-
 cianum Epicurumq; gero in pectore. Quam uero qua-
 drant ista cum spiritu Christi, quem tibi reclamante
 mundo uindicas? His feliciter absolutis, accedat 16
 dis ad alterum exempli gratia propositum, an deus a-
 liquid præsciat contingenter, aliq; quæ huic adhærēt
 quæstioni . Et hæc Lutherus uult discuti à quibuslibet
 Christianis, & apud promiscuam multitudinem tra-
 ctari. Et rursus hic inculcas uoces atroces, irreligiosum
 curiosum, & uanum. At mea uerba sic habēt: Libens
 persuaferim mediocribus ingenijs, in huius generis
 quæstionibus non adeo pertinaciter contendere . Do-
 ctis, felicibus, & exercitatis ingenijs, non dissuadeo so-
 briam ac religiosam inquisitionem, nec ultra tamen
 quàm sat est . Hæccine tibi uidentur usq; adeo non fe-
 rendæ?

HYPERASPISTES DIATRI.

renda? At quoties Hilarius disputaturus de mysterijs sacrae triadis, deprecatur crimen irreligiositatis, quod res supra vires humanae mentis audeat humanis uerbis attrectare? Nec dissimilia praefatur Augustinus, in libros eiusdem tituli. Iam mihi cōfer, quas argutias ex philosophis in hanc quaestionem conuehunt, quibus placet Scoti subtilitas, & assenera de ijsdem rebus sic esse disputandum apud promiscuam multitudinem, quemadmodum illi disputant. Atq; hic rursus ex tua rhetorica, cuius inscitiam praetexis, quo magis despiciabilem reddas meam Diatribam, hyperbolen & epita, sin uenaris ex collatione sophistarum, de quibus quum pessime sentias, id quod tui libri declarant, tamen eos propemodum incipis praedicare in odium mei, adeo ut quae tua uasfricies est, credam futurum, ut quemadmodum non iniusto quidem illo, sed immodice seuo libello in rusticos, utcunq; placasti principum indignationem, ita debacchando in me, recolligas reconciliesq; tibi Theologorum animos, quos interim tamen non alio nomine dignaris quam sophistarum. Imò iam agnoscere mihi uideor tela quaedam, quae ex Lei, Latomi, Stunicæq; libris deprompta in me torseris. Sophistæ, inquis, sanè melius hic dialecticantur, quando rhetorici nesciunt, qui liberum arbitrium aggressi definiunt omnes quaestiones eius: An sit, quid sit, quid faciat, quomodo habeat, &c. Aequum Luthere postulas, ut in libello quem aduersus animi sententiam suscepi, & in quo

PER ERASMV M ROTEROD.

in quo uix totos octo dies collocaui, qui quidem sum-
ptus mihi uisus est immodicus, quemq; in hoc, ut dixi,
potissimum scripseram, ut ostenderem me non idem
sentire quod tu: quicquid est questionum apud sophi-
stas, de prædestinatione, de uoluntate, de præscientia
dei, de bono opere, de meritis humanis, in unam dispu-
tationem conuerterem. Id si conatus fuisset, quomo-
do cõspuisses sophisticantē Erasmm? Sed quid egissem
illis sophistarū argutijs, etiā si maxime callerē, quas tu
pili nō facis? Et tamen qd' me scribis nihil aliud agere
in Diatriba, quā an sit lib. arb. similis uerecūdiæ est,
qua ut partim ostēdi. sed post euidentius ostēsurus sum,
multa alia non ex re, sed ex causæ tuæ cōmodo in me
iacularis. Relege meā Diatribā, et perfricta fronte au-
de negare, quod illic definiam lib. arb. quod distinctis
gratiarum generibus, digestis uarijs opinionibus, osten-
dam cum quibus opinionibus mihi potissimum congre-
di fuerit propositum: deinde quousq; uelim hanc tra-
ctare materiam, postremo quod illic declarem, in qua
animi parte potissimum sit liberum arb. & quid possit
ante gratiam, & quid agat cum agente in nobis gra-
tia, & quomodo se habeat erga deum, & laudem bo-
ni operis, aliaq; permulta. I nunc & iacta me nihil al-
liud attulisse ad disputationem, nisi tantum hoc, an sit
liberum arbitrium. Imò notari merebar potius, qui
transiliens septa propositæ disputationis, excurro us-
que ad Adam nondū lapsū, & ipsum deū, attingens

HYPERASPISTES DIATRI.

nonnihil de necessaria illius & uoluntate & actione. Quamquam hoc loco aut ego fallor, aut tu tibi parum constas. Sic enim dicis: Urgebo igitur hoc libello te & sophistas omnes, donec liberi arbitrij uires & opera mihi definiatis. At paulo ante dicebas, omnes de libero arbitrio quæstiones à sophistis fuisse definitas. Quid exigis ab illis, quod fateris ab illis abūde factū? Quur me negas fecisse, quod ipsa Diatriba clamat me fecisse copiosius quàm tu præscribis? Et hic incandescit spiritus tuus, teq; polliceris adacturum me ad pœnitentiam editæ Diatribes. Istihuc Luthere præstandum erat, non toties iactandum: ne fiat quod aiunt Græci, *τὸ οὐ νίκη ἐγκώμιον*. Nam hac tota priore libri tui parte quæso, quid aliud quàm triumphas, insultas uicto, ostentas trophæa, canis pœana, quum nondum ad aciem nostram perueneris. Moxq; post hanc egregiam pollicitationē, uelut aggressurus rem, doces nos dei præscientiam deiq; uoluntatem non minus incommutabilem esse, quàm sit ipse deus, nec illo imprudente aut nolente quicquam omnino rerum accidere, neque enim præscientiam illius falli posse, nec uoluntatem impediri, quemadmodum sit in nobis, nec opere perfecto desinere illius uoluntatem, quemadmodum homini postea quàm extructa est domus, uoluntas struendi desistit, quū opus maneat. Sunt ista retrusa mysteria quæ nos doces? Quis ista, qui uel sex paginas legerit in Theologia, nescit, aut quis tam insanus qui neget? Sed
interim

interim non distinguis uoluntatem signi & uoluntatem efficacem, quarum hæc prorsus immutabilis est, altera quodammodo mutabilis, quum sæpe nō fiat quod ille iubet fieri, & fiat quod ille uetuit. Nec distinguis uelle dei, collatū ad res externas, & ad uoluntatē dei naturalē, siue collatū ad actiones internas. Item dei uoluntatem absolutā & conditionalē. Deniq; non distinguis uoluntatem à uelle. Deus qui uoluit condere mundum, an nondū desijt uelle condere mundū? Voluit filium suū assumere corpus hominis, an nondū desijt uelle? Quā uero scite nobis definis quid sit contingens, quod, inquis, nobis contingenter & uelut casu imprudentibusq; nobis sit. Hic primū disco rem abstrusam, contingens esse quod contingenter fit, quasi dicas artificiosum opus, quod arte fit. Deinde quid est, ueluti casus? Est aliquid quod non sit casus, sed ueluti casus? Deinde addis, imprudentibus nobis. Atqui hæc uox longe aliud declarat Aristoteli, qui distinguit cōtingens, fortunā & casum: Cōtingens enim opponit necessario, fortunā tribuit rebus animatis, casum inanimatis. Contingenter igitur facimus, nō tantū quod casu et imprudentes facimus, uerum illud quoq; quod scientes ac uolentes facimus, sed quod in nostro arbitrio erat non facere. Quemadmodum hæc scribo, nec imprudens nec necessario, sed uoluntatis arbitrio, quæ potuerit non scribere, si sic uisum fuisset. Quid igitur hic nos doces, nisi quod affectas sophisticā argutiā, sed parū feliciter?

HYPERASPISTES DIATRI.

19 Sophistæ in hoc quoq; torquentur, an deus quum præsciat res natura contingentes, hoc est quæ pendent ab hominis arbitrio, ueluti quū sedet, cui in promptu est stare si uelit, quærūt an deus aliquo modo præsciat contingenter, non quod illius præscientia falli possit, sed quod obiectum præscientiæ sit contingens. Demiror autem, quare locum è media Diatriba decerptum, hic putaris nō suo loco tractandum, de necessitate consequentis & consequentiæ, quod tu professus te uelle crassius explicare, sic inuoluis perplexo sermone, ut uideare non solū non intellexisse qd' ego scripsi, uerum nec tuā ipsius orationē intelligere. Sed quoniā urget temporis breuitas, nec hoc paucis uerbis posset absolui, præstat suo loco diligentius tractandū reseruari.

20 Ad reliqua properandū, ut undequa; probes te doctissimū, quemadmodū ante ex Horatio & Quintilia no docuisti me, tractandū esse an sit, quid sit, quale sit &c. ita nunc ex poëtis doces me, res omnes mera necessitate geri, quā illi fatū uocant. Id tantā habet uim, ut ipsos etiā immortales deos, atq; adeo summū Iouē, inuoluat inuitabili necessitate. Atq; nunc demū poëte sapientes uiri sunt ipsis etiā philosophis perspicaciores. Tantū laudis merentur qui tecum sentiunt: hic Vergilius certissimus autor ueri subinde ingeritur, qui docuerit conatus hominū, fato Parcisq; uolentibus, frequenter aliò cadere q̄p expectarant. Atqui nos hic de euentis nō disputamus, sed an nostra uoluntas aliquid agat

PER ERASMV M ROTEROD.

agat in his quæ sunt salutis eternæ. Credo tibi hoc Ca-
put de industria admixtū fuisse, quo stomachum lecto-
ris iam dudum ad reliqua tam insipida nauseantē, ali-
qua uoluptate recreares. Verū quid hæc ad rumbum?
Institueras probare, pium et sanctū esse, de huiusmodi
quæstionibus quæ nō habent exitū, & apud quoslibet,
& à quibuslibet, in utranq; partē disputari, & iam o-
misso quod cœperas, asseris omnia mera necessitate ge-
ri. Id si constat, si uerissimum est, quorsum attinet tor-
queri disputationibus? Sin uerum & indubitatum est
quod decreuit Ecclesia, non tutum est imperitā multi-
tudinem audire rationes, asseuerationes, ac deieratio-
nes diuersæ partis. Atqui hoc erat quod ego suadebam
ut simplices sententia catholica contenti, credant tene-
antq; quod acceperūt, hoc est quod tu impugnandum
suscepisti. Hoc argumentū quod inter eruditos sobrie
tractari poterat, tu cogis propalā in promiscuo mor-
taliū theatro, uelut anceps, uocare in disquisitionem.
Solent concionatores in Italia ferè singulis annis re-
nouare quæstionem de resurrectione mortuorum, de
qua sobriam in scholis disputationem nemo damnat;
sed ea res tantum attulit fructum ad pietatem, ut Ro-
manus pontifex uetuerit illa uentilari apud plebem.
Sed delibabo reliqua.

Doces nos admodum religiose, dei uoluntatem esse
omnipotentem, dei præscientiam esse certissimam, qua
de re qui dubitet, eum prorsus ignorare deum, nec cer-

HYPERASPISTES DIATRI.

to posse fidere promissis illius, qui falli possit ac mentiri. Fateor ista pie dici, neque raro mihi dicta sunt in meis lucubrationibus. Sed quid hæc ad me, qui monco ne talia disputentur, præsertim apud simpliciores?

Quod si tu certum & indubitatum esse credis, deum necessario scire omnia, nihil autem contingenter, siquidem auscultemus tuis rationibus, oportebit omnino disputare, ne putemus deum esse inscium aut mendacem. Quemadmodum enim de libero arbitrio disputandum putas, quod impius sit qui nesciat nostram uoluntatem tantum pati, gratiam solam agere, eadem ratio suadebit, ut hoc quoque uocetur in disputationem. Et tamen Theologi qui disputant, an deus aliquid præsciat contingenter, constanter asseuerant quæ tu asseueras, dei præscientiam falli non posse, deum non esse mendacem, dei promissis certissime fidendum, nec putant ob rem quæ contingenter sit, periclitari certitudinem præscientiæ diuinæ, quod eleganter explicuit Laurentius Valla. Sed illi paulo rectius definiunt contingens quàm tu.

22 Hic perinde quasi dixeris aliquid, proximo capite torques fulmen tuæ maledicentiæ in me, qui doceam ignorantiam dei, contemnendam fidem, ut promissa dei deferamus, aliâque multa, quæ uix Epicurus præscriberet: nec his contentus, damno, conculco Christianos & Christianismum uniuersum. Quid ni? qui suadeam mediocribus ingenijs, ne de talibus argumentis contentiose disputent, sed teneant id quod tradidit Ecclesia.

Et hinc

PER ERASMV M ROTEROD.

Et hinc concludis homo dialecticus, meū libellum adeo esse impium, blasphemum, ac sacrilegum, ut nusquam habeat similem. An te horum pudeat nescio, certe puderet, si quid haberes frontis.

25

Sed proximo capite mitigas atrocissima dicta: Talia inquit, portenta coguntur effutire, qui malam causam susceperunt agendam, quiq; inuita conscientia, alienæ scenæ seruiunt. Quam tu malam causam appellas, ego cum ecclesia puto optimam: eam licet animo detrectante susceperim, syncerissima tamen conscientia egi, siue feliciter id feci siue infeliciter, nec ullorū principum uel fauor uel terror tātum apud me potuit aut poterit unquam, ne tua quidem seuitia, ut in his quæ sunt pietatis sciens oppugnem quod uerum est, aut defendam quod sciam esse falsum. Proinde quo tuis sæpius inculcas, me præter cōscientiam fauoribus aut terroribus seruire, toties declaras te aut misere falli, aut maliciosissime fingere. Iam quod admones quantum sit periculi docere pietatem, mihiq; precaris dei misericordiam, adeo non offendor, ut ne uidear ingratus, officium referam, te totidem uerbis admonens, tibiq; dei misericordiam precans. Caterum quod fateris à me moueri quæstiones aliquot uere sophisticas ac superuacaneas, & tamen illos esse tolerabiliores qui conspurcarunt aurum, me, qui simul aurum abicio cum stercore, Vide quantum abs te dissentiam. Arbitror enim tolerabilius peccare, qui disputant de friuolis

HYPERASPISTES DIATRI

lis quæstionibus, quàm qui disputationibus suis ea re uocant in contentionem, de quibus iam olim ex Ecclesiæ decreto dirempta est altercatio, damnato eo quod falsum erat, & approbato quod erat uerum.

- 24 Eximis te ipsum è numero causaq; sophistarũ, sed frustra, quũ omnes qui tecũ decertāt, clamitent sibi rē esse cum sophista uaferrimo: neq; tu sophistiam theologiam sustulisti, sed mutasti. Contra me, inquis, tibi dicendum erat, nisi maluisses chartas & tempus perdere: quasi cum uno te illic congregiar. Congredior cum ijs qui tecum, sed non eodem modo, tollunt liberum arbitrium. Et si in te proprie scripsissem, non erat fas quicquam admiscere, quod ad te non pertineret? Sunt illic quædam quæ pertinet ad Carolstadium, quædam quæ ad Melanchthonem, quædam quæ ad Scotũ. Et quodam in loco moneo lectorem, ne putet in te dicta, quem non noui, sed in alios potius mihi notos. In hoc libro, quem proprie ac nominatim in me scribis, quàm multa sunt, quæ nihil ad me pertinent, id quod iam ex parte demonstratum est, ac posthac plenius demonstrabitur. Vnde hoc habes, quod in te proprie scripserim Diatribam? Nō hoc promittit titulus, & aliud clamat ipsum opus, sed hoc tibi persuaseras, aut fingebas potius, quo iustius uidereris in me debacchari. Hinc est quod in disputatione semel atq; iterum mecum expostulas, quod falso nomine te traducam, quasi loquar cum hunc: Extende manum tuam, sic fueris interpretatus,

PER ERASMV M ROTEROD.

tatus, id est gratia extendet, &c. Atqui hæc Carolstadius respondit Eccio, cuius uerba sunt in prima responsione: Gratia enim agit manum, & extendit. Rursus in tertia responsione: Satis enim dixi, quod gratia extendit manum consilij nostri ad bonum. Rursus in eadem: Charitas omnia credit, omnia sperat, &c. sic interpretatur: Gratia facit nos patientes, credulos, & operatores. I nunc, & querere te falso traduci. Idem mihi satis procaciter impingit Franciscus Lambertus & impostorem appellat, in commentarijs quos scripsit in Osee, quasi talia mendacia confingamus in fratres.

Scripseram quædam esse uera, quæ tamen aut non ²⁴ essent inculcanda popularibus auribus, aut non quibus libet uerbis essent efferenda. Veluti quum quidam sophistæ sic nugantur: Deus est ubiq;. Hoc concesso, inferunt, Ergo est ibi: & nominât locum, quem ego præ uerecundia non ausus sum nominare, & pono antrum scarabei, tu suspicaris de cloaca, quanquam hoc nihil ad rem. Hic mecum sentis, & fateris esse rectum quod moneo, de rebus diuinis religiose sobriq; loquendum: nec satis esse uera dicere, nisi dicas & circumspicte, castisq; uerbis. Et tamen hic quoque doæo Epicurum, lapsus in sacræ scripturæ deque contemptum, & iniuriam, blasphemiam, ac sacrilegium. Nam huiusmodi blanditijs scatet undiq; tua charitas. Sed ad tuum dilemma. Si de his, inquis, quæ cõtinentur in sacris literis loqueris

HYPERASPISTES DIATRIS

loqueris, ea omnia quoniam aperta sunt & salutaria, nusquam non debent inuulgari, sin de alijs, nihil ad nos. Non hic repetam, quod Iudæi quosdam libros sacros, in quibus est Genesis, non permittebant legi, nisi si quis trigessimum annum excessisset: sed agetur hoc aliàs. Nunc ad illud, nihil ad nos, audi. Si medicus dissuadens egroto, ne uescatur calidis in febris, distinguat genera febrium, indicans quid in unaquaq; fugiendum aut sequendum sit, num egrotus dicat, quid ista ad me? Dic de mea febris. Nonne respondebit medicus: hæc ad te pertinent, ne putes tibi tutum esse uesci quibuslibet, quouis tempore, quemadmodum tu Luthere doces, quicquid questionū ē sacris literis nascitur, apud quos uis esse tractandum. Hoc ne fiat, distinguo genera questionum. Primum de ijs quæ deus uoluit nobis esse ignota, ueluti de die supremo, non est pium disputare. Deinde sunt quæ uoluit nobis esse notissima, ea iubeo etiam edisci. Nonnulla sunt, quæ fas est aliquo usque scrutari, sed non ultra quàm sat est: quod superat intellectū humanum, seruetur illi tempori, quū uidebimus deum reuelata facie sicuti est, nunc per speculum & in enigmate. In hac classe pono quæstiones de libero arbitrio, & quæ huic adherent, item de distinctione personarum, de discretionem natiuitatis & processionis. Postremo loco recenseo quædam esse, quæ tametsi uera sunt, tamen non sine periculo pietatis & concordie dicantur apud quosuis, sed prudenter dispensanda

sanda

PER ERASMV M ROTEROD.

sanda sunt. Et in his pono multa, quæ tu nunc lingua Germanica prodis idiotis, ueluti de libertate Euangelica, quæ suo loco, sobrieq; prædicata, fructu nō carēt: sic prædicata, quid fructus attulerint, uides. Eadem in classe ponerem tuum dogma de necessitate rerū omnium, etiam si uerissimum esset, nūc quum sit falsum, & impium, longe grauiore periculo uulgo iactatur. I nūc & dic hæc nihil ad te pertinere. Sed hac de re aliās. Nunc hoc obiter indicasse sufficit. Non igitur hominum culpam in rem consero, nec ex concionatorum uitijs scripturam damno: sed eos reprehendo, qui scripturam secus tractāt, quā oportet, inter quos te quoque numero. Verum hic rursus opponis bicornē dilemma: si recte disputatur de libero arbitrio, quur dānas, sin minus, quur profers tuam Diatribam? Respondeo quod antea respondi, ut hisce de rebus disputaremus, tu nos coegisti, qui quæstionem hanc à scholis in computationes protraxisti, & aliter disputo, quā tu, nec disputo dubitans, sed aduersus tuum dogma partem eam defendo, de qua dubitare pium non est, tenere tueriq; sanctum ac religiosum. Iam quum fatearis referre, quibus uerbis scripturæ ueritas tractetur apud populum, ut interim largiar, uerum esse quod doces, tu ipse iudica, quid fructus adferant ad pietatem, qui sic clamant apud rudem plebeculam: Nullum est liberum arbitrium, uoluntas nostra nihil agit, sed deus operatur in nobis & bona & mala. Noui quos-

f dam

HYPERASPISTES DIATRI.

dam qui ex Thoma cæterisq; atq; adeo ex Iuvenale de-
pingebant apud promiscuam multitudinem omnia li-
bidinum genera. Hi non reprehenduntur, quod falsa
doceant, sed quod uera sine fructu, quoniam intèpesti-
ue. Hoc certe ad tuos pertinet, neque enim de te pro-
prie scripsi. Ad eosdè pertinet, quod adijcio de tribus
dijs, hoc ἁγίασμα, quum Petrus Aliacensis, assentienti-
bus Theologis, putet in aliquo sensu uerum esse, tamen
apud populum magno cum offendiculo diceretur, inter
eruditos nihil habet offensæ, quibus cognitum est dei
uocabulum, non semper sonare diuinam essentiam, sed
accipi nonnūquam pro persona, ut quum dicimus: De-
us gignit deum, & Iesum esse filium dei. Nihil enim
aliud intelligunt docti, quàm esse tres personas, in qua-
rum unamquaq; competat dei uocabulū. Neq; prorsus
negat Aliacensis posse dici tres omnipotentes, ac
tres æternos, & si negaret, consequitur tamen ex his
quæ concessit, posse dici tres deos, licet nō simpliciter.
Quemadmodum enim iuxta dialecticam nō est absur-
dum dicere, tres sapiētes una sapientia, tres bonos ea-
dem bonitate, tres omnipotentes eadem omnipotētia,
tres esse sed eadē essentia, tres uolentes eadem uolun-
tate, ita nō arbitror impiū dicere, tres deos eadem dei-
tate. Non enim minus ad substantiam dei pertinet de-
um esse, quàm sapientem esse. Verum ut hæc non asse-
rit Aliacensis, ita nec ego assero. In hoc tantum ad-
duxi, ut docerem fieri posse, ut quedam sint uera, iu-

ita sensum aliquem, quæ tamen apud imperitos effectum non expediat. Iam qui tenent literas Hebraicas docent nos in Genesi: Deus fecit cælum & terram, apud Hebræos esse uocem pluralis numeri, putantes hoc modo declarari, in tribus personis eandem naturam & operationem. Hæc extra causam iniicere uolui, quod tu pronūcias simpliciter esse falsum ἄξιωμα, et prorsus alienum à sacris literis.

Nunc ad articulum de cōfessione & satisfactione, 29
quam ego duntaxat exempli gratia produxi, nec asserens, nec refellens, quæ de hac disputantur, uidelicet quum aliud agam. Et ne usquam non sis maledicus in Erasmus, qui tuum dogma ciuilius tractauit, te nullo modo læsit, impingis, quod metuens tyrannidem Pontificis non ausim damnare confessionē. Non adeo metuo Pontificem, ut si mihi constaret esse damnandam confessionem non ausim inter eruditos proferre meā sententiam, & anxijis amicis hoc in aurem instillare, deniq; dare operam, ut citra grauem tumultum, auctoritate principū tollatur. Nunc ipse seruo, nec aliud doceo quàm facio, non tantum ob id, quia præcepit Romanus pontifex, sed multo magis qd' recepit populus Christianus. Vt enim nō omnes constitutiones approbo, ita procul absum ab illorū sententia, qui putāt oēs humanas cōstitutiōes aut cōsuetudines esse reiiciēdas, successuris alijs, fortasse durioribus his, de quibus uulgus nūc q̄ritur. Quam p̄ uideo & inter ipsos q̄ cōfessio

HYPERASPISTES DIATRI.

nem asserunt, cordatiores, non audere pronunciare an sit instituta à Christo, an sumpta ex diuinis literis, an ex generali ecclesie cōstitutione profecta. An hoc est per summas aristas ingredi, non pronunciare de his, de quibus nondum clara uoce pronunciauit ecclesia? Nec hic accuso uel te, uel tuos, sed meum ipsius animū qualis sit profiteor. Quare uide Luthere, nisi te prorsus exoculauit odium Erasmi, quàm sine causa tibi dicta sint illa tam uirulenta. Itaq; inquis, sepositis interim deo & conscientia, quid enim ad Erasmus, quid ille in his rebus uelit, & quid huic expediat, in laruam externā ruis, & uulgus accusas. &c. Huiusmodi conuicia si funderes aliquando in re atroci, iam euieta, posset appellari uehementia, nunc quum tu nusquam non crepes eiusmodi, nec ullum facias finem, quū nihil sit dignum ullo conuicio, nec probaris quod assumis, nemo Luthere non perspicit istam tam impotentē maledicentiam tuam animi tui morbum esse, quem ego malo contemnere, quàm imitari.

30 Post hæc aggredieris meam sententiā, sanè perquā festiuiter ridens, & irridens meam similitudinem, quo schemate uideri uolo abundare copiosius quidem orator, sed nihil intelligens eorum quæ loquor. His conuicijs sic assueui, ut propemodū etiā delecter, nisi quod uerear ne animus iste tuus tam ferox, mundum maximis inuoluat malis. Nam Erasmi leuissima sit iactura, modo regnet Euangelium. Sententia hæc erat: ut sunt morbi

PER ERASMV M ROTEROD.

morbi quidam qui minore malo tolerantur quàm tolluntur, ita quædam irrepperunt in populum Christianum, quæ satius est ferre, quàm ut dum conaris submouere, malū exasperes. Hic exemplis tecum non agam, quoniam nec tutum est, nec admodum ad causam pertinet. Tantum illud ex te scire cupio, Finge in principibus multum fuisse tyrannidis erga rusticos, quod mihi non cōstat, utrum conducibilis erat rusticis, ferre dominos iniquiores, an hos experiri tumultus? in quibus tot milia perierunt, & adeo calamitas depulsa nō est, ut iugum cōduplicatum sit, asperiusq; redditū. Hæc uerba mea non tam accusant tuos, quàm me excusant, cui frequēter impingitur, quod nō acriter stringam calamum in uitia Pontificum & Episcoporum. Et tamen hæc ad te quoque pertinent, quandoquidem ad te rapis. Sit enim ista causa tanti momenti, quanti uis esse, tamen importuna tua maledicentia nulli omnino mortalium parcens, facit ut non solum nihil proficias, uerum etiam conduplices & exacerbēs tyrannidem, quam extinctū tendis, & eos prouehas, quos cupis oppressos. Est aliqua ratio tollēdi malum, quod inueteratum longe lateq; radices egit. Exaggera hic causam tuam quantum libet, quo melior est, hoc tu magis accusandus, qui tam malum agas medicum. Neq; cuiusquam pugna est cum uerbo dei, quod toties intonas, sed cum tuis interpretationibus. Iam et illud uide, num istis rationibus apostoli doctrinā Euangelicā inuexe

f 3 rint

HYPERASPISTES DIATRI.

rint in mundum, quibus tu restituïs, sicut ais. Nunc ubi calumniantur immerentes, num scurrilibus dictis de-
 bacchantur in quemlibet? Num quem suspendunt na-
 so, num strophis calumnijs, ac minis agunt Euangelij
 negocium? Num utuntur tanta linguæ petulantia?
 Poteram hic alia multa commemorare, quæ premo,
 tua prudentia fortasse diuinat quid sentiam. Si tu scis
 hos tumultus diuinitus ortos, ego nescio, nec futurus
 sum illorum uel autor uel adiutor, non desino tamen
 orare Christum, ut undecunq; ortos, & quomodocun-
 que progressos, omnipotens artifex uertat in gloriam
 suam, & in ecclesiæ salutem.

56 Vehementer offendit te hæc mea sententia, licet
 uerum dicere, sed nõ expedit apud quoslibet, nec quou-
 is tempore nec quouis modo. Et inepte cito Paulum:
 Omnia mihi licet, sed non omnia expediunt, quod Pau-
 lus illic nõ agat de prædicanda ueritate, quã uult apud
 quosuis, quouis tẽpore, quouis loco, quouis modo præ-
 dicari: sed de uitando scandalo infirmorum. Esto, ut di-
 cis, sed hæc sententia latius patet suapte natura. Siqui-
 dẽ charitas quæ Paulo suadebat ut abstineret ab alijs
 qui licitis, eadem suadebat, ut doctrinam Euangelicam
 ad utilitatem hominum dispensaret. Iam illud mihi ui-
 de quanto minus ad rem faciant quæ tu refers: prædi-
 ca uerbum, insta, opportune importune. Et, modo uer-
 bum dei annuncietur: Rursus uerbum dei nõ est alliga-
 tum, & : Itẽ prædicate Euangelium omni creature.

Nam

PER ERASMV M ROTEROD.

Nam in his uerbis opportune importune tropus est, qui non indicat uerbum esse prædicandũ ubi nõ oportet, sed instantiam Euangelij prædicandi commendat: quanquã adijcere debueras quod illic additur, argue, obsecra cum omni lenitate & doctrina, lenitatẽ enim in te requirunt etiam tui. Cæterum scribens Philippen. non laudat eos qui insincere prædicabant Euangelium, sed gaudebat illorum insynceram operam, tamen cedere in Euangelij profectum. Ad hæc Paulus alligatus, tamen gaudet uerbum dei non esse alligatum, sed indies latius spargi. Obsecro te, an Paulus docuit eadem apud omnes quæ tu doces? An quum admoneo doctrinam esse temperandã ad utilitatem auditorum, alligo uerbũ dei? Nam hoc impingis, et interim assumis, quicquid doces esse uerbũ dei: ut nihil iam supersit, nisi ut fias Christus, denuo prædicãs Euangelium. Atqui quem admodũ nobis non cõstat quo spiritu ducaris, ita nobis nondũ persuasum est quicquid doces esse uerbum dei. Quid alij sapiãt nescio, ego certe profiteor me esse de eorũ numero, qui mallent mori decies, q̃ semel impedire cursum uerbi diuini. Neque nos de eo loquebamur, sed de quæstionibus quæ nũc orbẽ concutiunt. Et tamẽ apostoli primũ iussi sunt prædicare regnũ dei, celãtes Iesum esse Christum. Et Petrus initio prædicationis Iesum uirũ appellat, tacens de diuina natura. Nec aliud Paulus facit apud Athenienses. Idem habet lac quo fouet imbecilles, habet solidum cibũ quo uegetat fortes,

HYPERASPISTES DIATRI.

& habet sapientiam, quam non apud quoslibet, nec in
 propatulo, sed apud perfectos in occulto profert, quæ
 locum tu non recte citas, sapientiam in mysterio ab-
 sconditam, quum sit apud Græcos, loquitur in occulto
 sapientiam quæ est recondita. Quin & ipsi Apostoli
 iussu domini excutiunt pulverem pedum in eos qui re-
 ijiunt sermonem Euangelicum, & in actis imponunt gen-
 tibus, ut abstineant ab Idolothytis, suffocato, sanguine
 & scortatione, nec statim docent legem prorsus abro-
 gandam. Postremo sunt rudimenta philosophiæ Chri-
 stianæ, quæ traduntur catechumenis, donec proficiant
 ad magis recondita. Hebr. 6. Quapropter intermitten-
 tes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora fera-
 mur, &c. Ecclesia uero ne hæc quidem solet temere
 committere postulantis initiari, nisi fideiussores spo-
 pondissent abesse dolum malum, & mysteria uocantur,
 id est, sacramenta. Num ideo uocantur mysteria, id est,
 arcana, quod apud quoslibet essent euulganda? An tu
 putas Christianos olim arcanum eucharistiæ, uulgo pro-
 didisse Iudæis ac gentibus irrisuris? Quin ipse domi-
 nus, aliter respondet Phariseis maliciose tentantibus,
 aliter Sadduceis per imperitiā, stultam proponētibus
 questionem, cuius etiam illa uox est: Nolite sanctum da-
 re canibus, & ne projiciatis margaritas uestras ante
 porcos. Idem præcipit apostolis, ut ingressi uicum aut
 oppidum explorent si qui digni sint, mox ijs annuncien-
 t Euangelium, sin minus excusso puluere aliò se con-
 ferant.

ferant. Rursus dominus qui dixit per Ecclesiasten : Est tempus loquendi, & est tempus tacendi : ad Herodis percontationes prorsus obticuit, Pilato pauca respondet, in monte copiose docet discipulos arcana Euangelicæ philosophiæ. Nec eodem modo Paulus agit cum Atheniensibus, quo cum Hebræis, illis orditur Euangelium à quibusdam apud ipsos notis ac receptis, Hebræos incredulos legis Mosaicæ præsidij oppugnat. Apud Festum & Agrippam quanta ciuilitate temperat sermonem suum, hoc est, quàm tui dissimilis est. Idem aliquando mutat uocem suam, inseruiens auditorum utilitati. Carolstadij sententiam de synaxi recte impugnas: sed fingamus eam esse ueram, nonne diceres non in tempore proditam, primum hoc rerum statu, quum plus satis exulcerata sunt omnia, deinde quia non tradidit doctis uentilandâ, sed germanica lingua uulgo profuit, magno Christianæ concordie detrimento. Ipse in spectris tuis doces, quid sit inculcandum morientibus, reprehendens eos qui grauant illos intempestiuis sermonibus: & nunc dicis nihil referre, quid, apud quos, quo tempore, quo modo dicatur. At reclamat tibi Sapientis Hebræus, musicam in luctu, narrationem esse intempestiuam. Paulus, inquis, coram toto mundo dixit: Deus quos uult indurat, &c. At Paulus nusquam scribit, quod tu mundo ingeris, liberum arbitrium nihil esse nisi nomen inane, neque nostros conatus quicquam ad rem facere, sed mera necessitate fieri omnia, deum

HYPERASPISTES DIATRI.

in nobis operari & bona & mala. Hæc sunt quæ nolle tam euulgari. Hæc satis arguunt ne iſſum quidē Euangelium apud quosuis, quouis tēpore, quouis loco, quomodo libet eſſe prædicandum, ſed ex audientiū utilitate diſpenſandum. Quanto minus id fieri cōuenit in quæſtionibus quæ trahūtur è ſacris libris, quædam etiā ex humana philoſophia, ueluti quū diſputamus de Euchariſtia, quomodo corpus poſſit eſſe ſine dimensionibus, & quomodo idem corpus ſit in diuerſis locis? Quod ſi contendis nihil omnino referre, quomodo prædicetur Euangelium: quin ipſe ſimili ſæuitia debaccharis in Cæſarem, qua in Pōtificem & episcopos, Cæſar enim magis obſtat Euangelio tuo q̃ Pontifex. Hic nimirū cogeris adferre Paulinum illud: Omnia mihi licent, ſed nō omnia expediūt, & abs te dicetur apte, quod à me inepte fuerat citatū. Hæc quū ſint per ſe dilucida, nimirū euidens eſt, quantum tu uerborū incasſum fuderis, & quā nihil ad rem citariſ ſacræ ſcripturæ testimonia, & quā parum tempeſtiue fumos illos tuos protuleris. Paulus dicit: Verbum dei non eſt alligatū, & Erasmus alligabit? Et dominus dicit: Ite in uniuerſum mundum, Erasmus dicit: Ite aliquò, aliquò non. Rurſum: Prædicate Euangelium omni creaturæ: Erasmus dicit: Apud aliquos, apud aliquos nō. Deniq; quaſi hæc tam inſulſa noo fuerint ſatis, addis nouam facetiam, Græcas aliquot uoces occinens, proſopolepſias, topolepſias, tropolepſias, chreolepſias: his quando tua ſunt, mi

ror

ror te non etiam addidisse cenolepsias. Hæc enim tam stulta, aut alius addidit tuo libro, aut non eras sobrius quum scriberes. Mirum uero quàm in loco nobis hic adducis, Deus personas non respicit, hoc est, deus ex omni gente, ex omnium mortalium genere per fidem admittit ad Euangelij gratiam, ergo nihil refert, quid, apud quos aut quomodo disputes. Nec his contentus adijcis epiphonema: Vides, inquit, iterũ, quàm temere irruis in uerbum dei, quasi tuas cogitationes & consilia longissime illi præferas. Si hæc à febricitante dicerentur, quid dici poterat insanius? Ego toto pectore ueneror uerbum dei, sed non arbitror quicquid assueueras esse uerbum dei. Et si dei uerbũ non tractes meliore fide quàm tractas nostra, perspicuum est quātum oporteat tribuere tuo Euangelio. Ego si minus erudite, saltem timide, cumq; reuerentia tracto sacras literas, inherens orthodoxorum uestigijs, ac metuens ab ecclesiæ decretis recedere. Tu uiolētus irrūpis, ac submotis omnibus, cōtendis hoc sentire scripturā qd̄ uis, quodq; tuis dogmatibus commodum est. Breuiter sic rem geris, quasi tuā uelis esse uictoriā nō Euāgelij, & quasi sacre scripture dominus esse postules, nō dispensator.

Efflagitas à me ut præscribā oportunitatē docendæ ueritatis. Impudenter hoc flagitas ab Erasmo, qui nihil omnino scit, nec nouit personas, tempora, modos, certe nescit corda hominũ, quæ solus omnia nouit Lutherus. Atq; in hoc triũpho camelũ saltantẽ nobis exhibēs lasā

HYPERASPISTES DIATRI.

uis inuerso Virgilij carmine: Ante suum clauso com-
ponet tempore finem mundus. Vidiſti quicquam iſtius
modi inficetiarum in mea Diatriba? Mox facis me
præſcribentem formulam, ne Papa indignetur, ne Cæ-
ſar irascatur, &c. Quanquam nec iſta quæ uelut ab-
ſurda fingis, tam ſunt, quàm uideri uis. Quid enim pec-
cat, ſi ueri prædicator ſic orationem moderetur, ut
quoad fieri poteſt, non exasperentur potentes, ſed alli-
ciantur potius quàm prouocentur, & ſi ſpes nulla eſt,
ſaltem ne ſine fructu iritentur. Et tamen quod exigis
iam ex parte præſtiti, non ex me, ſed ex ſacris literis.
Qui canibus obijcit ſanctum, qui margaritas porcis,
peccat: & in contemptores excutite puluerem. Habes
perſonas. Quum nulla ſpes eſt fructus, ſed nihil aliud
quàm tumultus excitatur, cedendum eſt, donec ſeſe of-
ferat melior oportunitas. Habes tempus. Cæterum do-
cendi modus ex his omnibus circumſtantijs ſumitur,
nec omnes certo præſcribi poſſunt, quandoquidem ex
re naſcuntur ac uariantur, ſed hoc diſpensatoris pru-
dentia relinquitur, quid cuiq; conueniat. Paulus ma-
Cor. 9. uult conſuere coria, quàm ali beneficentia Corinthio-
rum, quod tamen ſuo iure poterat, nec circunducit ſo-
rorem mulierculam, ſed omnia ſuſtinet, ne quod offen-
diculum det Euangelio. Apoſtoli ductas uxores relin-
quunt Euangelij ſtudio, nec ducunt, quum nulli fuerit
interdictum: nunc qui iactant pro Euangelio milies
eſſe moriendum, ea faciunt, quæ plurimos alienant ab
Euang.

PER ERASMV M ROTEROD.

Euangelio. Si bonus medicus est, qui quibuslibet quælibet porrigit pharmaca, sit bonus Theologus, qui nulla uel personarum uel temporis habita ratione, quomodocunq; prouulgat uerbum dei. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendū, ad corripiendum, ad erudiendum. Nihil igitur tua refert, quid apud quos, quomodo proferas aliquid è sacris literis? Eadem docebis catechumenum, quæ iam futurū episcopum? Iisdem locis ages cum ethnico philosopho, quibus cum Iudæo? Eadem mysteria proferes apud irrisurum, & discendi cupidum? Nec deliges è sacris literis quæ dicas apud sacras uirgines, & lenones scortaq; publica, nec referre putabis, utrum priuatim comiter moneas principem aut episcopum, an apud populum seditiose uocifereris in illos, nec aliter obiurgabis ingenium putidulum, & ad desperationem procliue, quàm erectum, ferox, & contumax? Atq; hic mihi ingeritur mea Paraclesis, in qua uolo neminem secludi à lectione sacrorum uoluminum. Idem multo diligētius ago in appendice, quæ præcedit paraphrasim in Euangelium Matthæi: uerum præscribo qualem esse uelim qui legat libros sacros, & rationem indico qua legi debeant. Si permitto omnibus ut legāt sacros libros, ideò ne de quibuslibet difficultatibus, apud quos uis, & quouis modo disputandum est in utranq; partem? Et huic capiti additum est uirulentum epiphonema: Quorum, inquis, furori tu Erasme, hoc consilio

tuo

HYPERASPISTES DIATRI.

§8 tuo perniciose inseruis. Taxans quorundam inciuitatem, monueram si quid forte perperam esset constitutum in cōcilijs, ita corrigendum, ut tamen parceretur, quantum fieri posset, auctoritati pontificum & conciliorum, quam non expedit uulgo contemni. Si idem efficit ciuilitas quod tumultus, nōne quod tranquillius est præferendum est? Si tu maior seditio, sam maledicētiā, ego plurimum abs te dissentio: Imò tuæ sententiæ reclamant & literæ & uita Apostolorum. Quorsum igitur attinebat hoc scomma, nisi quod nunquam maledicendo satiaris? Hoc scilicet Papa uoluit à te dici, & audit libentius quàm Euangelium, in, gratissimus si te Cardinali pileo cum censibus non rursus honorarit. Non te pudet Luthere manifestæ uanitatīs? Mihi ne datur ullus census à Pontifice? Imò quod Adrianus obtulit recusauī. Galerum Cardinalicium aut dedit aliquis, aut ambij, qui dignitates multo etiā inferiores manibus pedibusq; recusauī? Sed quid faceres? Huiusmodi fabule iactantur inter fratres fideles, quibus diffidere nefas est. Quàm tibi nihil est pensi, quid in quem dicas. Sed haud scio an tu Rursum potueris pro uicissim, ne uidearis infantiam omnino simulare. At interim non desinis impingere, quod contra conscientiam ea defendam quæ nō oportet, in gratiam pontificum, ac spe præmiorum: quo nihil est falsius, id quod te quoque scire credo, quantumuis dissimules.

Iam

PER ERASMV M ROTEROD.

Iam quod toties inculcas fieri non posse, ut hominum constitutiones seruentur cum Euangelio, prorsus abs te dissentio, qui uideo quasdam hominū constitutiones esse necessarias, quasdam utiles, tametsi displicet immodica turba, in qua nonnullæ sunt quæ rectius tollerentur. Et hic si uellem ingererem, quàm tibi non constes, quum alicubi pronuncies, ceremonias infirmis esse necessarias. Nam certum est hominum constitutiones ferè in ceremonijs uersari. Sed interim hic aliud agimus, nec est animus ab argumēto digredi, ne nimium operæ in his rixis ponamus. Tandem & hoc caput claudis dilemmate: Si de uerbo dei sic sentis, impie sentis: si de alijs, nihil ad nos uerbosa disputatio consilij tui. Iam ostendi referre, sacras literas apud quos doceas, deinde demonstratum est, me non tantum loqui de sacris literis, sed de quæstionibus hinc existentibus, quibus tandem & admiscet sese humana philosophia. An hoc est dei uerbum, omnia ex mera necessitate fieri, & nostros conatus nihil ad rem facere?

Hoc paradoxon tuum interim fingo uerum in aliquo sensu. De quo si perconteris alios, dicent esse hæreticum. Nec ideo taceri uolui quia durum est, ut ais, sed quod homines ad malum pronos, & imbecilles inuitet ad licentius peccandum. Tuum paradoxon elicis è sacris literis, sed opinionem suam Ecclesia quoque sumpsit è sacris literis, ut iam res pendeat, non à uerbis scripturæ, sed ab interpretatione.

Ceterum

HYPERASPISTES DIATRI.

Ceterum in hoc peccas, quod nobis perpetuo tuam interpretationem obtrudis pro uerbo dei. Itaq; nec impie sentio de sacris literis, in quarum interpretatione malo sequi sententiam tot orthodoxorū & ecclesiæ, quàm tuam unius et paucorum tibi iuratorum, & tamen ad te pertinet mea disputatio, qui tale dogma inculcas auribus imperitorum, quale si citra controuersiam uerum esset, non absq; periculo euulgaretur apud quosli

- 39 En iterum syllogismus cornutus opponitur. (bet. Si hæc paradoxa dicis esse hominum inuenta, quid æstuas, contra quem dicis? &c. Sin autem dei uerba esse credis illa paradoxa, ubi est frons tua? &c. Audi contra, nobis uidentur esse commenta hæreticorum, diuinas literas ad suum sensum detorquentium. Et tamen hic fingo esse humanam opinionem è sacris literis, fortasse perperam intellectis, conceptam, quàm patiar inter eruditos sobrie disputari, apud promiscuam multitudinem iactari nolim. Aufer igitur ista, uerbum dei, uerbum dei. Non est nobis bellum cum uerbo dei, sed cum tua asseueratione: neque enim pugnat secum dei uerbum, sed hominum interpretatio cum interpretatione colliditur. Si iudicium ecclesiæ te mouet, quod asseueras commentum est hominum, quod impugnas, uerbum est dei. Si nihil te mouet, tamen euidentissimis rationibus euincas oportet quod asseris, prius quàm iubeas nos in tuam ire sententiam, pugnantem cum tot ecclesiæ luminibus, atq; adeo cum publico ecclesiæ iudicio.

PER ERASMV M ROTEROD.

dicio. Nunc quum antequam congressus sis cum mea
diatriba, sic exultes, insultes, gestias, quid aliud quàm
triumphum agis ante uictoriam? Ista rhetores seruant
iam probatæ rei, si libeat ad singulas causæ partes ag
gere triumphum: aut perorationi, si sint unico trium
pho contenti. Sed indecentius est quod nō tantum exi
lis, gestis, ac ludis, sed ostētas trophæa nondum erepta,
circumfers hostis prostrati simulacrum, quem nondum
aggressus es. Quàm enim ineptis tuo schemate εἰς
ὅσον, qui me nō pateris similibus, hoc est, uulgatissi
mo schemate uti: Scilicet creator tuus à te creatura
discet, quid utile & inutile sit prædicari, ac stultus il
le uel imprudens deus hactenus nescierit quid doceri
oporteat, donec tu magister eius, modū ei præscriberes
sapiendi & mandandi, quasi ipse ignorasset, &c. Sci
licet ista tam stolidi uideantur tibi falsæ dicta, quasi iam
euiceris tuum de libero arbitrio dogma, sine cōtrouer
sia esse uerbum dei, & quasi dispensator uerbi diuini
non debeat circumspicere, quid apud quos, quo tempore,
quòue modo depromat è duplici penu sacrarum li
terarum, quod accommodū sit auditorum saluti. Dic
te quæso: Nullum ne uidisti unquam concionātem, qui
tibi displicuerit quod parum tempestiua loqueretur?
Nōne recte facit qui in quadragesima ea proponit
populo quæ faciunt ad pœnitentiam, uitæq; correctio
nem? ferijs paschalibus letiora deprompturus? Opi
nor, & te dicturum apud populum reputare nonnun

HYPERASPISTES DIATRI.

quam quid dicendum, quid reticendū, & quibus modis tractandum sit quod assumis. Et hæc qui monet præ creatura creatori, deoq; præscribit sapiendi mandandiq; modum, & deum uiuum, nihil aliud imaginatur esse, nisi leuem aliquem & imprudentem rabulam in aliquo suggesto declamantem, aliaq; tam stulta ut uix credam ex tuo ingenio profecta fuisse. Ex hac admonitione mea consequitur, quod infero. Plane hic prodigi mi Erasme, quàm ex animo superius uenerandam diuinorum iudiciorum maiestatem suaseris. Quis Luthe re fuit ille perditus sycophāta, qui hæc libro tuo admissuit? An ille qui monet sacram doctrinam, ad utilitatem audiētium esse temperandam, fictæ docet, in sacris literis reuerenda mysteria, quæ superant intellectus humani modum? An ille blasphemus est in deum? Nam hoc subijcis in proximo capite, qui non uult altius penetrari in questionum adyta, quàm conducit ad salutem & Christiani gregis concordiam? qui uerbi diuini dispensatorē, uult esse sobrium, ac circūspectum, ut sciat quid cuique conueniat? Nullus igitur non uidet, quantum hic fundas tragicæ facundiæ, hoc magis ridiculus, quo uehementius & impotētius, præter causam uerbis debaccharis. An docet deū non esse timendum, qui docet nulli salutem contingere, nisi ex misericordia dei? qui fatetur deum quosdā attrahere, quosdam suo animo relinquere, consilio arcano & inscrutabili? An quisquis non accedit tuis assertionibus & interpre

interpretationibus pensat diuinam scripturam ad sensum impijssimorum hominū? Et qui uel ob imperitiam quam tu mihi tribuis affatim, uel ob imbecillitatem animi, non audet sese tuæ fidei committere, iam publico Ecclesiæ iudicio damnatæ, mauultq; tot insignium uirorum sententiam, mauult Ecclesiæ decretum sequi, quàm tuum & Vuicleui dogma, is impiam indignationem suam declarat aduersus deum? Huiusmodi conclusiones homo dialecticus colligis ex meis uerbis, & cū his mira sedulitate σχιομαχῆς, aut si quid umbra inanius? Hæc igitur quum sint alienissima à re, deinde manifesto falsa, debebant omnino taceri ab eo qui præter summam eruditionem, etiam spiritum dei sibi uindicat, multominus conueniebat tot uerbis inculcari, repeti, insigi. Quæ si uera essent, & ad rem pertinentia, tamen erant, ut dixi, post partam uictoriam in triumpho decantanda.

Mox ita respondes questionibus meis, quasi ego 42 docuerim, homines absque spiritu posse uitam corrigere, aut quasi spiritus per illum non operetur in animis hominum, qui circumspecte dispensat sermonem Euangelicum. Nisi forte sentis solam electionem dei satis esse, nec opus esse doctoris officio.

Quid est igitur, quod apud Ezechielem dominus sic litigat cum malis pastoribus? Ad secundam sic respondes, quasi doceam à quoquam amari posse deum, nisi fuerit attractus ab eo. Quur obiurgantur

HYPERASPISTES DIATRI.

apud Esaiam muti pastores? quia tacuerunt ubi proferendum erat uerbum dei. Eadem ratione sunt obiurgandi, qui uel aliud prædicant quàm uerbum dei, uel aliter prædicant quàm oportet. Et hic rursus blasphemum facis Erasmmum, homo blasphemij undique scatens. agnosce tuas uoces, uere inquam tuas Luthere. Sic habent. Quum ego fecissem impios murmurantes aduersus bonitatem ac iusticiam dei, sic loqueris: Nullus hominum credet, neq; poterit, electi uero credent, ceteri non credentes peribunt, indignantes & blasphemantes sicut tu hic facis. Quam hic uides meam blasphemiam? an quia recito quid impij dicturi sint? ac ne quis suspicetur hæc sub mea persona dici addo: Sic enim interpretabuntur pleriq; sunt enim ferme mortalium ingenia crassa & carnalia, prona ad incredulitatem, propensius ad scelera, propensa ad blasphemiam, ut non sit opus oleum addere camino. Hactenus Diatribe. An hæc uerba non satis declarant, quorum murmura recitem? An ideo blasphemus sum, quod nolim occasionem dari propensis ad blasphemiam? Talia scilicet effundit spiritus iste cuius arbitrio regeris. Sed ad reliqua properandum.

42 Bene habet, tandem satiatus opinor conuicijs, permitte aliquantisper respirare, uertis enim te iam ad docendum, quod utinam solum egisses. Adducis autem duas causas, quare tuum dogma debuerit apud omnes inuulgari, quarum una est, ut homo, sui desperans ac deiectus, non aliunde speret salutem quàm à solo deo, cuius

mise

PER ERASMV M ROTEROD.

misericordiæ proximus est, qui intelligit se suis uiribus ne tantulum quidem posse ad assequendam salutē. Altera est, ut per hoc dogma detur locus fidei, cui non esset locus, nisi deus quū sit iustus, uideretur iniustus, & quum sit misericors, uideretur crudelis, & nisi uideretur occidere, quum uiuificat. Obijcerē nec ista suo loco dici, nisi tuum esset dogma, nihil referre, quo loco dicatur. Quum enim hæc tractentur in disputatione nostra, ubi pugnas cū argumētis meis, dixisses tēpe stiuius. Sed tamen quoniā rem seriā aggredieris, non grauabor tum audire, tum respondere. Necessarias autem grauissimasq; causas nobis adferas oportet, si per suadere uelis, hoc quod iam seculis tenuit populus christianus cum suis doctoribus, et in hunc usque diem tenet ecclesia, perniciosum esse dogma, impium, hæreticum ac blasphemum, tuum uero esse præcipuū articulum Christianæ fidei, sine quo nemo possit esse saluus. Ne dixeris igitur, quod ex abūdanti deprompseris duas causas, nam prima causa, qua nobis imponis silentium, dicens: Satis est, quod deus uoluit hæc inuulgari, nec est hominis quærere quur ita uelit, nihil aduersum nos facit, propterea quod assumit pro confesso, quod est controuersum, uidelicet tuum dogma esse uerbum dei. Quare ne posthac nos urgeas ista responsione, nisi prius euiceris quod assumis, ut certissimum, quum non solum sit anceps, uerum etiam à scholis & Ecclesiæ primoribus damnatum. Excutiamus igitur Achil,

HYPERASPISTES DIATRI.

leas tuas & inuictas rationes. Mihi quidem per se neu-
tra uidetur impia. Quis enim non fateatur esse pium,
ut homo sibi diffusus, totus p̄deat à misericordia dei?
Et pie docet, qui docet facta dei non esse dijudicanda,
sed certo credendum, deum semper esse iustissimū, eti-
am si quando sensibus humanis uideatur iniustus, esse
misericordissimum, etiam si quando uideatur crudelis.
Hec, inquam, omnia pie sancte q̄; docentur, sed tamen
multum absunt ab eo, ut nobis approbent tantam ne-
cessitatem tui dogmatis, quantam uideri uis. Ais enim
alicubi, citius optandum ut totus mūdus pessum eat in
chaos, quàm ut hoc dogma reiiciatur. Immo fructus
utriusq̄; tuæ rationis sequitur ex opinione, quam hacte-
nus ut piam sequitur Ecclesia, ut nouo dogmate tam
seditioso nihil sit opus, ne commemorem interim uitae
pericula, quæ tuum dogma secum trahit, rursusq̄;
commoda, quæ secum nostra ducit opinio. Nam quod
ad priorem attinet causam, in Diatriba demōstro, cum
dem deiectionis fructum sequi ex opinione quam de-
fendo, qui sequitur ex tua. Quur enim sibi fidat, qui
scit se nihil posse nec incipere nec finire, nisi auxilian-
te gratia dei, cui fateor summam omnium quæ recte
fiunt acceptum ferri oportere. Neque quicquam in-
terest inter te & me, nisi quod ego facio nostram uo-
luntatem cooperantem gratiæ dei, tu facis nihil aliud
quàm patientem. Nam quod addis, quàm diu per-
suasus fuerit homo sese uel tantulum posse pro sa-
lute

PER ERASMV M ROTEROD.

lute sua, manet in fiducia sui, nec de se penitus desperat, & ideo non humiliatur coram deo. &c. & occulte manet superbus & gratiæ dei aduersarius, Hæc ut fortiter abs te dicuntur, ita dicuntur absque ulla probatione, & reclamante scriptura: nec omnino quicquam habent noui præter hyperbolen. Dicis, qui nihil dubitat à uoluntate dei pendere, is prorsus de se desperat, nihil eligit, sed expectat operantem deum. Is proximus est gratiæ, ut saluus fiat: Eadem nos dicimus, nisi quod non satis intelligimus quid sibi uelit illa particula: nihil eligit, nisi forte sentis eum diffidere deo, qui sibi uitæ genus eligit, quod uel aptius iudicat uel tutius. Cæterum quod in immensum exagerras desperationem sui, et redactionem in nihilum, tuæ sunt hyperbolæ. Alioqui conclusio tui sermonis, non minus quadrat nostro dogmati quàm tuo. Ea sic habet: Hæc est, inquã, una ratio, ut pij promissionem gratiæ humiliati cognoscant, inuocent & accipiant. Quomodo se eriget aduersus deũ, qui nouit sibi nullã esse salutis spem absq; singulari dei gratia, qui persuasum habet uires hominis uniuerſas nihil prouehere ad salutẽ, nisi adsit gratiæ præſidiũ: præsertim quum nõ ignoret, hoc totũ quod potest naturæ uiribus, esse grauitũ dei donũ. An qui cupiat oceanũ trãsmittere, confidit se hoc posse assequi, nisi cõtingat nauis & uentus? Et tamẽ inter nauigandũ nõ erit ociosus. Neq; enim liberi arb. professio huc tendit, ut homo minus tribuat

HYPERASPISTES DIATRI.

dei misericordiæ, sed ne desit operanti gratiæ, & ha-
 beat quod sibi imputet si pereat. Ego sic exaggero dei
 misericordiam, sic extenuo uires hominis, ut in nego-
 cio salutis nihil sibi possit arrogare, quandoquidē hoc
 ipsum qd' est aut ualet naturæ dotibus, dei munus est.
 Tu sic attollis gratiā, ac deijcis hominem, ut alteram
 aperiās foueam, quam occlusimus, paululum quiddam
 tribuentes libero arbitrio, uidelicet quod se accommo-
 det gratiæ, uel auertat à gratia. Altera ratio nō impia
 quidem est, sed aduersus me nihil facit. Hoc ipsum do-
 ceo, quod tu, ut homo diffusus suis uiribus totū se præ-
 beat operanti gratiæ diuinæ, credatq; deum iustum, eti-
 am si uideatur humano sensui iniustus, clementem, eti-
 am si uideatur crudelis. Quanquam ne id quidem peri-
 petuo uerum est. Etenim apud Esaïam deus prouocat
 Israëlitas, ut ueniant & arguant ipsum si possint. Et
 Ezechielis 18. uelut ex æquo disputat cum populo, co-
 arguens illorum iniustitiam & suam euincens iusti-
 tiam. Nec deus semper abscondit suam erga nos mise-
 ricordiam, ut sit locus fidei, sed multis argumentis ap-
 probat nobis suam misericordiā. Nec abscondit suam
 ueritatem, quo maiore merito credatur uerax, sed tot
 prophetarū oraculis, tot figuris, tot miraculis, deniq;
 præstando per filiū & apostolos, quæ promiserat, de-
 clarauit se ueracem esse. Quin ipse dominus quanquā
 ad tempus dissimulauit naturam diuinam, tamen ueri-
 tatem non abscondit, sed omnibus modis illustrauit, ne
 quid

PER ERASMV M ROTEROD.

quid haberent increduli, quod suæ culpæ prætexerent. Itaque quod addis ὑπερβολικῶς, si posset ulla ratione comprehendi, quomodo is deus sit misericors & iustus qui tantam iram & iniquitatem ostendit, non esset opus fide, nemo tibi concedet: sed dei benignitas sic alit fidem nostram, ut ex quibusdam argumentis, quæ sensu ac ratione comprehendimus, credamus & illa quæ comprehendi non possunt. Tantū de his hoc loco dixisse satis est.

Videbar euasisse, sed ecce paratum est aliud cori 48
nutum dilemma. Si credis, inquis, esse uera paradoxa, quum sint maximi momenti, non alia re magis irrita, bis curiositatem hominum ad inuestigandum, quā dum doces non esse euulganda: Si uero credis non esse uera, doce occultanda, nō quod inutilia sint, sed quod falsa. Audi paucis ad hæc: Si credidisssem tuum paradoxum esse uerum, non opposuisssem meā Diatribam. Et si te tantopere offendit mea ciuilitas, quod disputandi gratia, finxerim aliquo sensu uerum esse, cōtentus uocare paradoxum, utere uocabulis & iudicijs aliorum, qui pugnant cum tuis paradoxis. Sunt enim in promptu. Illic reperies non Scepticas ambiguitates, quas execraris, sed meras assertiones Stoicas, quibus delectaris. Tantum ne mihi fraudi sit, quod comiter res asperas uerbis mollioribus tractaui, quo minus concitaretur tumultus, rebus plus satis exasperatis, & ueritas certius elucesceret. Et ridicule me iubes tacere prio

HYPERASPISTES DIATRI.

rem, quū per te iam sit euulgatum problema, cuius ea pars quam tu propugnās periculose ingeritur auribus populi. Verū illud urit animū tuū quod adamatā tuā opinionem ausus sis attingere, secus quā uelles.

- 45 Cuius studio ante tempus incipis nobis probare rerum omnium necessitatem, assumens ueluti tuo iure, quod nondū euicisti, uidelicet nos nihil operari, sed solum deū operari in nobis & bona & mala, & tamē mox duos facis deos, qui uicissim insideant uoluntati nostræ, agātq; quò uelint. Et sic distinguīs necessitatē coactionis & immutabilitatis, quasi nos ista confuderimus. Quod ais hominem peccato captiuū, non posse suis uiribus uoluntatem suam ad bonum flectere, nisi affletur gratiæ sibilo: fatemur & nos, præsertim si de flexu efficaci sentias. Cæterū illud mihi tecū non conuenit, quod ais, hominē in quo operatur gratia, nō posse sese auertere à gratia, quemadmodū qui in sole est nō posset occludere oculos. Alioqui quur arguūtur apud Paulū, qui semel illuminati, gustato dono cœlesti, ac participes facti sancti spiritus, prolapsi sunt ad maliciā? Nec similitudo tua probat nostram uoluntatem omnino nihil agere. Nam iumentum regitur quidem à sessore, tamen obtemperans illi, agit aliquid cum illo. Nōnunquam obnititur freno, calcitrat, resistit, interim & excutit sessorē, nō quod deus possit excuti, sed qđ offensus inobediētia nostra, relinquat nos nostris cupiditatibus. Porro illud ē psalmis, Vt iumētū factus sum
apud

PER ERASMV M ROTEROD.

apud te, & ego semper tecum, legerant & illi, quibus non placet ista rerum omnium necessitas, legerant & Christū a sino insedisse, uerum nihil aliud arguunt, q̄p reſtricem ac moderatricem gratiam, admonentq; ne gratiæ repugnemus. Sed ut dictū est, ante tempus abs te dicta, suo loco tractabuntur accuratius.

Hæc quidem abs te triumphaliter dicta sunt, sed an ⁴⁷ te tempus, sed nondum euiſto cui niteris. Nūc elatus rebus secundis audes maius quiddam polliceri quod est in uictoria pulcherrimum, te me meo iugulaturum gladio, planēque conuicturum, me imprudentem negare, quod tanta prudentia conor asserere. Quod nisi strenue præstiteris, interposito sacramento uis omnia quæ in hoc libro aduersum me scribis esse reuocata, rursus omnia confirmata quæ mea. Diatriba in te uel asserit, uel querit. Age Luthere, accipimus conditionem, tu uide ne recedas à iureiurando. Iamdudum expectamus istam uiolentam argumentationem. Fateris, inquis, liberum arbitrium citra gratiam inefficax esse ad salutem. Agnosco. Ergo submota gratia nihil faciet boni. Nihil. Igitur non liberum est, sed captiuū. Fateor. Hic mihi concedis ut liberi arbitrij uim, quam extenuaui, faciam si libet angelicam, tamē euincis nullam esse, si per se nihil efficiat. Et obiter admisces, liberum arbitrium sine gratia, nihilo rectius dici liberū, quàm si dicas ignem frigidū, aut terram calidā, quod scholæ uocant oppositum in adiecto. Audi nūc cōtrā.

Primum

HYPERASPISTES DIATRI.

Primum tu semoues gratiam à libero arbitrio, at ego quum dico liberum arbitrium aliquid agere boni, coniungo cum gratia, cui dum obtēperat, feliciter agitur, & agit, dum resistit, mcretur à gratia deseri, desertum nihil agit nisi malū, quod hic tu fateris. Est igitur aliquid quod agit aliquid: Nec est oppositū in adiecto. Quemadmodum enim liberos homines distinguimus à seruis, qui pariter bello capti sunt, nō quod iam sint suæ potestatis, sed quod nati sint ingenui, et si possint uictorum manus effugere redeant in naturalem libertatem. Sic homo conditus est, ut haberet liberum arbitrium. Id tyrannus satanas captiuum abduxit, gratia restituit, & auget. Nec reiicio sophisticā distinctionē de qualitate hominis naturali, qua aptus est rapī à spiritu, modo illud addas, qua aptus est & agere cū agente spiritu. Ea qualitas, si ut dicis, nō est in bestiis, sed tantū in hominibus et angelis, agamus gratias deo qui nos hic à bestiis segregatos angelis æquarit. Vides hic non esse oppositū in adiecto. Poteram autē tibi obijcere titulos sepulchrorū, hic situs est Annibal, quū illic non sit Annibal. Hoc satis erat, ad excusandū abusum uocabuli. Nūc uide quomodo me stringis: Nihil efficit sine gratia, igitur nihil omnino facit cum gratia. Hiccine laqueus est, quo me capis? An latinis ineficax sonat, quod prorsus nihil agit? An idem declarāt facere & efficere? Pharmacum efficax dicimus, non quod aliquo modo mouet corpus, sed quod perficit id
cui

cui fuerat destinatum : rursus inefficax, non quod nihil egerit in corpore, sed quod impar fuerit pellendo morbo. Audis uulgo conquerentes, quod cum omnia fecerint, non effecerint tamen quod uolebant. Proinde non est noua significatio uocis huius, sed à priscis hucusq; obseruata. Quid, inquis, est uis inefficax, nisi prorsus nulla uis? Ut hic nos doces Latine loqui, ita in disputatione satis cum supercilio negas Latine dici, nihil agere qui sumit operam inanem, quia sic expe-
diebat tuæ causæ. Quid igitur sibi uult apophthegma Catonis, q̄ dixit satius esse ociosum esse q̄ nihil agere? quid Seneca, quū scribit maximā uitæ partem elabi nihil agentibus? Itā ne nulla uis est pueri trahentis magnam nauem, quam citra auxilium robustioris mouere non posset? Omnino uis est aliqua, sed inefficax, simul agens cum robusto trahente, quum sola non possit efficere quod uult. Hic scilicet uiceris, si tibi largiar, liberum arbitrium absque gratia non posse dici liberum arbitrium: si largiar liberum arbitrium non posse accipi pro naturæ habitu, capaci gratiæ diuinæ: denique si largiar, inefficax nihil aliud sonare, quàm quod omnino nihil facit. Hæc est illa tua uiolenta uictoria. Mihi magis uidetur precaria, perinde quasi quis dicat hosti: Iugulabo te tuo gladio, modo abijcias clypeum, & ne punctim ferias. Res ipsa loquitur Luthere, quantum absis ab illa tua pollicitatione. Quid superest nisi ut canas omnium palinodiam, de-
sinasq;

HYPERASPISTES DIATRI.

finasq; meae Diatribae contra iusiurandū facessere ne
 gocium? Si me sic teneres ut hic te teneo, quis ferret
 tuos triumphos? Sed aliās uacabit triumphum agere.
 Nunc currendum ad reliqua. Quod contendis soli deo
 tribuendum liberum arbitrium, eo quod solus efficiat
 quaecunq; uult, fateor in aliquo sensu uerū esse, & ta-
 men nō dubitamus angelis tribuere immortalitatem,
 quod solus deus dictus sit immortalis, nec ueremur ho-
 minem appellare bonū aut sapientem, quod solus deus
 dicatur bonus aut sapiens. Non enim libet hic tecū ar-
 gutari, si pugnant inter sese liberum arb. & necessitas
 te duci, quum dei uoluntas nihilo magis sit mutabilis
 quā ipse deus, nemo magis agit omnia necessario q̄
 deus, qui si potest aliud esse quā est, poterit & aliud
 uelle quā uult. Rursum si huius uoluntate metiris om-
 nines hominū actiones, facis omnes aequae necessarias,
 quas nunc uis esse contingentes. Deinde si liberum ar-
 bitrium dici non potest, quod ex suis uiribus nihil effi-
 cit, ne arbitriū quidem dicetur, quādo pro suo arbitrio
 dicitur agere qui libere facit quod uult, neq; minus erit
 oppositū in adiecto, quum dicitur liberum arbitrium
 inefficax, quā quum tu uocas captiuum arbitrium.
 Vbi seruitus est & captiuitas, ibi nec arbitrium est.
 Quid quod ne uoluntas quidem proprie dicetur, quae
 nihil eligit, nihil expetit, nihil agit. Quanquam per
 me quidem licebit aliam uocem huic rei tribuere. Nec
 ad me pertinent quae hic congeris de lapidatione, si no-
minemus

minemus liberum arbitrium, quum illi tantillum uiri-
um tribuamus. Qui bene docet apud populum esse libe-
rum arbitrium, sed inefficax absq; dei gratia, non me-
retur lapidari. Sed sic est tuum ingenium, nihil loque-
ris absque tragicis hyperbolis, quod genus sunt & il-
la, de uehementia ignis tartarei, & de ui angelica siue
diuina. Nec alia re magis studes uideri solus doctus q̃
paradoxis & hyperbolis, quum nihil sit accommoda-
tius ad seditionem.

Nec uideo tamen quid fuerit opus frigidis illis si-
milibus de mendico, qui dicatur locupletissimus, quod 49
rex illum possit locupletare, & de homunculo imbe-
cillo, aut si mauis lumbrico, qui dicatur dominus cœ-
li & terræ, si deus illi donare uelit, ita tu, ne recedas
à tragicis, nos de habitu naturali loquimur, qui ta-
met si fuerit oppressus ui, tamen conditionis uocabu-
lum retinet. Denique si te tantopere offendit, liberi
arbitrij nomen, quod nihil efficiat ex sese, tolle simul
& arbitrij & uoluntatis uocabulum, quandoquidem
non est arbitrium, ubi nihil potes tuo arbitratu: nec
est uoluntas, quæ per se nihil efficit, ut tu argumenta-
ris. Et multo frigidius est quod adfers de titulis princē-
pum, qui stulte titulos sibi uinditant earum regionum
quas alius possidet. Hæc collatio si quid ualet, aduer-
sum te ualet. Omnino Luthere in hoc capite friges to-
tus, etiam si tibi μάλα ὑπερβολικῇ ὑπερβολῇ uideris
induxisse uim ignis tartarei. Hæc comparatio magis
quadrahit:

HYPERASPISTES DIATRI.

*quadrabit: Hic habet ingenium felicissimum si careret fe-
bri. Quanquam quod ais de igni quē nō pateris ignē
dici si non urat, non tam uerum est quā assertis. Nisi
forte ignis non erat quo refocillabantur tres pueri in
fornace Babylonica, & nisi uana est illorū opinio qui
putāt primā causam in oībus naturæ rebus principali-
ter agere, adeo ut miraculū esse negēt si nō urat ignis,
aut si non luceat sol, nisi quod præter solitū accadat.*

50 Tandem factus ciuiliior permittis nobis ut utamur
liberi arbitrij uocabulo in rebus infericribus, quæq; nō
pertinent ad salutem, uelut in possessionibus. Atqui in
tua assertione doces adeo nullum esse liberū arbitriū,
ut ne festucam quidē moueamus è terra, nisi absoluta
necessitate, & hic quoq; confirmas arbitriū quod ha-
bemus in rebus inferioribus, dei nutu regi. Nimirū ea-
dem temeritate, concedis dici liberum, quod pendet ab
alieno nutu. Si liberum arbitrium prorsus est nomē in-
ane, & si necessitate absoluta gerūtur omnia, quur hic
immutabilem dei uoluntatē subijcis hominū arbitrio?
sed hæc aliās. Tandē post lōgas ambages disputationē
tuā redigis in cōpendiū: Si tua, inquis, præfatio de uer-
bis dei loquitur, tota impia est, si de uerbis hominū, tota
frustra scripta est. Ad hoc ita respōsum est, ut ostende-
rem uitiosum esse tuū dilēma, quū sint quæ neq; prorsus
sint uerba hominū, neq; uerba dei, sed interpretati-
ones uerbi dei, de quibus aliquādo dubitare fas est, aut
quæstiōes ex dei uerbis erute, in quibus multis modis
peccatur:

PER ERASMV M ROTEROD.

peccatur: uel quia scrutatio progreditur altius q̄ opus est, uel quia natura quæstionis est eiusmodi, ut plus cōducatur ad discordiā quā ad pietatē, qualis est illa, in opere bono quod est libero arb. commune, utra causa sit principalis aut secundaria, gratia an liberum arb. & pronunciatur quantum ad esse substantiale, principale est liberum arbitriū, quantum ad esse meritorium, principalis est gratia, uel quia uocatur in dubiū, quod iam ecclesiæ consensu receptum est, uel quia disputantur ubi nō oportet, neq; quemadmodum oportet. Nec enim damno disquisitiones moderatas huiusmodi quæstionum inter eruditos, sed uulgi arceo ab huiusmodi conflictationibus, Veluti non expediret apud populum disputari quæ disputat Thomas de simplici studio, an sit peccatum capitale, differens argumentis ad utranq; partem facientibus. Hæc ita habere declarat mea clausula qua finio totā hanc disputationē. Proinde tales materias fortasse tractare licuerit in colloquijs eruditorum, aut etiam in scholis Theologicis, quanq̄ ne hic quidem expedire putarim, ni sobrie fiat. Cæterum hoc genus fabulas agere in theatro promiscuæ multitudinis mihi uidetur non solum inutile, uerum etiam perniciosum. Malim igitur hoc esse persuasum, in huiusmodi labyrinthis non esse terendam ætatem aut ingenium, quā Lutheri dogma uel refellere uel asserere. Audis Luthere theatrum promiscuæ multitudinis, audis non esse terendam ætatem, & dubitas quid
h sentiam?

HYPERASPISTES DIATRI.

sentiam? Nec interim impingo tibi, quod tu rem ab ecclesia definitam, reuocas in contentionem. Et si maxime loquutus essem de uerbo dei, respondi & in hoc peccari, si secus quàm oportet dispensetur. Quàmquam nobis non cum uerbo dei res est, sed cum tuis interpretationibus & assertionibus. Nec hic habes quicquam quod mihi iure obijcias, nisi quod ciuilius tecum ago quàm res postulabat. Hæc quū sint euidentiora quàm ut negari possint, nimirum intelligis quantū uerborum, quantum dilemmatum, quantū dicteriorum, quantum impietatis & blasphemiarum incassum effuderis. Ego uero tua dogmata non appello fabulas, sicuti calumniaris, sed aio eos qui tales quæstiones ancipitibus argumentis tractant apud imperitam multitudinē, esse similes histrionibus, qui fabulam saltant apud populum promiscuum, non omnibus accommodam. Nec es tam rudis latini sermonis, ut non intellexeris quid sentiam, sed ita tibi propositum erat, quemadmodū Midæ quicquid attigisset uertebatur in aurum, quicquid nancisci posses uertere in calumniā. Sperabam iam animū istū tuum saltem exaturatum conuicijs, sed modus nullus, omnia loquor inepte & ignoranter, quod meminerim linguae quam habet peculiarem sacra scriptura simul cum tropis. Et tu qui nihil non apte dicis, sed scienter omnia, sic interpretaris mea dicta, quasi coner ostendere scripturarum obscuritatem ex tropis, quum longe aliud agam, uidelicet ut quemadmodum diuina sapientia

PER ERASMV M ROTEROD.

piencia sermonē suū attemperat ad affectus captumq;
nostrum, itidem dispensator diuinæ scripturæ suam lin-
guam accommodet ad utilitatem auditorum. Si clamas
hoc esse rhetorum commentum, audi mea uerba, sic
habent: Non quod huiusmodi mutationes cadant in
naturam dei, sed quod sic loqui conueniebat infirmita-
ti tarditatiq; nostræ. Eadem prudentia decet illos opi-
nor, qui dispensandi sermonis diuini partes suscep-
runt. Quædam ob hoc ipsum noxia sunt, quod apta
non sint. Hæc uerba tam dilucida quum habeat mea
Diatriba, uide quàm apte, quàm scite nobis hic inge-
ris calumniam de scripturarum obscuritate.

Quanquā quis hoc tibi concesserit, tropos in literis
diuinis nihil habere obscuritatis, si modo adsit gram-
matica, quum in Genesi passim torqueant tropi, & in
allegorijs prophetarum tantopere sudent eruditissi-
mi uiri?

Exagitas & illud quod scripsi, satius esse, si apud
imperitam multitudinem cum Paulo nihil sciremus ni-
si Iesum Christum, & hunc crucifixum, ridesq; nos si
credamus Paulū apud Corinthios nihil aliud docuisse
nisi has syllabas, Christus est crucifixus: quæ si alius
Luthere diceret, merito cauillator uocaretur. Sed
quàm es hic inepte falsus, tam in altero es impudens as-
sertor, contendens Christum crucifixū omnia retrusa,
omnes quæstiones, omnia tua dogmata cōplecti, omnes
Christianos esse perfectos, quos nō oporteat quicquā

HYPERASPISTES DIATRI.

celari mysteriorum, sed Iudæos esse pueros, ab his recondenda mysteria. Si Christianis ueluti perfectis nihil est celandum, quur Paulus ait se habere sapientiam, quam loquitur inter perfectos occulte, cuius non putet Corinthios esse idoneos auditores, quod adhuc essent carnales, quur non omnibus Christianis communicaui ea quæ audiuit raptus in tertium cælum? Quur Galatas fouet lacte, differens solidum cibum? Atque hic rursus oblitus es quod ante docuisti, uerbum dei esse prædicandum omni creaturæ, nunc fateris Iudæos non esse capaces huius sapientiæ, nec prædicandam nisi inter Christianos. In altero tibi repugnas, in altero fortiter asseueras quod nemo crediturus est, uidelicet quod quicumque docet Iesum crucifixum, simul doceat, quicquid de libero arbitrio, de præscientia, de futuris contingentibus, de necessitate rerum omnium differitur. Similiter & in tertio reclamabitur tibi, quum ais omnes Christianos esse perfectos.

- 51 Post hæc in ipso disputationis uestibulo, mira copia, pariq; uehementia, tractas quod à uobis cupiebam doceri, quibus argumētis nobis possit fieri certa fides, te cum paucis uera docere, quum cæcutierint tot ecclesiæ doctores, tot academiæ, tot concilia, & tot pontifices, &c. quum scriptura sit utriq; parti communis. Hunc nodum utinam possis recte dissoluere. Nam id sæpe numero tentauī cum tuis, neq; quenquam adhuc inueni qui potuerit. Fateor ingenue, tor sit hic scrupus serio

serio animum meum: & si cupis, ut dicis, charissimum fratrem lucrifacere, nihil prius est faciendum, quàm ut hanc remoram amoliaris, patiar conuiciorum tuorum colaphos & alapas, modo præstes quod cupio. Longum sit hic repetere meam orationem super hac re, relegat qui uolet locū in Diatriba. Nūc uide quàm non absoluas quod miro calore suscepisti. Statim calumniaris, quod præfatus me in hac disputatione non usurum orthodoxorum aut conciliorum præsidij, sed tantum autoritate scripturæ diuinæ, quo uitem frustra neum laborem apud eos qui nihil admittunt præter sacras literas: ingenue fateor esse uerum. Nec utor illis, nisi forte alicubi in enarratione scripturarum. Nam meam expositionem protinus reiecisses, prius quàm audisses totam. Præterea quod non iudicem eos scriptores prorsum inutiles ad iudicandam causam, non inficior. Vt enim primam autoritatem tribuo literis diuinis: ita non aspernor si quid tanti uiri contulerūt ad intelligentiam sacrorum uoluminum, etiam si non nesciam, illos ut homines alicubi labi. Nec uideo quur ista putaris dicenda, nisi forte hoc credis impium ac blasphemum, aliquid tribuere doctoribus, quibus tantum autoritatis tot iam seculis detulit ecclesia catholica, quorum testimonia ne tu quidem grauaris citare quoties commodum est. Cæterum quod eam collationem ad te totam proprie trahis, inique facis, quum ego te nominatim exceperim, ne uiderentur in te omnia di

HYPERASPISTES DIATRI.

ei, quæ dicebātur in quosdam mihi propius notos. Numero, dignitate, & autoritate, atque etiam tempore, uos inferiores esse, res ipsa loquitur. Eruditionem, ingenium, spiritum, sanctimoniam sic illis tribui, ut uobis non detraxerim: et odiosam morū uitæq; comparationem uitæui, ne quem offenderē. Quare nihil ad rem attinebat hic te meminisse uitæ tuæ, quum ego uitam tuam ne uerbo quidē unquam attigerim. Nec sum tam impudens, ut hominis ignoti uitam insecter, nec tam inciuilis, ut ubi de dogmatibus est contentio, uitæ sordes ac domus latebras in mediū adferam, etiā si qua scirem reprehendenda. Sic & aliās deprecari auaritiæ gloriæq; suspicionem ἀπολογία, quum nullus accuset. In istis enim patiar te deo causam dicere, cui stas aut cadis. Quod si nominis splendor, sanctimonia, dignitas, autoritas eorum quos tibi oppono, sic aliquando mouit animum tuum, ut itidem esses affectus atque ego nunc sum, planēque desperares posse labefactari, tot modis communitam auctoritatem, tanto debes æquior esse mihi, qui ut minus sapio, ita minus audeo. Teq; obsecro, ut ostendas nobis quibus rationibus istum scrupum tibi ipsi ex animo excuseris, tantamq; conceperis fiduciam. Tu quidem appellas iudicem deum, testatus sinceritatem tuæ conscientie: Verū hoc agebam, ut indicares, unde nobis constare posset, esse uera quæ tui sibi arrogant, præsertim quum uideamus eos, qui pari contentione sibi uindictam

tant spiritum, tantis de rebus tam atrociter inter sese
dissentire. Qui facile credit leuis est corde: meritoq;
in nobis desiderares uirilem constantiam, si temere de
ficeremus ab uniuersa ecclesia catholica, nisi res esset
nobis certissimis argumentis comprobata. Alioqui me
tuere debebas, ne parum firmos haberes discipulos, si
tam facile relictis doctoribus priscis, in tuam sententi-
am iremus. Nec enim hisce commoueor conuicijs, Ni-
hil es nisi uox, & Quid autem sit ostensio spiritus,
quid miracula, quid sanctimonia, hæc tria si à te requi-
ram, quantum ex literis & libris te noui, imperitior
& ignorantior uideris, q̃ ut una syllaba queas osten-
dere: modo tu scientissimus omnium doceas nos quod
scire cupimus. Sed uideris mihi Luthere similis pla-
gosis quibusdam literatoribus, qui quum teneram æta-
tem erudiendam susceperint, cedendo, iurgando, con-
uiciando bonam temporis partem consumunt. Per tu-
am omniscientiam, ut uidetur, non licebit uti receptissi-
mis uocabulis, adeo ut nec ficus liceat appellare fi-
cus, nec ligonem ligonem. Et arbitror te tam scite de-
finiturum, quid sit spiritus, sanctimonia, miracula, ut
declares in ecclesia nec esse spiritum, nec sanctimo-
niam, nec miracula.

Quomodo apostoli declararint spiritum suum, non
cognoui nisi ex actis apostolorū, et ex Euangelio, nisi
qd' in illorū literis uidetur mihi spirare fragrantia quæ
dā sancti spiritus, quā in multorū scriptis nō inuenio.

HYPERASPISTES DIATRI.

Ex ijsdem literis cognoui miracula ab apostolis edita & lego sequentibus signis à deo confirmatum illorum sermonem. Nec alijs uestigijs deprehendo spiritum, sanctimoniam, et miracula, in alijs probatis uiris. Spirat quiddam in illorū libris, longe infra apostolos, quod spiritum & sanctimoniam illorum declarat. Deinde uitam & miracula didici ex historijs, quarum auctoritatem apud me confirmat Ecclesiæ consensus, qui memoriam illorum tam religiose colit. Aduersus tot argumenta, non multum habet ponderis prouerbiū in scholis iactatum, Multos in terra pro sanctis haberi, quorum animæ sunt in inferno. Hoc dictū quum tu è triuio hauseris, tamen mihi paulo ante exprobras, quod multa loquar ex usu & publicis sermonibus accepta, quæ mire frigeant, si ad iudicium conscientiæ uocentur. Atqui illud agebatur, ut quoniam nobis quibus non est donata discretio spirituum, non constat de uestra conscientia, ratio quædam ostenderetur, quo possimus tuto fidere uestræ doctrinæ, reiecta ea, quam tanto consensu sequutus est orbis Christianus, à tam multis, tam doctis, tam celebribus uiris traditam. Ex hoc nodo multis modis conaris elabi. Primum negas quenquam ueterum edidisse miracula in nomine liberi arbitrij, sed in nomine Iesu Christi. Atqui paulo ante nos docueras, hoc nomen Iesu Christi complecti etiam hæc dogmata quæ tu nunc doces. Vnde confesquitur, ut quisquis edidit miraculum in nomine Iesu, credens

credens cum illius gratia simul operari liberum arbitrium, in nomine liberi arbitrij miraculum adiderit. Nec ego doceo liberum arbitrium non esse spiritus, sed humanum quiddam: quin potius arbitror apostolos inter perfectos docuisse, esse liberum arbitriū, quod in nobis simul operetur cum gratia dei, praesertim quū hanc sententiam ex ipsorum scriptis asserant eruditissimi uiri. Aperis aliam rimam ad elabendum. Ais illos quantumuis spirituales, aliquando ut homines iuxta carnem sensisse. Non repugnamus: sed quod obijcis est uobis cum illis commune, & redit comparatio, utris potius tribuendus sit spiritus, uobis an illis. Nec exigo à uobis miracula: sed ceteris paribus, arguementor illis potius habendam fidem qui miraculis claruerūt, quàm qui nullis miraculis commendantur. Proinde non equum facis, quod uicissim à nobis exiges miracula. Neque enim nos sumus huius noui dogmatis autores, sed eorum autoritatem sequimur, qui sanctimonia miraculisq; celebres sunt. Proinde nihilo uerecundius à nobis exiges, ut miraculis asseramus liberum arbitrium, quàm si quis exigit à Theologis, ut miraculis approbent Euangelij ueritatem. Satis enim est hoc semel miraculis, & orbis consensu fuisse comprobatum. Cæterum quod ludens ais, ab his qui asserunt exigi probationem, non ab his qui negant, & rursus adfers è sophistarum aut iurisperitorum scholis prouerbium, Negatiua nihil probat, Primum re-

HYPERASPISTES DIATRI.

spondeo, legem istam sophisticam in decretis Ecclesie, siæ nullum habere locum, nisi forte non compellere, tur ad probationem, qui negaret Christum natum ex Maria uirgine, aut negaret matrem eius fuisse perpetuo uirginem.

Ad hæc, tu non solum negas receptum dogma, sed asseris tuum. Perinde quasi quis ingressus fundū alienum, uideat eum qui à tritauo possedit, sic negans esse illius, ut asserat esse suum: an ab hoc non exigitur probatio? Imò iura fauebunt possessori titulo præscriptionis, etiam si quid defecerit in probatione. Si præscriptio quinquaginta annorum repellit uindictorem, & constabit ius possessoris: nos plus quam mille annis tenemus hoc dogma. Repellendus igitur eras, etiam si tantum negares nostrum dogma: nunc tuum nouum sic asseris, ut uelis nos à tam uetusta possessione depellere. Et quando uideo te uersari in rhetoricis, opinor te scire, in Anticategorijs quoniam in tentio coniecturalis à reo retorquetur in actorem, ab utroque pariter requiri probationem: qualis est illa controuersia inter cæcum & nouercam, Occidisti patrem. Non ego, sed tu. Hic fit uterque reus simul & actor, & ab utroque iudex expectat probationem. Itidem uos dicitis, Meum dogma pium est, uestrum autem hæreticum: nos totidem uerbis regerimus intentionem. Vides quàm inepte tibi arriserit prouerbi, um illud, Negatiua nihil probat. Denique sic loqueris,

ris,

PER ERASMV M ROTEROD.

ris, quasi nullus ueterum unquam probarit liberum arbitrium, quum ea res tot libris agitetur & hodie, nec ab uno. Variant, esto: sed in hoc consentiunt, quod liberum arbitrium sit aliquid, quod opitulante gratia nonnihil conferat ad salutem. At non admittis humanam probationem, sine miraculis & autoritate sacrarum literarum. De miraculis iam dixi: testimonio scripturarum & illi confirmant suam opinionem, sed illorum interpretationem reijcis. Verum eodem iure nos possumus reijcere tuam absque miraculis. Proinde quod reuolutus ad conuicia iocosq; , neq; personæ quam geris, neq; disputationi tam seriæ congruentes, prouocas nostrum Baal, ut per liberum arbitrium uel unam ranam creemus, uel unum pediculus occidamus, Primum satis proaciter deum ecclesiæ, quem tot milia sanctorum adorant, qui statuerunt ac statuunt liberum arbitrium, Baal appellas, & tuæ congregationi uerū deum uindicas. Nec interim tamen quicquam adfers ad soluendam quæstionem.

Nihilo magis ad rem faciunt quæ congeris capite 55 proximo. Flagitas enim ut doceamus, quod nam opus bonum sancti fecerint ui liberi arbitrij, & hic putas omnes nos futuros ranis & piscibus magis mutos. Cui nō erit in promptu uicissim rogare, quod opus bonum in nobis agat gratia? Si nominaris, idem dicet fieri à libero arbitrio. Quod si mauis responsionē magis accommodam rei, nullus erit tam rudis aut infans, quin

HYPERASPISTES DIATRI:

quin ilico responsurus sit, Non hic agitur de libero
 arbitrio miraculis asserendo aut abrogando: nobis e-
 nim pro miraculo est scripturarum autoritas, cum de
 finitione ecclesiæ. Quid igitur agitur? Hoc agitur, an
 constantis animi sit, deficere ab opinione, quam tot vi-
 ri, sanctorumque miraculisq; celebres, tradiderunt, defi-
 cere ab ecclesiæ decreto, & animas nostras tuæ fidei
 committere, qui nuper cum paucis exortus es, quum
 nec tuæ congregationis proceres uel tecum uel inter
 ipsos consentiant: imò quum ne ipse quidem tecum con-
 sentias, qui in hac ipsa assertionem aliud dicas in princi-
 pio, aliud in progressu, καὶ ἄλλω ὁμῶς quod prius dixi-
 ras. Nam quod obiter arguis liberum arbitrium non esse
 rem spiritus, sed humanum inuentum, ex eo quod initio
 confessus sum hanc questionem & ante Christum fuisse
 iactatam inter Philosophos, uides opinor, quam
 frigida sit tua ratiocinatio. Mundum fuisse condi-
 tum docet Plato cum poetis: an ideo Christiani non
 recte asserunt mundum esse conditum, refellentes eos
 qui docent mundum non habuisse initium? Plato docet
 animas superesse à morte corporis, an ideo nobis non
 est idem asserendum? Philosophi docuerunt deum esse
 mentem, summe potentem, ac summe bonam, quæ nusi-
 quam non adsit, quum nullo loco possit comprehendi, an
 non eadem pie asserunt Christiani? Aristoteles in cœco-
 nomicis docet inter maritum & uxorem oportere mu-
 tuam esse charitatem, ac perpetuam amicitiam, quæ ar-
 etior

PER ERASMV M ROTEROD.

Etior inter homines esse nō possit: an ideo Paulus male
præcipit, uiri diligite uxores uestras? &c. Aliaq; sunt
innumera, quæ nobis sunt cōmunia cum ethnicis philo-
sophis, nec id eleuat autoritatem dogmatum nostro-
rum, sed confirmat, quod illi per lumen naturæ nonni-
hil uiderunt earum rerum, quas nobis tradit scriptura
diuina. Sed non credimus philosophis, nisi cum scri-
ptura consentiant: fateor, & lib. arb. ex scripturis as-
serimus: perperam, inquires, intellectis. Ergo de inter-
pretatione cōtentio est. Tu necessitatem rerum omni-
um paulo ante probabas ex Vergilio, & lib. arb. ideo
non putas asserendū, quod à philosophis tractatū sit?

Reliqua quanto copiosius prosequeris, quoniam ni- 56
hil faciunt ad id quod proposueram, tanto plus uerbo-
rum perdis. Exigis ut tibi præscribamus formam ac
uim liberi arbitrij, quid sit, quid possit, quid agat. At-
qui iam ante confessus es omnia fuisse prodita sophi-
stis, quid sit, quid ualeat, quid agat, quomodo habeat,
&c. Videlicet ita postulabat tua rhetorica, ut ibi in
odium mei laudares sophistas, quos quū nusquam non
appelles impios ac blasphemos, ibi negas illos βλα-
σφημοί, quemadmodū ego facio. Si blasphemus sunt,
si impij, si hostes Christianismi, si cæci, quum dogma
sit mihi cum illis commune, quomodo liberas illos bla-
sphemia, quam in me criminaris? Nos cum ecclesiæ
descripsimus uobis liberi arbitrij naturam, uim, & a-
ctionē, sed ea descriptio quæ placet ecclesiæ catholicæ,
tibi

HYPERASPISTES DIATRI.

tibi tuisq; displicet, probamus ex literis sacris: sed nostra interpretatio tibi non placet. Tu necessitatem probas ex Vergilio & sacris literis, sed tua interpretatio non placet ecclesie. Quomodo igitur nobis comprobabis tuum dogma? Stipulaberis à nobis, ne quid requiramus aut recipiamus præter literas sacras, sed sic ut tibi concedamus ut eas tu solus interpreteris, submotis omnibus. Sic uictoria penes te fuerit, si patiamur te non dispensatorem, sed dominum fieri diuinæ scripture. Porro quod hic uiris sanctis & orthodoxis à me laudatis insultas, haud præter morem tuum facis.

- 57 Piget tantæ loquacitati respondere, quum extra causam dicantur omnia. Quando incipies aliquid dicere de tribus capellis? Absolve collationem nostram, & indica utris potius debeamus fidere, tibi, an tam augusto senatui? Nostram orationem ferre non potes, qui nihil sis nisi uox, & nos Archytæ crepitaculum sine fine feremus, tot superuacaneis, tot conuicijs & insultationibus radens aures nostras? Rursus hic mihi impinguntur mea scripta. Admonui ut relictis humanis inuentiunculis adeant fontes diuinorum uoluminum, & nunc mihi cōtrarius, aliud facio quàm doceo. Qui sic? Quia scribo Diatribas, celebros decreta pontificū, auctoritatem hominum iacto. In Diatriba non utor uel pontificum, uel conciliorum, uel orthodoxorum auctoritate ad asserendum liberū arbitrium: & si fecissem, aliquanto tolerabilius fecissem, quàm quod tu mihi libellum

bellum Melanchthonis citas, uelut eiusdem autoritatis cuius sint scripturæ Canonicae. Sed in hoc duntaxat induco collationem istam, ut nobis aperias, quur tibi potius credere debeamus quàm illis. Proinde uides ipse quàm sit impudenter uanum quod addis, me nihil intentatum relinquere, quo uos auocem à simplicitate pietatis Christianæ. In Diatriba non meum, sed Ecclesiæ dogma defendo, uerum absq; præsijs ecclesiæ, & defendo è sacris literis, non ut commentum hominum, sed ut sententiam diuinæ scripturæ. Et huius uanitatis manifestissimæ adeo te nō pudet, ut prioribus semper addas impudentiora. Sic enim ex assumptis falsis elucis conclusionem falsissimam. Ex quo facile intelligimus, inquis, nec ex animo te ista nobis cōsuluisse, nec quicquàm serio te scribere, sed inanibus bullis uerborum tuorum confidis te orbem posse ducere quocunq; uis. Et tamen nusquam ducis, quum nihil prorsus dicas nisi meras contradictiones per omnia & ubiq;. Hæc uere tua sunt Luthere: ante constitueras excusare animum meum, nunc de animo meo pronuncias, quod ne illa quidem ex animo scripsi, quæ iuxta tuam quoque sententiam recte scripsi. Quid autem impudentius quàm me uelle ducere orbem meis scriptis, qui semper solus esse uolui, nec passus sum ullam factiunculā mihi adiungi, id quod tu facis ambitiosissime. Nec huius animi me poenitet: malo malo esse ouis gregaria, q̃p dux suilli aut hircini pecoris. Iam quū nihil dicā nisi meras
contradi

contradictiones per omnia secula seculorū & ubiq;
tamen tu nondum uel unum locum proferre potuisti,
in quo mihi non constem. Hoc crimen non prius obij
cere debebas Erasmo, quā tu respōdisses ijs, qui tuas
contradictiones plurimas è tuis scriptis decerptas, tibi
libris æditis ingerunt. Addis: ut rectissime dixerit, qui
te ipsissimū Proteum aut Vertumnū appellauit. Nōn
ne sciebam futurū, ut ex maledicis libellis aliquid mu
t. arceris in me iaculandum? Et tamen is quem tu, ut con
iicio, dicis rectissime dixisse, tuo Philippo uisus est fu
rere quū illa scriberet, quod literis quoq; suis testatus
est. Et si rectissime dixit ille, tu pessime dicebas, quum
me summū in Theologia faceres. Sed nihil est miri, si
tibi ex summo theologo nunc factus sum Vertumnus,
quū idem qui tum tibi scribebar hircus insignis hērēs
in uepribus, nunc factus sim porcus de grege Epicuri.

- 58 Post hæc ridicule repetis nobis nostram affirmati
uam, & uestram negatiuam, de qua iam ante dictum
est, nosq; uocas insanissimos, qui dogma de libero ar
bitrio postulemus à uobis admitti, non ob aliud, nisi
quia à multis, magnis, & antiquis sit assertum. Quid
fingi potuit impudentius, quum ego profitear me in
Diatribæ conflictu cessurum, nisi testimonijs scriptur
arum probaro quod assero. Ac rursus hic satis proca
citer insultas Græcis orthodoxis, quibus miro lemma
te adimis omnem autoritatem, uidelicet, quod sancti
nonnunq̃ errarint ut homines, & ostendis periculum,
ne quoniam

PER ERASMV M ROTEROD.

ne quoniam Petrus fuit sanctus, credamus illum recte monuisse dominum ne pateretur. Sic disputat, qui nihil non scite, nihil non apte dicit. Pulchre scilicet Petrus adhuc Iudæus cōfertur cum Petro iam spiritu sancto afflato. Et quomodo uideri possit hoc recte dixisse Petrum, absit hoc à te domine, quum mox reprehensus sit à domino? Vade retro. &c.

59

Et uelut hæc tam scite dicta non sufficiat proposituisse semel, addis proximo capite, qui citant ueterum sanctorū opiniões similes esse his qui ridiculi gratia, garriunt non omnia esse uera quæ sunt in Euangelio, adferentes illud ex Ioanne: nōne bene dicimus nos, quod Samaritanus es & dæmonium habes? & rursus: reus est mortis. Quò ruis Luthere, aut quid tibi uis cū istis tuis uere blasphemis comparationibus? Qui citat alio quid ex eorum libris, quorum memoria tot seculis sacrosancta est Ecclesiæ, quorum scripta publicitus leguntur in templis, nihilo rectius facit quàm qui scurrantur, Iudeorum impiorum dicta citantes ex Euāgelio? Quoties autem tu quoq; citas Augustini Gregorijq; testimonia? Qui minus hæc tua comparatio quadrat in te quàm in nos? An in his quæ pro te faciunt, loquuti sunt ex spiritu, in his, quæ contra te faciunt, secundum carnem? Ne postula igitur, ut in causa liberi arbitrij prosit tibi quod Augustinus toties abs te stat (ut iactas, quanquam hoc mox falsissimum esse docebimus) ne tuam comparationem in te retorqueamus, aut si in

HYPERASPISTES DIATRI.

totum adimis illis auctoritatem, de sine abuti illorum testimonijis, si multa pie, si multa præclare dixerunt, tametsi lapsi in nonnullis, permitte nobis, ut quæ benedicta sunt utamur, quod iuris & uobis sumitis. Sed iubes ex illorū libris eligi meliora, prætermittis his, quæ iuxta carnē loquuti sunt. Elegimus meliora, uos item elegistis meliora, sed nos ea dicimus meliora, quæ consentiunt cū dogmatibus Ecclesiæ, uos quæ faciunt pro uestris dogmatibus. Quis hic litem dirimat, utri melius eligant? At hoc inquirebat mea comparatio, ad quam tu nondum quicquam respondes, nec uideris omnino responsurus. Nec tibi uideris hætenus satis debacchatus in doctores Ecclesiæ probatissimos nisi diuuo Hieronymo impietatem, sacrilegium, & blasphemiam impingeres, eo quod scripsit, uirginitas cælū, cōiugium replet terram. Planè impium sacrilegum & blasphemū est dictum, te deprauante. Quasi, inquis, patriarchis, apostolis, & Christianis coniugibus terra, nō cælum debeatur, aut quasi uirginibus uestalibus ingentibus sine Christo cælum debeatur. Quàm nihil tibi frontis in detorquendo. An Hieronymus ibi loquitur de uirginitate, quæ celebs est absq; Christo? An sic insanit ut talibus promittat cælum? Rursus an patriarchas excludit cælo, quod habuerint uxores? Quid igitur dicit? In hoc præfert sanctam uirginitatem sancto coniugio, quod coniugium in hoc institutum est, ut mortale genus cresceret & propagaretur, iuxta illud:

Crescite

PER ERASMV M ROTEROD.

Crescite & multiplicamini, & replete terram: uirginitas aut quamuis nō augeat in terris hominū numerū, tamē doctrina castissimaq; uita, plurimos adtrahit, ac ut ita dixerim, gignit cælo. Vnde & dominus beatos pronunciat, qui se castrarunt propter regnum dei. Ex hoc numero fuerunt apostoli, quorum ut aliquot legimus fuisse uxores, ita non legimus eos post susceptum Euangelij negocium, uxoribus usos fuisse. Eundem in tua disputatione quā irreuerenter tractas, eo quod scripserit quēdā scripturæ testimonia apud Paulū pugnare, quæ suis locis non pugnant. Hic nō satis est illū uocasse lusciosum, ineptum, nugonē, nisi tandem excrareris illius os sacrilegum. Etiam si quid lapsus esset Hieronymus, poterat excusari ciuilitè, & si nō esset locus excusationi, conueniebat errorem modeste corrigi. Hoc opinor officium uelles tibi præstari si quid accidisset simile. Nunc sciebas Hieronymū optime sentire de Paulo, nec illud in eo criminari quod abuteretur testimonijs scripturarū, sed quod nihil esset reconditū in scripturis, quod ille non accommodaret ad Euangelij cōprobationem. Qui sic debaccharis, in Hieronymū, nō pateris alios, quāuis ciuilitè abs te dissentientes.

Iam quod dixeram non esse credibile, deum tot sc̃ulis dissimulasse tam perniciosum Ecclesiæ suæ errorem, ut nulli sanctorū suorū reuelarit, quod uos Euangelicæ doctrinæ caput esse contenditis, hoc modo refellis, sophistam agens, ut dicas in nullo sanctorū, aut

HYPERASPISTES DIATRI.

in ecclesia quicquam erroris fuisse dissimulatum, quæ
 sancti non sint nisi qui aguntur spiritu dei, spiritus au-
 tem non errat, quumq; Christus cum Ecclesia sua ma-
 neat usq; ad consummationem seculi: sed huc tedit tua
 ratiocinatio, ut intelligi uelis, incognitum esse qui sint
 sancti, quæ sit Ecclesia, quin insuper illud conaris per-
 suadere, sic deum moderari res mortaliū, ut ibi uideat-
 ur esse sanctorum Ecclesia, ubi nō est, contrā ibi sit,
 ubi non uidetur: Item semper habitos pro sanctis, qui
 fuerunt impij, pro impijs habitos qui fuerunt sancti.
 Sed hæc dum copiose declamas, quid aliud quàm con-
 fundis ac subuertis prorsus omne iudicium Ecclesiæ,
 & autoritatē arrogas omnibus hereticorū cōuenticu-
 lis? Negas consequi, si deus passus est uiros eruditissi-
 mos longa serie seculorū errare, statim & Ecclesiam
 errasse, illam inquam Ecclesiam, quam tu dicis occultā
 tam esse, nec ostendi posse. Vnde igitur tibi constat,
 quod Vuicleuus fuerit uir sanctus, & Ariani fuerint
 heretici? An ideo sanctus est Vuicleuus quod damna-
 tus sit ab Ecclesia, quam tu papisticam uocas? Eadem
 ratione dices & Arium fuisse sanctum, quod ab eadē
 Ecclesia damnatus sit. Hic si prouocabis ad scriptu-
 ras, quæro num defuerint Arianis scripturæ. Non de-
 fuerunt, inquires, sed eas perperam interpretabantur.
 Sed unde nobis hoc constat, nisi quod illorū interpre-
 tationem reiecit Ecclesia, diuersæ partis approbavit.
 Idem dici poterat de Pelagio, qui tibi quoq; est impius
 hereticus,

PER ERASMV M ROTEROD.

hæreticus, non perinde, opinor, quod damnatus sit ab ecclesia Romana, quàm quod repugnet tuo dogmati. Verum donemus fieri posse, ut generale concilium sit ita corruptum, ut aut nemo sit, qui spiritu dei agatur, aut si quis est, non audiatur, sed ex malorum opinione fiat senatusconsultum, tamen probabilius est illic esse spiritum dei, quàm in priuatis conuenticulis, in quibus ferè deprehenditur spiritus satanæ. Si non potest ostendi Ecclesia dei, & tamen oportet esse aliqua certa iudicia, tutius opinor publicam autoritatē sequi, quàm huius aut illius opinionē, qui contemptis omnibus, iactet suā conscientia ac spiritū. Si satis est dicere, habeo spiritum, credendum est igitur multis diuersa nobis inge-
rentibus, quum uera non possint esse, quæ dissonant. Quanquam ego nō hoc agebam, an credendum esset, quicquid sancti docuissent, aut indubitatum esset quicquid Ecclesia definisset, sed æquatis cæteris, uolebam hoc probabilius uideri, quod à talibus uiris probatum esset, & publica Ecclesiæ autoritate confirmatum, quàm quod hic aut ille de suo proferret. Nec tu tamen audes dicere, quod hic ab origine mundi semper fuerit Ecclesiæ status, ut dicerentur populus dei qui nō essent: alij rursus essent, qui neq; sancti dicerentur, neq; populus dei, sed sic proponis, quis scit: Si fateris nesciri, quid agat tua assertio, quæ conciliorū & orthodoxorū omnium autoritatē reijcit, ac rescindit omnia ferè Ecclesiæ decreta? Si nobis constaret in uestra Ecclesia esse spiritū
i 3 dei,

HYPERASPISTES DIATRI.

dei, merito hanc reijceremus cum uestra pugnantem. Nunc quum fatearis incertum esse ubi sint sancti, ubi sit uera Ecclesia, quæ non errat, aut incerti fluctuabimus, aut sequemur ea, quæ ueris sunt propiora. Quod autem me prouocas, ut ex Papæ regno uel unum proferam Episcopum qui suo fungatur officio, aut unum cōcilium, in quo sit aliquid decretum quod faciat ad Christianam religionem, ac non potius ad prophanas nugas de pallijs, dignitatibus ac censibus, quod ad priorem partem attinet, ut fateor esse paucos episcopos, qui uere agant episcopos, ita quosdam proferre liceret, in quibus nō desideres pij præfulis officium, inter quos numero Io. Episcopum Roffensem. Sed hunc protinus reijcies, quod in te scribat, & ideo nihil habebit ponderis tua reiectio. Nec est qd̄ hic clames me in gratiā illius scribere, nihil ab illo cēsus uel accipio uel ambio, et in multis dissidet à meis opinionibus, nec me is studijs ita multū tribuit. Postremo quid illo tuo simili dissimilius: Ciceronē deus permisit errare in causa liberi arb. ideo non est dissimile ueri si quis dicat, qd̄ deus permiserit doctissimos ac sanctissimos Ecclesiæ uiros similiter errare. Quid deus reuelarit Ethnicis philosophis aut oratoribus, nō excutitur in præsentia, sed quid fugerit illos, qui gustauerunt spiritum dei, & in diuinis literis multos annos diligentissime sunt uersati. An ideo non assequuti sunt quia uariant sententijs, aut quia disputant suspensa sententia? Sic nec uos con-

sentitis

sentitis in uestris dogmatibus. Et hic dicis, quis scit? Verum an ideo Christiani non constantissime credunt resurrectionē corporum quod philosophi summi uacillanter de ea disputant? Addis quod deus sanctos suos abscondit, ceu nobile margaritum non obijciendū porcis, ne impius uideat gloriā dei: & tamē Euangelium dicit, ex fructibus eorum cognoscetis eos. Si arbor bona iuxta atq; mala ex fructibus cognoscitur, est aliud quod de pijs & impijs iudicium etiam in hoc seculo, licet certissima sint dei iudicia. Et hic erat locus disputandi de comparatione fructuum, nisi decretum esset cam Camarinam non mouere.

Hic Luthere suspicor mihi rem esse cum rhetore, 62
cuius modestiam utinā tu in omnibus tuis scriptis fuisse imitatus, longe pauciores abs te alienasses, aut si tibi credimus ab Euangelio. Tu nullum cōuiciandi modum nosti, neque quicquam omnino probare potes in eo qui refragatur tuæ sententiæ, hic tametsi in disputatione satis scurriliter deliciatur in Diatribam: Quid agis mea Diatriba, & domina Diatriba, tamē te moderatior est, nisi quod studuit obseruare decorum personæ quam sustinet. Quanquam quæ hic disputat de sanctis, de Ecclesia, nō multum faciunt aduersum me, qui non pugnem aduersus tuam sententiam ex illorum auctoritate, sed ex diuinis literis. Cæterum posita rerum æqualitate, ex quibus tu iudicari uis, & hominū sententia in equilibrio nutante, quero an aliquid momenti

HYPERASPISTES DIATRI.

debeat habere ueterum et Ecclesiæ autoritas. Hic erat scopus disputationis meæ, ad quē oportebat argumenta tua dirigere. Fateris esse Ecclesiā quam allego, fateris esse sanctos quos adduco, sed distinguis canonem charitatis quæ fallitur, & fidei quæ non fallitur, quæ distinctio huc tendit, ne quem credamus sanctum, nisi diuinitus declaratū. Charitas credit omnes sanctos qui baptizati sunt, fides non item. Vt hæc ita habeant, tamen quoniam charitas quæ sperat omnia, multis etiā argumentis confirmata credit orthodoxos patres fuisse sanctos, in ancipiti re tantū habere momenti debet, ut in eos simus procliuiiores, qui tot seculis publico orbis præiudicio commendati sunt, quàm in eos qui non alio nomine commendantur, nisi quod baptizati sunt. Itaq; si uultis illorum auctoritatem nihil ualere ad confirmandam opinionem, nec uestra, nec ullius omnino ualere debet. Ad electionem meliorum iam respondi, quemadmodum ad scripturæ testimonia, quum & electio sit utriusq; partis, & interpretatio. Proinde nec illa cātilena ad me pertinet, qua dicis quosdā posthabito iudicio confusa uorare omnia, aut peruerso iudicio meliora respuere. Vt tales aliqui sint, tamen non est tam male suspicax charitas ut talem opinionē concipiat de proceribus ecclesiæ, nisi quod præscribūt manifestam præ se ferat impietatem.

63 Sed tandem accedis ad nodū quæstionis. Si, inquis, abscondita est Ecclesia, si latent sancti, quid cui credemus?

mus? & ut tu argutissime disputas, quis nos certos faciet, unde explorabimus spiritum? Si eruditionem spectes, utrinque sunt Rabini, si uitam, utrinque peccatores, si scripturam, utriusque amplectuntur, si scripturam iudicem facimus, huius multis in locis incerta est interpretatio, & utraque pars scripturam ad suum trahit sensum. Vnde sequitur ut hic Scepticos agamus, nisi quod tu, inquis, omnium optime facis, qui sic te dubitare dicis, ut ueritatem querere te & discere testeris, Interim in eam partem inclinans quæ liberum arbitrium asserit, donec ueritas elucescat. Finge mihi nullum esse sensum generis aut phrascos: an mihi Luthere putas obscurum quis hæc scripserit? Non tam dissimili uoce sunt psittacus & coturnix. An tu unquam dicere sustineres, ut tu argutissime disputas, cui ignoranter & inscienter dico omnia? An tu sic loqui posses, nisi quod tu omnium optime facis, quum hætenus tam petulanter debacchatus sis in Erasmus, uelut in Scepticum & Scepticis deteriorum, nimirum totum Lucianicum & Epicureum? Rursus, posses tu dicere, Neque nihil dicis, neque omnia: qui ubique iactas me nihil dicere, neque quicquam adferre præter bullas & ampullas uerborum? Verum hæc quomodo se habeant, non ita multum refert.

Tandem explicaturus nodum, facis quod in sophis 64
sticis soles calumniari, inducis duplicem claritatem
scripturæ diuinæ, item duplex iudicium probandorum
spirituum. Alterum est, quo quisque singulari dono dei
i 5 illu

HYPERASPISTES DIATRI:

illustratus, certissime iudicat & discernit omnia dogmata: de quo Paulus I. Cor. I. Spiritualis omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Et hanc appellas interio-
rem claritatem scripturæ diuinæ. Hoc, inquis, forte uoluerunt qui tibi responderunt, omnia esse iudicio spiritus decernenda. Imò noui quendam, cui nō crediderim hunc adesse spiritum, quem sibi uindicabat, quum cum compererim certissimis argumentis mendacissimum simul & gloriosissimum, ac maledicentiæ insatiabilis. Deinde non hoc sensit quod tu interpretaris: quum enim illi fuisset hætenus assensus, ut hunc aut illum suus spiritus redderet certum, perrexi quærere, unde hoc mihi constaret, qui non haberem donū dijudicandi spiritus alienos: Ita fieri, ut, quod tu quoq; fateris, illius certitudo meam dubitationem non eximeret, ille reuocauit disputationem ad scripturas: rursus quum obijcerem uarias interpretationes, nihil aliud respōdit quàm Spiritus, spiritus. Quare si tu potes hoc quod aggressus es dissoluere, rem non mediocrem peregeris. Fateris igitur, hoc iudicium nihil prodesse alijs, sed tantum illi qui hoc spiritu præditus est. Alioqui phanaticis omnibus esset habenda fides, maiore contentione iactantibus se habere spiritum, quàm illi qui uere donum hoc singulare possident. Ostendis igitur aliam scripturæ claritatem, uidelicet externam. Item externam spiritus declarationem, qua pro aliorū etiam salute certissime iudicamus de spiritualibus, deq; dogmatibus omnium.

PER ERASMV M ROTEROD.

Age iam inhians expecto certitudinem istam. Addis, hoc iudicium maxime pertinere ad duces ac præcones uerbi, quos arbitror uel episcopos esse uel Theologos: qui si inter sese concordarent in explicandis sacris literis, haberemus quod certum sequeremur: nunc nostri præcones aliud docent quàm tu, & tui sic inter sese dissentiunt, atque adeo tibi fortiter reclamant. Vbi est igitur certum iudicium, quo etiam in ecclesia probamus aut improbamus dogmata ex sacris literis, quæ regula est certissima, lux spiritualis sole clarior? At sentis ipse te nihil agere, nisi hoc quod assumis, quum sit controuersum probaris, teq; facturum polliceris.

Age sequimur, si forte præstes quod promittis, certe cupimus. Moyses dicit Deuteronomij 17. de iudicio deferendo ad sacerdotes, si qua difficultas inciderit, quam iudices inter se uariantes non possint explicare etc. Quomodo, inquis, iudicabunt de re controuersa secundum legem, nisi lex sit externe clarissima? Respondeo duobus modis: primum, si lex fuerat externe clarissima quibuslibet sensu communi præditis, quur ipsi iudices non explicabant nodum, quos probabile est non ignorasse legem? nec ideo dicuntur uariasse sententijs quod legem non tenuerint, sed quod causa fuerit difficilis. Et ideo reiicitur ad sacerdotes, tanquàm legis peritiores. Altero modo sic respondeo, Mosén non illic sentire de difficultatibus, quæ exoriuntur circa quæstionē liberi arb. aut similibus, sed de crassioribus,
quarum

HYPERASPISTES DIATRI.

quarum aliquot illic exprimit exempla, uidelicet inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram. Porro quod adducis ad confirmationem argumenti tui, de legibus prophanis, per quas lites componi non possent nisi essent clarissimæ, contra te facit. Nam ut non inficiamur, per leges plurimas dirimi controuersias, ita manifestum est in legibus principum plurimas esse tenebras. Alioqui quorsum attinebat tot annis cognitioni legum dare operam, si tam dilucide sunt ut unicuique sint clarissimæ qui linguam teneat, neque careat sensu communi? Inanem igitur operam sumpserunt, qui tot uoluminibus conati sunt legum difficultates explicare. Ineptiunt iudices & senatus, qui nonnunquam annis aliquot fatigantur in unius cause cognitione. Non recte dixit ille, qui iuris nodos & legum enigmata soluat. Nec ualet tua collectio, si tanta lux est in legibus prophanis, quanto maior esse debet in literis, quæ pertinent ad æternam salutem. Primum maior est rerum obscuritas, quæ tractantur sacris uoluminibus: deinde non impie dictum est cum ab alijs orthodoxis, tum ab Augustino, cui tu non sine causa multum tribuis, deum obscuritatem aliquam data opera reliquisse in sacris literis, quo magis excitaret nobis scrutandi studium.

- 66 Adducis ex psalmo 18. Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Sed præceptum dicit lucidum, non uniuersam scripturam, quæ etiam si lucida est David aut

PER ERASMV M ROTEROD.

aut alijs afflatis prophetico spiritu, non statim dilucida est omnibus qui tenēt grammaticam, & habent sensum communem, quod tu toties affirmas. Rursum adfers ex psalmo 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Accipio testimonium, si tales paruulos sentias, qualis fuit Dauid, & super quos requiescit spiritus domini: sin de quouis qui sciat linguam, multo secus habet res. Rursus quod citas ex Esaie cap. 8. Ad legem magis & testimoniū, & c. Non dicit propheta nihil esse obscuritatis in sacris uoluminibus, sed minitatur illis tenebras, qui consulunt Phytones ac uentriloquos. Nam eodem in loco additur, Nunquid non populus à deo suo requiret uisionem? & c. Latebat Christus in lege, & tamen uerba legis non quibuslibet erant perspicua qui sciebant Hebraice, sed à scribis in lege exercitatis, petebatur consilium ex lege, ueluti quum Herodes consulisset de puero Iesu, ubi foret nasciturus. Iterum Zachariæ cap. 2. iubet populum ex ore sacerdotis legem requirere. Pulcherrimus scilicet angelus, inquis, qui nunciet, quæ tum ipsi sunt ambigua, tū populo obscura. Quin igitur uos Zachariæ monitis obtemperantes, legem requiritis ex ore sacerdotum & pontificum? Ad hæc quid erat necesse discere legem à sacerdote, quum qui uis è plebe, qui sciret linguam & haberet sensum communem, facile posset legem clarissimam intelligere? Ergo qui iubet legem requiri ex ore sacerdotis, significat

HYPERASPISTES DIATRI.

ficat eam non quibuslibet esse perspicuam, sed ostendit idoneum legis interpretem. Iterum ex psalmo 118. *Lux æterna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis:* nō tractat de perplexis quæstionibus, sed de præceptis recte uiuendi, quæ prælucent & indicant, quid expetere, quid fugere debeamus. Et si maxime torqueas ad totam legem, non quadrat in quemlibet grammatices peritum quod quadrat in Dauid. Haftenus ex ueteri testamento, sed qualia trecenta possis adducere: pergis ad nouum. Ad Rom. 2. Paulus dicit Euangelium in sanctis scripturis promissum. Qualis autem, inquis, testificatio si obscura est? Si nihil erat obscurum in prophetarum oraculis & figuris legis, quur umbræ uocantur? Et quur lucem uocamus Euangelicam, nisi quod quæ figurarum inuolucris tegebantur in lege, per Euangelium sunt in apertum prolata? An ibi nihil erat de Christo prædictum, quod non omnibus esset clarissimum, modo scirēt Hebraice? Imò nec discipuli domini post tot sermones auditos, post tot uisa miracula, post tot notas & indicia quæ de Christo prophete prædixerant, intelligunt scripturas, donec Christus illis aperiret sensum, ut intelligerent scripturas. Iam Paulus ad Corinthios de claritate Moyse Christiq; disputans, tantum eminentis claritatis tribuit Euangelio, ut dicat id quod claruit in hac parte, de lege loquitur, ne glorificatum quidem fuisse. Quid quod data opera deus uoluit uaticinia de Christo non quibuslibet esse perspi

perspicua? quemadmodum etiam in terris prædicari noluit ante mortem quod esset Messyas, quod sic expediebat ad peragendum humane salutis negotium. Cæterum ubi iam apostoli nunciaret ea esse peracta, quæ propheta prædixerant, tum & lex collata cum factis erat dilucidior, factumq; est ut & lex astrueret fidem Evangelio, & Evangelium illustraret legis ænigmata. Nimirum hoc sensit Petrus, qui propheticum sermonem similem facit lampadi lucenti in caliginoso loco, nec omnia reliqua facit tenebras, quum Paulus etiam ethnicis philosophis tantum tribuat lucis, ut deum, & huius sempiternam diuinitatem nosse potuerint.

Omnis ueritas lux est. Et ab illis plurima uera prodita sunt, quæ cum Christianorum dogmatibus consentiunt. Ioannes erat lucerna ardens, quod prædicaret uerbum dei. Eadem de causa Paulus. Thessalonicenses mundi luminaria uocat, quod uerbum uitæ teneret, at non ideo quicunq; illorum sciebat grammaticam, intelligebat quicquid est difficultatis in sacris literis. Christus erat lux mundi, sed tamen in eo latebat diuina natura: neque statim nos assequimur quicquid est in Christo.

Istiusmodi testimonia sexcenta poteras uel ex indicibus congerere, in quibus luminis mentio.

Sed his etiam frigidiora sunt quæ sequuntur. Quid faciunt apostoli, dū suas prædicationes per scripturas probant, an ut nobis tenebras suas maioribus tenebris obscurent?

HYPERASPISTES DIATRI.

obscurant? uel ut notius per ignotius probet? Quando nobis hic defines ingerere prophetas, baptistas, & apostolos, de quorum spiritu nemo dubitat, & quorum est sacrosancta autoritas? Illi quoniam habebant in-
 tus spiritum magistrum, quod erat obscurum in literis prophetarum explicabant. Nos de tuo tuorumq; spiri-
 tu loquebamur, qui profiteris nihil esse in sacris literis quod tibi sit obscurum, si modo grammaticam teneas: exigebamusq; ut istius certitudinis tue faceres fidem, quod adhuc frustra conaris. Christus, inquis, apud Io-
 annē, iubet Iudæos scrutari scripturas, de ipso loquen-
 tes: quæ si obscuræ sunt, reddit illos ambiguos. Imò si nihil habet obscuritatis, quid sibi uult illud uerbū, scruta-
 mini? Non enim dicimur scrutari solem, qui est ex-
 positus omnium oculis, sed quod abditū est scrutamur. Et tamen quum addit dominus, Illæ enim de me loquū-
 tur, multū lucis addidit, indicans scopum prophetiæ. Sic in Actis docti monitiq; per Paulū, scripturas cum
 his quæ gerebantur ac tradebantur conferebant, multa non intellecturi, nisi lucem hanc addidisset aposto-
 lus. Nos igitur non fecimus eas obscuras, sed ipse deus sic aliquam obscuritatem illis inesse uoluit, ut tamen
 esset omnibus satis lucis ad salutem æternam, si quis intendat oculos, nec desit adiutrix gratia. Nemo ne-
 gat certissimam ueritatem in sacris libris, sed ea non-
 nunquam figurarum & ænigmatum inuolucris obte-
 cta est, ut egeat scrutinio et interprete, siue quod deus
 sic

PER ERASMV M ROTEROD.

sic uoluerit exercere simul & excitare nostram tarditatem, quemadmodū ait Augustinus: siue quod iucundior est ueritas & acrius afficit animos hominū, quā eruta fuerit, & per tenebras inuolucrorū nobis eluxerit, q̄ si fuisset oculis quorūlibet exposita: siue quod thesaurum illum sapientiæ noluerit quibūlibet prostitutum. Proinde nihil agis, unum aut alterum locū proferens, qui nihil habeat obscuritatis. Deus creauit cœlum & terram. Hunc locum proponis ut nihil habentē obscuritatis. Neq; enim in uerbis est quicquam tropi, uel ambiguitatis. Et tamē uides quā hic quoq; sudauerint interpretes, quid hic dicat cœlum quid terram, & an ordine crearit singula an simul uno nutu omnia. His explicatis restat allegoriæ nubilum, ut uocat Hieronymus. Dices, eiusmodi difficultatum cognitio non est necessaria ad salutem: idem sibi uolebat specus corricius, qui tibi stomachum mouit, quum altius scrutamur diuinas scripturas quā necesse est, aut q̄ pro capitu nostri ingenij, tum humanæ mentis oculis occurrent tenebras in quibus abstrusa est æternæ sapientiæ maiestas, adoranda potius q̄ peruestiganda, quod idem quum ipse doceas alijs uerbis, distinguens lumen gloriæ & gratiæ, me docēte impium est, quod te docente pium. Verbum caro factum est. Quid apertius? Verum nobis, quibus explicatū est mysteriū, legat eadē uerba Demosthenes si reuiuiscat, non intelliget. Ac nos quidem filium dei suscepisse naturam humanā scimus &

k profir,

HYPERASPISTES DIATRI.

profitemur omnes. Et tamē multa tractantur circa hæc uerba, quomodo solus ilius suscepit hominis naturam, et quomodo diuina natura per animam humanā in eandem hypostasim adglutinarit sibi corpus mortale, & quomodo ex guttula purissimi sanguinis spiritus sanctus finxerit illud sanctū corpusculum, arancolli, ut aiunt, magnitudine, et an anima Christi statim ut creata infusaq; est corpori, fuerit donata beatifica uisione, & an deus potuerit illi plus impartire gratiæ q̄ impartijt. Hæc aliāq; innumera existunt circa hæc uerba, uerbum caro factum est. Idem dicis de articulis fidei, quos quum nemo nō intelligat, hauimus ex sacris literis, utiq; clarissimis, alioqui qui possumus eos certo uel credere uel docere? Addis, quid faciunt qui adhuc hodie sacras literas prædicāt, eas interpretantes ac declarantes? Quæ si obscuræ sunt, quis nos certos facit, ipsam eorum declarationem esse certam? Alia noua declaratio? Quis & illam declarabit? Ita fiet progressus in infinitum. Hæc tu Luthere satis declamatorie, uerum si quod doces, ad sacram scripturam non opus est, nisi grammatica, quid necesse est audire prædicatorem declarantem, & interpretantē? Satis erat populo qui sacros libros nō habet, prophetā aut Euangelium prælegere, nec aliud quicquā explicare, quàm si quid forte difficultatis lateat in uocibus. Quod si urgeas, quid faciāt præcones Euangelij, Dicam: Frequenter ex iisdē uerbis, ut tu uis uideri, clarissimis, eliciunt diuersas

*versas sentētiās, quasi ex eodē silice hic ignem excuteret, ille aquam. Nec est quod hic reclames, hoc à papistis & sophistis carnalibus fieri, faciūt hoc tuæ cōmunis præcones, qui nō minus cōstanter sibi spiritum vindicant q̃ tu. Si sacra scriptura est undiquaq; clarissima, unde hæ tenebræ inter uos, unde tanta de sensu scripturæ digladiatio? Tu probas è literis arcanis, in eucharistia esse corpus domini naturaliter: Zuinglius, Oecolampadius & Capito, ex iisdē literis docent esse tantū in signo. Hoc erat caput huius disputationis, ut nos faceres certos, te unū uerissima clarissimaq; docere, in qbus hætenus hallucinati sunt orthodoxi patres, hallucinati sunt ecclesiæ procures, quorū iudiciū si nō pateris usq; quaq; certū haberi, certe patieris taliū uirorum iudicio tantū esse ponderis apud nos infirmos, simplices & imperitos, quantū est tuo aut Vuicleui. Quod si tibi ius sumis, ecclesiæ decreta quoties cōmodum est rescindēdi, permittes & illi uicissim ut par pari referēs tua rescindat ac damnet. Et si putas æquum ut cū tot orthodoxis cedat ecclesiæ senatus totus tibi nouo prophetæ surgēti, cedere debes & alijs q post te surgūt. Hæc argumētando tantū dicta sunt. Sed p̃ se quar oratiōis tuæ cursum. Si scriptura, inquis, obscura uel ambigua est, qd illā opus fuit nobis diuinitus tradi? An nō satis sumus obscuri et ambigui, nisi de cælo nobis augeatur obscuritas et ambiguitas et tenebræ? Hæc ita dicuntur, quasi dicā: oēm scripturā esse obscurā aut
h 2
ambiguam,*

HYPERASPISTES DIATRI.

ambiguam, quum illic fatear esse thesaurū eternæ certissimæq; ueritatis, sed qui alicubi reclusus sit, nec pateat quibuslibet. Nec ideo sol obscurus est, si nubibus opertus nō appareat, aut si lusciosus in clara luce caliget. Quanquam hæc omnia tibi dicuntur extra cōtrouersiā, agebam de quæstionibus perplexis quæ nascuntur è sacris literis, aliter atq; aliter interpretatis. Hic erat proferenda certissima tua lux, quæ coargueret, totius Ecclesiæ cæcitatē. Nam quod cauillaris lucē hanc semper occultatam fuisse in Ecclesia quæ latet nec habetur pro Ecclesia, ut hoc tibi donemus, quod probare non potes, probabilius est sanctissimos pariter ac doctissimos uiros, ad illam occultā Ecclesiam pertinuisse, quàm te cum paucis tuis. Nondum igitur præstas, quod promiseras, sed pergis: Omnis, inquis, scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docēdum & increpandū & arguendū. Atq; hic mire rhetoricaris, aut alius potius tuo nomine, tu enim non potes decem uerba differere, sine cōuicijs: Imò inutilis est Paule prorsus, sed ex patribus longa seculorum serie receptis, & sede Romana talia petēda sunt, quæ tu scripturæ tribuis, quare tua sentētia reuocāda est ubi ad Titum scribis, episcopum oportere potentem esse doctrina sana exhortari, & arguere contradicentes, &c. Quomodo, inquis, erit potens, quum tu scripturas ei relinquas obscuras? hoc est, arma stupea, & pro gladio tenues stipulas? Non dubito quin hæc tibi uideātur admodum scite

PER ERASMV M ROTEROD.

scite dicta, quum nec explicent nodum à me proposi-
tum, & alioqui falsa sint. Omitte hic Titos ac Timo-
theos, quorum alter erat à pucro uersatus in sacris lite-
ris, uterq; Paulum habuit præceptorem, ad hæc spiritũ
de quo nullus ambigit. An hodie nullus episcopus pote-
rit uti scriptura diuinitus inspirata ad docendum aut
increpandum, si quibusdam in locis hæret? An medicus
nihil habet quod consulat ægroto, si quis locus sit in
medicorum libris de quo dubitet? An non erit potens
in sana doctrina, nisi qui uere sibi possit arrogare, nul-
lum esse locum in arcanis literis, in quo hæreat? Hoc
haud scio, an Apostoli fuerint ausi profiteri. Vnde
post annos mille trecetos ecclesiæ doctores obturarũt
os hæreticis, toties alijs super alios cooriētibus aduer-
sus scripturæ ueritatem? An pugnarunt stupeis armis,
& pro gladio uerbi quem tu uibras habebant leues sti-
pulas? Et tamen illi qui tantum ualuerunt præsidio di-
uinæ scripturæ, fatentur in libris diuinis esse quædam
obscura, quædam humanum captum excedētia. Et un-
de tam diu Ecclesia suspendit sententiam de processio-
ne spiritus ab utroq; si tanta lux est diuinæ scripturæ,
ut ad intelligendũ satis sit grammatices peritia? Quid
autem monstri sit, si quomodocunq; incidente in scri-
pturis ambiguitate, nos imperiti malimus consulere se-
dem Romanam quàm Vuittenbergensem, eamq; dis-
sentientem? Quis autem credit Ecclesiæ Romanæ si
sine scriptura pronunciet? Nec illa scripturas inter-

HYPERASPISTES DIATRI.

pretatur nisi ex eruditorum concilio, tu pro tuo arbitratu interpretaris ex tuo spiritu, nobis incognito, ne dicam cognito. Nec est quod Christus cogatur ad parallelodiam suæ uocis: Ego dabo uobis os & sapiëntiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij uestri. Quid tu mihi Apostolos obijcis, quum de tuo agatur spiritu? Quod Christus Apostolis pollicitus est, præstitit. Tibi non est pollicitus neque quibuslibet, & si tibi quoq; præstitit, doce certis argumentis, tibi uni datū esse quod illis tam innumeris negatum est. Hoc agebatur, & hic nodus erat explicandus, et interim prolixis declamationibus eximis tempus, nec præstas quod polliceris. Non ego te confero cum Christo aut cum Apostolis, sed hominē incogniti spiritus cōfero cum tot orthodoxis, cum ecclesiæ primatibus, de quorum spiritu, ut demus nobis non constare, tamen iuxta tuam regulam, tot retro seculis, bonam de illis opinionem habuit eharitas, licet fides nihil approbet, nisi quod diuinitus fuerit commendatum. Et tamen exigis à nobis ut illorum autoritatem reiiciamus, tua dogmata uelut articulos fidei teneamus. Saltem cōcede nobis ius æquale, in illorum & tua dogmata, ut de utrisq; liceat suspendere sententiam. Hæc non ex animi mei sententia, sed tui coarguendi causa dicta sunt. Tandem ab Apostolis et Christo tua decurrit oratio. Quur, inquis, tu præscribis formā Christianismi, si tibi scripturæ sunt obscuræ? Pro me respondebo: In Diatriba nan præscriba formam

PER ERASMV M ROTEROD.

formam Christianismi, tantū ostēdo, quousq; procedere debeat simplicium inquisitio. Nec plus tribui uolo meae formae, quā suis scriptis tribui uolūt orthodoxi ceteri, quibus multa debemus, quae ad pietatē attinēt. Hoc si tu quoq; fateris, quum illi fateantur obscuritatē in non paucis scripturae locis, aut recanta quod toties cōfessus es illos multa recte differuisse, aut cōcede nobis aliqua pro uirili docere, qui tamē nō negamus esse nobis nonnihil obscuritatis in sacris libris. Quod si his fidem omnē abrogas, quur tuis scriptis fidē haberi postulas, qui fateris te alicubi hēre, qui nonnūquam uariam adfers interpretationem, haud facturus, si nihil esset obscuritatis aut ambiguitatis. Idem accidit tuis, alicubi dubitans & hēsītans loquitur Pomeranus & Oecolampadius, deniq; ipse Philippus, cui nihil nō tribuis. In hos atque adeo in teipsum recidūt hēc omnia quae tanta uehemētia copiaq; in eos detonuisti, qui putant in scripturis aliquid obscurum esse. Postremo fateris ipse, in arcanis literis obscuritatē incidere ex imperitia uocum, & addes opinor ex deprauatione codicum, ex tropis, ex locis inter se pugnātibus. Hoc dato, redeūt huc omnia illa incōmoda quae cōmemorasti de obscuritate. Nō enim refert unde sit obscuritas, modo sit ulla. Hāc certe negare nō potes. Quod si detrahis omnē fidem ijs qui hēret alicubi, hēres tu, hērent tui quibus uis nos certam habere fidē, nec hērent solum uerum etiam sic inter se dissident, ut tua quoq; fortiter

HYPERASPISTES DIATRI.

reijciāt damnentq; nec alio præsidio quàm sacræ scripturæ. Hic profer omnem eloquentiæ tuæ dissimulatæ copiā ac dinosim, dicturus in teipsum ac tuos, quicquid in nos dixeris. Quod addis enthymema, si scripturam negas dilucidam, fateris multo minus dilucidos esse sanctos quos adduco: aliqua probabili specie diceris in me, si ex his impugnasssem tuum dogma, nunc è sacris literis tecū congregior. Nec in aliud profero doctes ac numerum illorum, nisi ut te adigam ad proferendum argumentum evidens, quo sciamus tibi tuto posse credi, & ab illis pie discedi: Id quum receperis, tamen post tot colaphos, alapas, & sputa, nihil nos doces quod ad rem pertinet.

- 67 Fateris me non de tota scriptura sentire, sed de locis ex quibus oriuntur huiusmodi quæstiones. Id si fateris, quorsum pertinuit, tot uerbis ita loqui, quasi totā obscurā dixerim. Verum illud, ut inquis, ad me pertinet, quod ego fateor aliquid esse obscurum, tu nullam scripturæ partem uis obscuram esse. Audio, uolo, uerbum imperiale, at ego malebam uocē doctoris. Quod tu affirmas, ego opto, quod tu dicis te scire, ego discere cupio, nec mihi satis est hoc asseuerari abs te, certitudinem efflagito quam tu profiteris. Doce nos exter, nam scripturæ claritatem, quandoquidem hāc adimis ipsi ecclesiæ, ecclesiæq; luminibus, summoq; cum orbis tumultu tibi uindicas. Nec uerū est quod assumis, ecclesiam ex obscuris scripturæ locis pronunciasse de
libero

PER ERASMV M ROTEROD.

libero arb. licet huius quæstionis abyssum fatear esse
 imperuestigabilem: eoq; non altius penetrandū quā
 sat est: sed mihi persuasum habeo ueteres & ecclesiā
 ex ipsis per se quidem clari scripturæ locis asseruisse
 quod asseruerūt. Nec tamē statim hac in re autoritas
 ecclesiæ interposuit suā sententiā, sed intentis aliquā
 diu oculis in scripturæ lucem, tandem perspecta mani
 festa ueritate pronunciauit. Fit enim frequēter, ut qui
 ē tenebris prodeunt, nihil uideant in media luce solis,
 nisi aliquandiu intenderint oculos, & per tenebras
 quædam non statim uidemus, sed intendentibus oculis
 paulatim incipiūt nobis esse perspicua, quæ prius erāt
 ambigua: quod idem accidit in rebus quæ procul ab
 sunt à nobis. Sed ita ciuilitatis causa finxi, interpreta
 tionem utriusque partis esse ambiguam, ut rebus æqua
 tis, ostenderes aliquid quod nos in medio uacillantes
 in tuam partē inclinaret. Simili modestia uocaui Dia
 tribam non assertionem, & concludo me sequi proba
 bilem opinionem, non quod ambigerem de recepta sen
 tentia, sed quod tua periculose proferretur apud mul
 titudinē, uel quia sic populus discit diffidere decretis
 ecclesiæ, fieriq; possit, ut tandem incipiat dubitare de
 certissimis articulis fidei, uel quia tutū non est de rece
 ptis articulis apud idiotas in utranq; partē disputare,
 uel quia quæstio recessus habet profundos, à quibus ar
 cendi sunt imperiti, cum his satis sit tenere dogma qd
 tradidit ecclesiā. Nec in hoc tecum sentio, quod æquas

HYPERASPISTES DIATRI.

omnes articulos fidei. Sunt enim quidā tam euidentes, ut de his nefas sit disputare: Quod genus sunt, Christū esse natū ex uirgine, passum sub Pontio Pilato: quidā tales ut post diutinā disquisitionē, tandē fuerint publica autoritate cōprobatī, de quibusdam ne nunc quidē satis conuenit. De perpetua uirginitate Mariæ dubitatū est à nōnullis, donec illis occluderetur os ex scripturis, rectius enarratis. Dubitatū est à ueteribus, an Romanus pontifex esset uniuersalis ecclesiæ pastor, & licuit donec accederet ecclesiæ decretū: & adhuc cōtroversum est inter scholasticos, an Romani Pōtificis autoritas sit grauior autoritate synodi generalis. Proinde si tuū dogma uis æque credi, atq; credimus symbolum Apostolorū: profer testimonia scripturarum æque dilucida, doce tuū dogma, statim ab Apostolorum temporibus unā cum Euāgelio ad nos decurrisse. Igitur ut illa certissime credo, ita mihi dubium non erat dogma de libero arb. posteaquā de eo pronunciauit Ecclesia Catholica. Quur igitur disputas, inquis, tanquā rectiora sequuturus si quis doceat, quur diatribā appellare maluisti q̄p̄ cofutationem, quin hortaris omnes, ut meo reiecto dogmate, constanter teneant quod tradidit Ecclesia? Nō deerant mihi uocabula, quibus & meā disputationē, & tuū dogma uocarem, quæ tibi iam noua non sunt sed tentare libuit, an hac ciuilitate uel sanari posses, uel ad mitius respōdendum inuitari. Deniq; uidebam res hominū plus satis exulceratas, nolui mei calamit

lami seu itia oleum, ut aiunt, camino addere. Denique ne disputassem quidem, nisi tu fabulam hanc sic euulgasses, ut in textrinis ac sutrinis nunc passim disputetur, nullū esse liberum arb. sed omnia mera necessitate geri: & quasi parū haecenus profeceris, narrant hanc tuam disputationem à Iona uerti in linguam germanicam, quo textores & agricolas in me concites, quos cōcitos placare non possim, linguae ignarus.

Per omnia circūactus, tandem huc euadis, ut com- 69
munem sensum facias arbitrum decertantium de claritate scripturae. Resistunt enim, ut ais, & qui clarissimis scripturae testimonijs cōuicti sunt, sed communis sensus indicat eos nihil habere quod merito contradicant. Sic cōfutati Sadducei, obmutuerunt quidē, at nō discesserunt ab errore. Ineptū fuerit referre quid Sadducei potuerint respōdere, nimirū animas defunctorū nō recte dici homines, deinde nihil absurdi si deus dicatur Abrahā, Isaac & Iacob, à quibus cultus fuerat dum uiuerēt: quemadmodū patres superstites filijs, nō mē patrū retinēt iuxta cōmunē loquēdi usum. At illic agebatur de resurrectione corporū, quae nō euincitur ex hisce uerbis. Dices, cur igitur obmutuerūt? quia uirt⁹ diuina erat in uerbis domini, quae credentiū animos atrahebat, impiorū conscientias percellibat. Verū haec extra rem. Ergo si tu quoq; uis nobis os obturare, ut hiscere nō audeamus, profer similia è scripturis testimonia, ostēde nobis spiritū in te loquentē, cui si tentemus repugnare,

HYPERASPISTES DIATRI.

repugnare, sensus omnium communis damnet nos, te probet. Atqui plurimi & hodie tibi reclamant qui uidentur habere sensum communem, & orthodoxis illis patribus, totiq; populo christiano, quis neget fuisse sensum communem? Tibi tuisq; probabilius est deesse sensum communem, tibi qui tanta maledicendi impotentia debaccharis in eos, qui uel comunicandi gratia dogmatibus tuis contradicunt: tuis qui addicti factioni immodico tuo studio probant quicquid docueris, αὐτὸς ἔφα. Si prouoces ad spiritum, rursus exigo signum euident. Reliqua quæ adducis transilio, quando nihil faciunt aduersum me. Nec de Ioanne Husso meum est iudicare, habuit suos iudices apud homines, utinam inuenerit mitius iudiciū apud deū. Illud tantū dicam, me minus male sensisse de homine, priusq̃ degustassem librum quē cōscripsit in Pontificem Romanū. Qui conuenit tam operosa maledicentia cum spiritu Christi? Nec hic ad rem facit, qualis fuerit Papa qui dānauit Hussū, mihi ignotus est, & habent Papæ suum iudicem cui stant aut cadunt. Illi mei iudices sunt, non ego illorū. Porro, quod ais quosdā fingere simplicitatem, quo excusati⁹ resistant cognite ueritati, dicentes: Homo sum, errare possum, doceri cupio, moxq; subiiciūt, nō est mihi satisfactum, Vm facit scripturis, &c. siue hoc in me dictum est siue in alios, ego me certe ex illorū numero eximo qui sciētes ac uolētes repugnant cognite ueritati, præsertim in articulis fidei. Tu quomodo quod facis excuses

PER ERASMV M ROTĒROD.

cuses uideto. Sed nihil adhuc audio quod nodum disse-
cet, quo nobis euidenter tuū probes spiritū. Verum ita
mecum pugnare uideris, quēadmodum canis ille, ab Al-
banie rege dono missus Alexandro, pugnavit cum ele-
phanto. Is enim arte circūfiliens & allatrās hac atq;
hac delassauit beluā, crebro rotatu adigens in uertigi-
nem, atq; ita deiecit. Plurimos ingenio doctrinaq; præ-
stantes, dignitate, quosdā etiā miraculis ac martyrio
claros fuisse, qui tuū dogma reijciunt, nō negas, fateris
& sanctos fuisse, uel donas potius & nos accipimus,
iam causam facimus cetera æqualem, restat in hoc sta-
tu, ut euidentissimū proferas argumentū, quur à uobis
talibus potius stare debeamus, q̄ ab illis talibus, ne re-
petamus totam collationē. Excusas illos quod forte re-
sipuerint ante mortem, alioqui damnandi. Id uerisimi-
le non est, qui tot uoluminibus constanter eadem sen-
serint, sub mortem mutasse sententiam. At Bernardus
moriturus dixit: Perdidit tempus, quia perdit uixi. An
hoc erat canere palinodiam? Quis sanctorum hæc nō
dixit? Hæc uox est modestiæ, nō palinodiæ. Sacre scri-
pturæ tam expositam claritatē nondum probare po-
tueris, & de hoc mox aliquid attingemus, & si probas-
ses, probabilius est te cæcutire quā illos. Si spiritum
alleges, in illos pronius est charitatis iudiciū, ut largia-
mur non esse certū: Si electionem potiorum, consenta-
neū est illos cum ecclesia quæ potiora sunt elegisse:
Si sensum comunē, propensior est in illos opinio sen-
sus

HYPERASPISTES DIATRI.

*ſus communis. Si respondeas non eſſe mirum uiros ſp̃i-
rituales aliquando iuxta carnem ſenſiſſe, totidem uer-
bis reſponſum tuum in te retorqueri poterit. Si reſpon-
deas mundum eſſe regnum Satanae, eoq̃; nō mirum tot
tantosq̃; uiros tam longa ſeculorum ſerie excæcatos,
non uidiſſe lucem ſcripturae, totum hoc multo probabi-
lius in te retorquebitur. Nam & tu carnem circūfers,
& in cōmuni mūdo uerſaris, in quo regnat Satanās.*

- 70 *Nec expediunt te ex anguſtijs quæ multa ſubne-
ctis de excæcatis in gloriā liberi arbitrij, de his qui au-
dientes nō audiunt, & intelligentes nō intelligunt, quæ
magis in te quadrant, quàm in eccleſiæ lumina. Neque
conuenit huic loco, quod tu tecum comparas Chri-
ſtum, diſcipulos tuos Apoſtoliſ, doctores ac principes
Eccleſiæ Iudæis: quodq̃; tuam doctrinā uocas lucem,
patrum & Eccleſiæ decretum tenebras. Si nos urge-
re uis collationibus, alias tibi quærere oportet, iſtas nō
recipimus. Multo ſtultius adducis hic Arianos &
philophos. Arianos iudicauit Eccleſia, & eius ſen-
tentiam approbas. At eadem damnauit tua dogma-
ta, & tamen hic non grauo te autoritate eccleſiæ.
Nihil nobis cum Iudæis, qui Chriſtum agnoſcimus ſer-
uatore. Errauerunt & eruditiffimi philoſophi: quæ-
ſi ego ſcripſerim eruditos, magno ingenio præditos
non poſſe cecutire. Ex una particula nectis enthyme-
ma, collige aceruū coniecturalem, & hinc oſtende tibi
potius fidendum quàm illis. Quàm uero ſophiſticum
illud:*

PER ERASMV M ROTERO D.

illud: Negas esse uerum, quod dixi scripturam aliquo
 ties non percipi ob imbecillitatem humani ingenij. Nihil
 inquis, aptius capiendis uerbis dei imbecillitate in-
 genij, propter imbecilles enim & ad imbecilles Chri-
 stus & uenit & mittit uerbum dei. Si imbecilles uo-
 cas, ut ego sentio rudes, & infirmos, quales erant Ga-
 late, aut quales multos uidemus, nec humanis aptos
 disciplinis: quin à talibus potius petimus sciētiam scri-
 pturarum, quàm ab eruditis Theologis, aut quàm abs-
 te, qui tantam scientiam tibi uindicas? Sin appellas im-
 becilles modestos ac morigeros spiritui sancto, tecum
 senoti, sed hanc imbecillitatē mirum quàm in tuis scri-
 ptis desiderem. Perinde quasi rem omnem gesseris de-
 xtro Marte, properas ad metam disputationis, sed an-
 tequam id patiar, pauca dicam de scripturarum obscu-
 ritate, quanquam super hac re satis ante dictum arbi-
 tror. Etenim nisi doces, eas esse sole clariores, modo de
 tur grammatices peritia, fateris te non posse nodū ex-
 plicare de probatione tui spiritus. Hic si tibi decātem,
 quantopere ueteres omnes querātur passim de scriptis
 re difficultatibus, quantū desudēt in explicanda Gene-
 si, quantā caliginē Hieronymus uiderit in initijs et po-
 strems Ezechielis, quoties hæreat Augustinus: respon-
 debis nō esse mirū, si in sole impingant lusciosi, et si tibi
 protulero illud è Psalmo. Abyssus abyssum inuocat,
 quod Augustinus ac Hieronymus interpretātur de ca-
 ligrine mystica scripturæ, Item illud: Dies dici eructat
 uerbum

HYPERASPISTES DIATRI.

uerbū & nox nocti indicat scientiā, qđ exponūt simi-
liter. Rursus illud ex Ezechiele de torrente cuius aqua
sic intumuerant, ut transuadari non posset. Item ex
psalmo 17. Et caligo sub pedibus eius, adducitur et hic
sensus de profunditate scripturarum. Iterum in uersu
culo, posuit tenebras latibulum suum, Hieronymus in-
terpretatur Christi natiuitatem nobis esse obscuram,
quam tu uis esse clarissimā. Item illud: tenebrosa aqua
in nubibus aëris, interpretantur de obscuritate scriptu-
rarum. Aliaq; similia testimonia si proferam, adferes
mihi nouam interpretationem, reiecta ueterum expo-
sitione, ac scripturam ad tuæ causæ commodum detor-
quebis. Verum illud uelim expedias: Si linguae peritia
sensusq; cōmunis sufficit ad scripturæ perspicuā intel-
ligentiam, quid Pauli tempore fuit opus prophetis a-
Cor. 14. pud eos qui linguis loquebantur? Paulus diuersa facit
dona, linguarum & prophetiæ, ac prophetiæ donum
longe facit eminentius dono linguarum. Hoc euidenter
arguit, esse quiddam in scripturis reconditū, quod non
sit cuius dilucidum, qui linguas teneat. Rursus si ue-
rum est quod tu dicis, si qui dei spiritū habet, nihil senti-
tit obscuritatis in sacris uoluminibus, quur qui prior
prophetabat iubetur tacere, ubi surrexerat alius pro-
pheta, cui fuerat reuelatum? Plures habebant donum
prophetiæ, & tamen quod huic erat dilucidum, alijs
fuit obscurū, propterea quod non omnibus omnia lar-
giatur spiritus, sed diuidat singulis pro sua uoluntate.
proinde

PER ERASMV M ROTEROD.

Proinde mira est tua felicitas, qui profiteris nihil esse
in sacris literis, quod tibi non sit clarissimum. Et post
auditas prophetias, Paulus uult iudicari quæ dicta sunt:
Prophetae, inquit, duo aut tres dicant, ceteri taceant.
Deinde inter dona spiritus refert & discretionem spi-
rituum. Hæc arguunt scripturam non tam esse qui-
buslibet obuiam & expositam, quàm tu uis uideri.
Rursus ait, Videmus nunc per speculum & in enigma-
te, tunc autem facie ad faciem. Audis enigma, & tu
mihi prædicas clarissimam claritatem. Fide uidemus,
& fidei lux est in diuinis literis. Et inibi: Ex parte co-
gnosimus, & ex parte prophetamus. Ac mox: Nunc
cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicuti co-
gnitus sum. Prophetiam Paulus appellat scripturæ my-
sticæ interpretationem: eam quæ fatetur imperfectam
si nihil non est clarissimum? Et si Paulus agnoscit hic
imperfectum quiddam, ubi sunt qui nunc iactant omni-
scientiam? Velut ut saltem hunc locum nobis reddant
dilucidum, Sicut cognitus sum. An quisquam est qui
sic cognoscit aut cognoscet deum, sicut cognitus est à
deo? Puto hoc ipsi deo proprium esse, ut seipsum co-
gnoscat perfecte. Legebat Eunuchus Esaïam, haud du-
bic peritus linguæ, & tamen sensum latentem non in-
telligebat. Iam Epistolas, opinor, Pauli numeras inter
scripturas sacras. Atqui de his sic pronunciat Petrus: 2. Pet. 5.
Charissimus frater noster Paulus secundum datam si-
bi scientiam scripsit uobis, sicut & in omnibus episto-
lis,

HYPERASPISTES DIATRI.

lis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficulta intellectu. &c. Respondebis: erāt difficilia rudibus. At tu nihil requiris nisi peritiam grammatices. Si dixeris illis defuisse spiritum, quæstio redit in orbem. Si quidem hoc pollicitus es te probaturū nobis tuum spiritum. Sed hinc quoq; facile elaberis, si modo probaris quod assumis: dices nos obstinata malicia oppugnare cognitam ueritatem, quemadmodum faciebant pharisei. Quis autem comprehendat eum, cui tot sunt parati cuniculi per quos effugiat? Age ueniam ad eos, quibus tu tribuis spiritum, quem, ut scribis, hauserunt ex tuis libris: unde tanta in horum scriptis dissensio? Si idem spiritus agit omnes, quū tractent eandem scripturam, non potest esse tam perspicua claritas, ut sufficiat linguae peritia, & sensus cōmunis. Sed dices Zuinglium & Oecolampadium amisisse spiritum, postea quā in te cœperūt scribere: Philippus Melanchthon nōne in suis commentariolis aliquando contanter loquitur, & suspendit sententiam? Atqui hoc negas esse fas in sacris literis, in quibus perspicua ueritas est asserenda fortiter. Oecolampadius nondum abs te dissentiens, non negat obscuritatem esse in Esaia, sed sat habet si adimat desperationem pio seduloq; lectori: & in præfatione adeo non profitetur se nihil non explicuisse, ut fateatur se frustra conaturum fuisse, ni commentarijs Hebræorum fuisset adiutus, Interim aliquanto reuerentius loquens de Hieronymo quā tu, qui ta
lem

lem uirum blasphemum & sacrilegum facis in hoc tuo libro, numeris omnibus absoluto. An Pomeranus sic abs te laudatus in enarrandis psalmis non alicubi Scepticus est, & suspenso gradu per aristas, ut ais, incedit? Verum de alijs fortassis inuenies quod tergiuerse ris, urgebo te tuis ipsius dictis, nunc iniuria est ac blasphemia in scripturam sacram, si quis illi tribuat aliquid obscuritatis: hoc paradoxum uide quomodo conueniat cum tua præfatione in psalmos. Sic ibi loqueris: Psalterium profiteor. &c. uerum ita profiteor, ut nolim ab ullo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, id est, psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere & docere. Sat est aliquot, & eosdem ex parte intellexisse. Multa sibi reseruat spiritus, quo nos semper discipulos habeat, multa solum ostendit ut alliciat, multa tradit ut afficiat, & ut beatus Augustinus præclare dixit, nullus unquam ita loquutus est, ut ab omnibus in omnibus intelligeretur, multo magis ipse spiritus sanctus solus omnium suorum uerborum intelligentiâ habet. Quo circa ingenue me confiteri oportet, me ignorare legitimam habeam nec ne intelligentiâ psalmorum, &c. Rursus aliquanto inferius: Quid ergo reliquum, nisi ut mutuum iuuenius, labentibus, tanquâ uel ipsi lapsi uel lapsuri, ignoscamus? Rursus inibi: Scio esse impudentissimæ temeritatis eum qui audeat profiteri unum librū scripturæ à se in omnibus partibus intellectū.

HYPERASPISTES DIATRI.

Quin quis audeat præsumere unum psalmum rotundum de ab illo intellectum? Immane quantum dissonat hæc oratio Luthere à paradoxo, quo tanta asseueratione docet in hoc libello, de mira claritate scripturæ, quæ nisi concedatur, omnia uertentur in caliginem, neque quicquam erit in rebus humanis certi. Quis credat esse eundem hominem qui hæc scribit enarraturus psalmos, & qui nunc prouocat uniuersos, ut uel unum locum proferant qui tibi sit obscurus? Quorsum uero nunc attinet è tuis commentarijs decerpere locos, ubi profiteris te destitutum ab interpretibus inter ipsos uariantibus, animi tui somnium sequi. Rursus ubi fateris te prorsus non intelligere, quomodo uersus cum præcedente cohereat, ac tuam opinionem delirationem uocas. Hoc in psalmo 17. inibi dicis, ecclesiæ doctrinam esse supra captum humanum: & hic sufficit grammatices peritia. In psalmo decimonono hunc in modum loqueris: Exposuimus hunc psalmum pro exemplo fidei de rege quocumque, nec dum certum an legitimum sensum attigerim: mox interpretationis tuæ iudicium reijcis in lectorem. Iterum in 20. fateris te incertum, de solo ne Christo an de quouis rege debeat intelligi: & mihi obijcis Scepticam Theologiam, qui non auisim de perplexis difficultatibus scholasticarum questionum pronunciare. Vbi tum erat ille Stoicus assertor: ubi ille Omniscius? Mihi dicis, Non sic suspense loquitur, nisi Lucianus & Epicurus: & tu in opere
maxime

PER ERASMV M ROTEROD.

maxime sacro eodem modo loquens, ignoscis tibi. In calce huius libri tui dicis, Penes nullum uolo esse iudicium, sed omnibus suadeo ut præstent obsequium: & in psalmo iudicium defers lectori. Quomodo in his tibi constas, qui me Proteum facis? An tum temporis nondum habebas spiritum? Nō dices, opinor. Vtinam autem in ea modestia perseucrasses. Ibi ueteres orthodoxos, sanctissimos & cruditissimos patres appellas: hic me rides, qui tribuam illis sanctimoniam, ipse cæcutientiam, ignorantiam, imò blasphemiam & sacrilegium impingens: nec aliter excusas eos potuisse seruari, quàm si uel secus senserunt atq; scripserunt, uel erroris poenituit ante mortem. Porro quū internam charitatē sic requiras ab omnibus Christianis, ut sine hac non facias illis ullam spem salutis, quid aliud censebimus, nisi illos omnes perisse, qui tam necessarium articulum fidei non dicam ignorarint, sed impugnarint, profligantes necessitatem, ac liberum arbitrium profitentes. Ego toties uocor blasphemus, qui dubitem ac disputem de tuo dogmate, & obscurum putas quid de illis eadem sententia pronuncies? Et hic rursus nouum paradoxon: Qui spiritum habet, ei nihil obscurum, qui non habet, ne iota quidem unum intelligit. Nil mediū est. Quisquis igitur profitetur sese dubitare alicubi in scripturis, aut spiritum habet, & mentitur esse obscuritatem quum nulla sit, aut non habet, & ne iota quidem unum intelligit. Tertullianus insignis ecclesie

HYPERASPISTES DIATRI:

doctor, postea in Montani dogma prolapsus, discessit ab ecclesiæ communione. An is amisso spiritu, ne iota quidem intelligebat? Sed interpretaris non intelligit, id est, non sentit, non afficitur. At nos agebamus de certitudine doctrinæ, non de ignoto hominis affectu, de quo fateris neminem certo pronunciare posse, præter unum deū. Etenim quū iuxta Paulū sint spiritus impostores, & angelus satanæ sese transfigurat in angelū lucis, falli potest & is, qui se credit agi bono spiritu. Quod si totam intelligentiam diuinæ scripturæ tribuis diuino spiritui, quur excipis solam imperitiam grammatices? An in re tanti momēti spiritus patietur grammaticam obstat salutem hominum? Qui non grauatur impartiri tantas diuitias æternæ sapientiæ, num graua bitur impartiri grammaticam & sensum communem? Blasphemus est in deum qui uel tantillum tribuit libero arbitrio, & tu pius es, qui tantum tribuis grammaticæ ut sola tenebras inducat clarissimæ luci scripturarum? Qui queruntur esse tenebras in scripturis, haud quā negant esse clarissimas ipsi spiritui, qui scripturarum est autor: sed has tenebras imputant imbecillitati nature humanæ, quod quum apertissime profitearis in præfatione tua quam modo citauī, hic fortissime negas, affirmans nihil esse capacius diuinæ scripturæ, quā imbecillitatem humanam. Caterum ut ure geamus hoc quod agebatur, doce quibus argumentis nobis constare possit, te spiritum habere magistrū
nec

nec falli in enarranda scriptura, quum in hac hallucinati sint omnes ecclesiæ doctores. Fateris inesse non, nihil obscuritatis ex imperitia linguarum. Hic igitur quum plures inter se dissentiunt, quorum unusquisque sibi uindicat linguarum peritiam, quomodo mihi constabit quis cæcutiat in lingua, quis non? Nam hinc (ut ais) pendet interpretationis certitudo. Nec omnino negas aliquid obscuritatis oriri ex tropis: quos tamen si doces non temere admittendos in enarrationibus, tamen uelis nolis frequenter occurrunt, in prophetis, in parabolis, in ænigmatibus. Nec mihi placent affectati tropi, præsertim qui subuertunt sensum historicum: uerum si tropologias excludas à sacris libris, perit bona pars & iucunditatis & utilitatis arcane scripturæ. Ad hæc si fateris ex grammatices imperitia nasci caliginem, fateberis simul & ex translatione, & ex deprauatis exemplaribus oriri tenebras. Queritur hoc & Oeco lampadius in Esaia. Ergo quum alius dicet esse tropum, alius negabit, aut si fatetur uterque tropum esse, sed in interpretatione tropi dissident, unde mihi constabit, quis illorum attingat scopum? Ex collatione locorum? Habet utraque pars quæ conferat: Adhuc hæreo dubius. Similiter quum audio plures inter sese dissidentes, quorum quisque contendit suum exemplar uacare mendis, quæ res mihi adimet ambiguitatem? Iam quis audebit affirmare: aut si quis affirmet, quis crediturus

HYPERASPISTES DIATRI,

est ex locis inter se pugnantibus non frequenter oriri magnam caliginem? Quid simplicius Euangelica historia? Et tamen à quot qualibusq; uiris hic sudatum est, ut quæ dissident redigantur in concordiam? Admissus est summis uiribus Augustinus, nec effecit quod uoluit: saltem hoc officium nobis præsta, quo minus tibi diffidamus. Multis obstat ingenij tarditas, quo minus assequantur quod docent sacræ literæ, multis oscitantia, multis animus addictus humanis affectibus. Nam contentiosi torquent scripturam ad sua dogmata, quum contra fieri oportuerit. Deniq; spiritus non omnibus patefacit omnia. Totidem igitur modis ambigemus de interprete: & quicquid malorum exaggerasti aduersus eos qui putant in scripturis esse nonnihil obscuritatis, quicquid conuiciorum in hos congesti, regeretur in te, qui non potes effugere quin fatearis, aliquo pacto caliginem esse in diuinis libris. Sed tibi nulla est caligo. Ponamus esse uerum quod dicis: sed quomodo nobis isthuc facies perspicuum? Nam hoc probandum suscepas, confessus te nihil agere aduersus meam quæstionem, nisi dilucide probasses. Cæterum quum omnibus tentatis id non possis, ueluti Proteus uinculis tenacibus astrictus, redis in natiuam formam, & nobis inuidiam moues, quod scripturam faciamus obscuram: perinde quasi negemus in illa quicquam esse lucis. In multis locis tenebras esse dixi, sed quas spiritus aperiri uelit, quantum nobis

satis

PER ERASMV M ROTEROD.

Satis est ad salutem. Nam quædam abstrusa seruat futuro seculo. Si tu colligis hinc nihil certo probari per scripturam, dic mihi, quomodo tot seculis orthodoxi patres erudierunt populum Christianum, quomodo propulerunt hæreses ab ecclesia, an per scripturas ambiguas & non intellectas? Tandem satanam in crimen uocas, cuius opera fit, ut tam paucis sit dilucida scriptura: qui si dormiret, uno sermone dei semel audito, totus mundus conuerteretur.

Hic quum prorsus hæreas in uado, tamen ueluti re bene gesta, minitaris te meis me laqueis irretiturum: & occurras syllogismo utrinque cornuto, sic obtorto, ut nullum sit effugium. Ex uerbis, inquis, tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis. Dicis scripturam hic non esse dilucidã. Quod si uerum nõ est, quur tu in Diatriba suspendis sententiam: si uerum est, quid agunt orthodoxi, quorum ingenium, eruditionem, sanctimoniam, miracula, martyria, dignitatem, uetustatem, multitudinem iactas, qui ex ambigua scriptura asseruerunt liberum arbitrium? Quò me uertam, adeo constrictus hinc atque hinc obuijs cornibus? Scilicet alterum tui syllogismi cornu præcidam, deinde cum altero mihi res erit. Mea Diatriba non dicit scripturas in hac materia esse obscuras. Sic habent illius uerba: Verum hic de scripturis non est controversia, de sensu scripturæ pugna est: In cuius interpretatione & cætera. Audis ne? pugnam esse dico,

HYPERASPISTES DIATRI.

non obscuritatem. An ideo scripturæ quibus conuictus est Arius fuerunt obscuræ, quod eas oppugnarit? Et si concessissem in ea quæstione scripturam fuisse obscuram, quod non facio, sic concessissem quemadmodum in scholis argumentandi causa multa donantur aduersarijs. Eam concessionem si uelis arripere, necesse est ut fatearis utriusq; partis interpretationes esse ancipites. Dices, ergo si dilucidæ sunt in hac parte, quibus uisi sunt ueteres ad asserendum liberum arbitrium, quur tibi placuit Diatribæ titulus, quur profiteris inquisitorum non assertorem, quur in fine dicis, Contuli, penes alios esto iudicium? Respondeo, quur qui in scholis disputant, altero probante qd' habet scriptura, altero per scripturas alias ac rationes impugnante, senioribus, aut præfidenti, ut uocant, deferunt iudicium? Potest enim fieri, ut liberum arbitrium recte sit assertum à ueteribus è sacris & clarissimis scripturis, quum ego aduersus tuorum argumentorum aciem parum dextre defendam. Et iam ante reddidi consilij mei rationem, ut experirer an tu posses absque conuicijs disputare, & ne rebus exulceratis oleum, quod aiunt, adderem camino. Et hanc meam ciuilitatem toties mihi impingis in os, quam probare magis & imitari debueras. Si te delectat assertio, quid opus erat assertore me in eo, de quo & olim pronunciauit Ecclesia, & nuper suam sententiam confirmauit?

Habebant igitur, inquis, dilucidam scripturam: fate-

or,

PER ERASMV M ROTEROD.

or, quantum satis erat ad discutiendam ambiguitatem de libero arbitrio. Quid tum postea? Quur tu igitur, inquis, facis scripturam hac in parte obscuram? Non hoc fecit mea Diatriba, sed tu comminisceris, ut modo declaravi. Si contendis nihil prorsus obscuritatis esse in sacris literis, ne mecum agas, sed cum uniuersis orthodoxis, quorum nullus est qui idem nõ prædicet. Cæterum quoties Diatriba meminit obscuritatis in hac materia, aut uestro nomine loquitur, aut concedit argumentandi gratia, quod poterat non donare. Quod genus est illud: Hic si neges hac in parte dilucidam esse scripturam, in qua tot summi uiri caligarint &c. An putas hoc sub mea persona dici, In qua tot summi uiri caligarint? Ista uestra uox est, quam arripio contra uos, qui uestram interpretationem uultis haberi pro oraculo. Simile est illud, Si tam dilucida est, quur tot seculis uiri tam excellentes hic cæcutierunt, idq; in re tanti momenti? Hæc uerba non damnant ueteres cæcutientiæ: sed urgent uos, ut aut fateamini illos uidisse uerum, aut ne postuletis uestram interpretationem haberi nobis pro cœlesti oraculo. Rursus quum aio, Si nullos, quum & hodie tot obscuritates torqueant doctos, nulla erit interpretatio certa. Hæc argumentatio quid aliud agit, quàm ut patiaris & tuam interpretationem eodem iure reijci, quo tu reijcis omnium?

Proinde uide quàm atrociter, sed extra causam,
illa

HYPERASPISTES DIATRI.

illa tibi dicta sint, Denique quæ leuitas & temeritas animi sanguinem fundere pro re incerta & obscura? Hoc enim non martyrum Christi, sed demonum est. Vides hoc cornu præcisum? Vbi uero erat tua mens, quum scriberes, Hoc non est martyrum sed demonum? An demones habent sanguinem quem fundant? Deinde quis dixit sanctissimos uiros pro libero arbitrio fudisse sanguinem? Dices, Pro scriptura sacra fuderunt quam tu facis obscuram. Rursus ita loqueris, quasi dixerim totam obscuram esse, aut si mihi ac tibi sit obscura, fuerit simul illis obscura, qui definierunt de libero arbitrio. Cyprianus fudit sanguinem suum: demus fudisse pro scriptura. Nihil igitur usquam fuit obscurum Cypriano in tota scriptura? Finge Augustinum occisum, quum à Donatistis essent illi structæ infidiæ, relatus fuisset inter martyres, an absurdum putas, si quid illi fuisset obscurum? Et huic tam friuolo fundamento nituntur ea quæ dicis in fine capitis. Hoc est aliud nihil quàm illos facere imperitissimos cognoscendo, & stultissimos asserendo.

Discussus est ille κερῶν, sed me miserum, occurrat alius. Si illos, inquis, recte sensisse credis, quur non imitaris? Si non credis, quur iactas tanta bucca, tanta copia? &c. Credo illos recte sensisse, qui asseruerunt liberum arbitrium, quemadmodum asserit ecclesia. Quur igitur, inquis, tu non asseris sed disputas? An quisquis disputat anceps est? Non disputo ut du-

buius

PER ERASMV M ROTEROD.

bius, sed ut te nostræ assertionis inuasorem confutatus.
 Nihilo magis ad rem faciunt quæ infulcis: Iam
 & tu pone ob oculos, & tecum expende, utrum plus
 tribuendum esse iudices tot eruditorum, tot orthodo-
 xorum, tot sanctorum, tot martyrum, tot ueterum ac
 recentium Theologorum, tot academiæ, tot conciliorum,
 tot episcoporum & summorum pontificum præiudicijs,
 qui scripturas dilucidas esse senserunt, & id tum scriptis
 tum sanguine confirmarunt, an tuo uel priuato iudicio,
 qui negas scripturas esse dilucidas, qui forte nec unquam
 lachrymam uel suspirium pro doctrina Christi emisisti.
 Omitto quod tuo more iudicas, quid lachrymarum aut
 suspiriorum ego fundam. Quid hic agis Luthere? ueteribus
 fuisse scripturam dilucidam, unde asseruerunt liberum
 arbitrium? Qua tandem igitur fronte blasphemiam uocas,
 quod illi definierunt ex dilucida scriptura? Et toties mihi
 recinitur hoc mendacium, quod hic scripturas faciam
 obscuras. Aio interpretationes uariare, & hoc in con-
 tentionem uocabam, utri potius esset assentiendum, ue-
 terum ne probatæ tot seculis, an tuæ nuper exortæ?
 Imò hoc illic ago pro uiribus, ut persuadeam, eccle-
 siæ doctores non errasse in asserendo libero arbitrio,
 ac te potius cæcutire. Ita loquor: Hic si negas hac in
 parte esse dilucidam scripturam, in qua tot summi ui-
 ri caligarint, circulus ad caput redierit. Vides hæc
 sub aliena persona dici, In qua tot summi uiri caliga-
 runt.

HYPERASPISTES DIATRI.

rint. Hæc uestra uox est, non mea: & si uerum est quod dicitis, aut fuit illis obscura scriptura, aut impie restiterunt spiritui sancto. Neque quicquam periculi sit, si quis dicat & in hoc argumento fuisse illis scripturam alicubi obscuram, at nihilo minus rectam ac certam esse assertionem. Siquidem in concilijs quod alijs obscurum est alijs aperit spiritus, sic ut ex collatione singulorum nihil resideat obscurum, dum suam quisque apocalypsim adfert. Quod si trahis nos ad uniuersam scripturam, fateor illic quedam obscura mihi meiꝑ; similibus. Obijcies ilico tantas turmas sum morum uirorum, quorum iudicio plus tribuendum est, quàm meo unius priuato. Quid ego audio? Meum unius priuatum iudicium est, quod nemo laudatissimo rum uirorū, quos per ironiam recenset, fassus non est? Quis enim illorum in enarrandis arcanis uoluminibus non queritur de obscuritate scripturæ? Non quod illam accusent, ut tu calumniaris, sed deplorent humani ingenij tarditatem, non quod desperent, sed ut gratiam illius implorent, qui solus quibus uult, & quando uult, & quantum uult claudit aperitꝑ;. Idem quum ipse toties fatearis in commentarijs tuis, quur appellas meū unius priuatum iudicium, et illis me facis aduersarium qui mecum faciunt? Tu facis illis scripturam obscuram, qui fortiter illorum interpretationes reijcis. Id nifecisses, non esset pugna. Festiuiter uero, quod comparationem, qua te cum tot ueteribus componebam, de uoluis

PER ERASMV M ROTEROD.

uoluis in me . Ego non postulo, ut reiectis omnium illorum sententijs in re tanti momenti, mihi uni fides habeatur, id quod tu non in hoc tantum dogmate flagitas atq; etiam exigis ueluti tuo iure, minitans omnes delendos ut lutum platearum qui tibi resistunt prædicanti uerbum dei. Par est igitur ut certis argumentis ostendas, quur tua unius sententia debeat nobis esse potior tot ac talium uirorum iudicio, ne toties repetam omnes circumstantias. Si certam habebas opinionem, inquis, quid sibi uult Diatriba & collationis uocabulum? Quur suspensa sententia disputas in utranque, quid pro, quid contra? Si hoc arguit ancipitem animum, uocentur in ius omnes scholastici. Thomas querit an Eucharistia sit sacramentum Ecclesiæ, & adfert in utranque partem argumenta: num ideo dubius est de re quã disputat? Fecit idem Hieronymus aduersus Luciferianos, Augustinus aduersus Manichæos, an statim dubium erat illis de quo disputabant? Quo modo tandem refellere poteram argumenta tua, nisi recensuissem?

An non uides eiusmodi collationes frequenter & apud ueteres fuisse? si forte res sine tumultu componi posset. Tituli ciuilitas opposita est isti ingenio tam iritabili, opposita est quibusdam plus satis ad seditio-
nem propensis. Deinde quoties philosophi pro sua quisque secta inter se digladiabantur, nam has Diatribas appellabant, erant omnes suspensa sententia,
an po

an potius suam quisque sententiam uolebat esse inui-
 etam? Vides ut nihil odiosius in me criminari, quàm
 quod disputator quàm criminator esse malui: & hic
 conor, ut ais, te obruere diluuiò quodam orationis,
 sed res in diuersum exijt, ego inuoluor undis, tua arca
 in sublimi fertur secura: Imò tua scapha hic hæret in
 Syrtibus, nec explicas quod promiseras, quum nul-
 lum non moueris lapidem. Et tamem perinde quasi
 dextro Marte rem gesseris, adornas triumphum.

72

Cornuto, inquis, syllogismo te teneo. Aut falsum
 est quod dicis, illos fuisse præditos admirabili peritia
 scripturarum, tum uita & martyrio, aut falsum est,
 quod dicis scripturas non esse dilucidas. Io pæan, Io
 triumphæ. An sit falsum, in scripturis esse aliquid ca-
 liginis, iam discussum est. Illud sine controuersia fal-
 sum est, quod ais me prædicare, ueteres ex obscuris
 scripturis asseruisse liberum arbitrium: Sed fingo mi-
 hi uelut imperito non esse perspicuum utri rectius in-
 terpretati sint scripturas, illi tot ac tales, an tu cum
 paucis, & per hanc fictionem exigo abs te certas pro-
 bationes, quæ ab illis deficientes, debeamus in tuam
 sententiam ire pedibus. Crebro, ni fallor, uidisti in
 scholis disputandi gratia concedi aduersario quæ ue-
 ra non sunt. An si quis in disputatione fingeret se es-
 se Tarquinium, te Apollinem, num urgeres hominem
 serio concessis? Addis impudentem hyperbolen,
 me toto libello Diatribæ nihil aliud agere, quàm ut
 persuas,

persuadeam scripturam non esse dilucidam. Quid autem attinet in refellenda manifesta uanitate operam sumere? Nec his contentus addis aliud commentum impudentius. Negas me serio tribuisse sanctissimis uiris peritiam scripturarum, tantum ut rudi uulgo fucum facerem, Luthero autem negotium facerem, ut causam eius inanibus uerbis grauarem odio & contemptu. Si hoc spectassem quod fingis, non ita moderatus fuisssem stilum, non tanta circumspectatione cauissem, ne quid unguium aut dentis esset in Diatriba, non sic aduigilassem ut causam per se odiosam agerem non odiose. Si in gratiam principum edidisssem Diatribam, non poteram illis magis gratificari quam si totis eloquentie uiribus in te fuisssem debacchatus. Nunc adeo non odiose scripsi, ut me nonnullis suspectum reddiderit mea modestia, & tamen mihi non erat obscurum, quam amanter de me iam pridem & senseris & scripseris. Sed mihi certum est, in his quae sunt fidei nihil tribuere priuatis affectibus. An tui contemptum interpretaris, quod te cum tot ecclesiae luminibus, cum concilijs generalibus, cum omnibus Academijs consero? Quid igitur dices de illis qui te libris editis cum longe alijs comparant? Et in illos mutus, de mea ciuilitate quereris. Ego Latine scribens, uulgo rudi fucum facio, tu qui hanc tuam disputationem curas uertendam in linguam germanicam, ut apud agricolas, nautas & cerdones trahas Erasmus, apud quos mutus est, credis homines

HYPERASPISTES DIATRI.

doctos latere quid agas? Ad seditionē spectas, quā uides haecenus ex tuis germanice scriptis libellis toties exortam esse. Sic nimirum fecerunt apostoli. Ego tecū disputauī iudice senatu doctorum hominū, tu causam ad imperitam plebeculam transfers, & apud fabros, coriarios & agricolas me criminaris, qui tibi fauent, me non nouerunt: te criminantē intelligūt, me respondentē non intelligunt. Quā speciosam petis uictoriam. Iam quod subijs, non satis intelligo. Sic enim scribis. Ego uero, neutrum uerū, sed utrumq; falsum dico. Primū scripturas esse lucidissimas, deinde illos quatenus liberum arbitrium asserunt esse imperitissimos sacrarum literarum, tum illud neq; uita neq; morte, solum uero stilo, sed peregrinante animo asseruisse. Haecenus contendisti scripturas esse lucidissimas, & id nūc dicis esse falsum. Deinde semper asseruisti ueteres ex scripturis perperam intellectis probasse liberum arbitrium, & nunc hoc quoq; dicis esse falsum. His duobus annectis & tertiū, uidelicet falsum, quod haecenus uoluisti uideri uerissimum. Sed facessat uerborum calumnias, quid scripseris in propatulo est, quid sentias satis coniecto. Quanquam hic tu nullum faceres calumniandi finem si quid effuisssem eiusmodi. Pulchre uero hic excusas ueteres orthodoxos, qui secus senserint, uixerint ac mortui sint, quā scripserunt de libero arbitrio. Ais solum stilum illorum effudisse blasphemiam sed animo peregrinante. Sic excusantur qui

PER ERASMV M ROTERO D:

qui per phrenesim peccant. Nec aliter excusas Ec-
clesiam quæ illorum sententiam comprobauit, nec ad-
liter Academijs, nisi quod dum asserunt liberum ar-
bitrium, mens domi non sit, sed peregrinatur apud
Sogdianos. Itâ ne qui libris hoc professis asserūt libe-
rum arbitrium, qui toties insulciunt in suis commenta-
rijs quod docuerūt, qui pugnant aduersus eos, qui dis-
sentiunt, uerisimile est solo stilo lapsos, alienata men-
te. Diuus Augustinus si sine mēte asseruit liberum ar-
bitrium, quur in libris retractationum saltem non re-
sipiscit? Et illic asserit, quod asseruit, & huius senten-
tiæ tãto grauior est autoritas, quod seipsum reprehendit
in quibusdam, in quibus plus tribuerat libero ar-
bitrio quàm oportuit, ualde confirmat quod relin-
quit, qui sui iudex, carpit quod redundabat. An ideo
mors uitæq; discrepat à stilo, quod suis meritis diffusi-
totam salutē ascribebant dei misericordiæ? Idem nos
facimus qui asserimus liberum arbitrium. Quàm com-
moda rima tibi hic reperta est qua possis elabi, quoti-
es autoritate ueterum urgeberis.

Non hoc senserunt, sed aberrante stilo, & animo
peregrinante talia prodiderunt. Nec uides interim
istud tuum commentum in te posse retorqueri, non
solum à nobis, uerum etiam à tuis. Proinde quan-
do tu Luthere dum elabi non potes è laqueo quæ-
stionis, multum fumum oculis nostris offudisti, non
tam Proteum agens quàm Cacus: ego tibi rursus

HYPERASPISTES DIATRIBA

negocij summam atq; epilogum ponam ob oculos. In
 Diatriba nego me uelle pugnare tecum, autoritate ue-
 terum orthodoxorū, aut præiudicio Ecclesiæ, quæ iam
 pridem tuum dogma damnauit, non quod existimem
 horum sententiam nihil habere ponderis, sed quod his
 armis nihil agerem apud te: uerū si cōtingeret, ut scri-
 pturarū testimonijs pares uideremur, & equalitas su-
 spenderet sententiam utroq; nutantem, rogaui utrum
 æquum uideretur, ut hoc rerum statu, certe tantillū ha-
 beret momenti ueterū autoritas unā cum ecclesiæ de-
 creto, ut procliuiiores simus in illorum sententiā quā
 in tuam. Nec hūc in modum loquor, quod uere nostra
 fluctuet sententia, sed ita fingo, quo tibi quoq; probe-
 tur æquitas nostra, nec queri possis iniquis legibus tibi
 uictoriam extortam. Pone igitur in medio liberum ar-
 bitrium, annis iam mille trecentis & amplius bona fi-
 de possessum ab Ecclesia Catholica. Pone te ex una
 parte scripturarum præsidij oppugnātem, me iisdem
 præsidij defendentem. Adde spectatores mei similes,
 quibus omnia nostra uideantur paria, quum tu simul
 & certator, & certaminis arbiter atq; agonothetes es
 se postules, quis uel tibi uel mihi addicet brabeum, &
 cuius arbitrio liberum arbitrium seruabitur aut iugu-
 labitur? Quoties in iudicijs uariant utrinq; partes sen-
 tentiæ, perpendi solent circūstantiæ, nec iam numeran-
 tur sententiæ sed expendūtur. Aliquid fauoris tribuitur
 reo, de fertur nōnihil ætati, dignitati & auctoritati par-
 tis

PER ERASMV M ROTEROD.

tis alterius. Itidem ego proponebam, an nutante senten-
 tia deberet aliquid haberi momenti, utriusq; partis cir-
 cunstantiæ. Statuimus te ad dextram, cum Manichæo
 Ioanne Husso & Vuicleuo, quos omnes percussit Ec-
 clesiæ fulmen. Dei iudicia nobis sunt incognita, adde
 si uoles Laurentiū Vallam, quanquam ille nec ex pro-
 fesso tuetur tuam sententiam, sed uictus difficultate ce-
 dit: & quantum Laurentio tribuas nescio, primum ho-
 mini rhetorico, deinde quæstionem præscientiæ, nō ex
 diuinis literis, sed humanis rationibus, ac prophanis
 exemplis tractanti. Nam quod ais Augustinū totū pro
 te stare, satis mirari non possum, quum ille in libris rei
 tractationū excuset quædam in tribus illis libris, quos
 orsus Romæ, Carthagine absoluit iam presbyter, qđ
 in his plus satis uideatur tribuere libero arbitrio, nec
 iustam habere rationem gratiæ, perscuerans tamen in
 sententia, quod esset aliquid liberum arbitrium. Quid
 plura? Si Augustinus tecum sensit, quur iam senex li-
 brum opposuit ijs qui diuerso rapiebantur errore, qui
 busdam in totum negantibus liberum arbitrium, quod
 audirent tātum tribui gratiæ, alijs minus iusto gratiæ
 tribuentibus quum audirent asseri liberum arbitrium.
 Sic habet in primo capite, caput secundum sic orditur.
 Reuelauit autē nobis per scripturas sanctas, esse in ho-
 mine liberum uoluntatis arbitrium. Audis asseri liberū
 arbitrium, non ex somnijs philosophorum, sed ex auto-
 ritate sacrarum scripturarum. & alicubi παλιωδῆι,
 m s quod

HYPERASPISTES DIATRI.

quod Origenem ni fallor sequutus scripsit, nostrū esse uelle bona, ceterum perficere non posse sine praesidio gratiae, non tamen abnegat liberum arb. Iam quod alibi dixit, deum operari in nobis & bona & mala, quale sit suo loco declarabimus. Nunc aliud agitur. Quare patiemur tibi adstare Laurentiū, Ioannē Hus & Vuicleuum, sed primū uehementer ob hanc sententiam periclitatum, duos ecclesiae iudicio damnatos, alterū etiam exustum in Constantiensi concilio. Hic mihi ne protinus reclama: Satanae fuisse sententiam nō ecclesiae, nunc tantum historiam referimus. Assistent & amici tui, quorum tamen suffragio minus erit ponderis, uel quod in tua dogmata iurarunt, uel quod nec inter ipsos, nec tecū constanter idem sapiunt. Et scis reijci testem domesticum, nec ignoras testium fidem non alia re magis eleuari, quā testimoniū inconstantia: Hic est tuus chorus. Ex aduersa parte stāt illa praecleara domus dei lumina, in quibus tot excellentes ingenio uiri, sic exerātati in diuina philosophia, tum Graeci quibus prima semper fuit autoritas in tractandis sacris literis, tum Latini Graecorum aemuli, et in his tot uitae sanctimonia cōmendati, nōnulli etiā martyrio sanguinis clari, quorū memoria toti populo Christiano semper fuit in hūc usq; diem sacrosanta: tot episcopi tot summi pontifices, quorū sententia tam longa seculorū serie recepta cōprobataq; fuit, tandem & publico ecclesiae decreto confirmata. Adde his cōsentiens omnium Academia

PER ERASMV M ROTEROD.

Academiarum iudicium, adde renouatam Theologorum & ecclesiæ censuram. Deniq; adde tam longam temporis prescriptionem. Nonne signis euidentissimis opus est, quo nobis persuadeas, ut tecum profiteamur, tam uenerandum patrū chorum, unā cum ecclesiæ proceribus penitus cæcutisse in sacris literis, spiritu Sathæ fuisse actos, aut ut clementissime dicatur, mēte alienata tulisse sentētiā, hæreticā, impiā, blasphemā, aduersus clarissimā scripturam, & in summā humani generis perniciem, utq; desciscētes à patribus nostris, quorum doctrina, legibus & autoritate hætenus aliti, rectiq; sumus, sprete matre, cuius lacte nutriti sumus, deserta tanta populi Christiani sodalitate, cui tot annis assueuimus, summo rerum uitæ & animarū discrimine concedamus in tuum fœdus, in quo præter homines eosq; paucos, & inter se dissidentes, acresq; assertiones nihil uidemus. Dignitate, autoritate, uetustate, ingenio, doctrinaq; uideris illis ultro cedere. Miracula uocas in dubium, sed hæc tamen publica constansq; populi Christiani opinio iam olim commendat, quum ne suspicio quidē aut rumor similis sit de uobis. Nam quod cauillaris neminem illorum per liberū arbitrium edidisse miracula, ad id iam respondi. Rursus in dubium uocas sanctimoniam uitæ, pro illis tamē stat opinio. Nec mihi libet hanc partem urgere. Mouet nos illorum autoritas, mouet quā in te tuisq; uidemus asseuerādi cōstantia (sic enim finxerā)

HYPERASPISTES DIATRI.

sed ab Ecclesia nostra recedere non audemus, nostrāq;
salutem tuæ fidei committere. Quod signum ostendis
ut tibi potius credamus quàm illis? Iam ut donemus
tibi esse spiritum quem fortiter arrogas, tibi uni scri-
pturas omnes esse lucidissimas, hoc ut uerū sit, tibi ue-
rum est: nobis, ut ipse fateris nihil prodest: promittebas
itaq; claritatem externam scripturæ diuinæ, quæ per-
suaderet omnibus tuam interpretationem esse uerissi-
mam, & aliorum omnium, quamlibet multorum, ma-
gnorum, quamuis sanctorum aut eruditorum, esse fal-
sam, cæcam & pestiferam, quam quisquis sequatur re-
ctā properat ad inferos. Nemo sanus credidit Dona-
tistis, magna assueuratione suadentibus, apud reliquas
Ecclesias omnes perisse baptismi gratiam, nec us-
quam māsisse incorruptam, nisi in ipsorum ecclesia.
Et tu uis nos statim credere, tot seculis per satanā fuis-
se uelatum Euangelium, quod nunc per te patefit, nec
apud ullos esse synceram scripturarum interpretatio-
nem, præterquam Vuittembergæ. In re tam incredibi-
li, tamq; periculosa, nō sat fuerit, assertionibus & uul-
garibus argumentis agere: euidētia, certa, demū Achil-
lea proferas oportet. An hic testimonijs scripturarum
utrinq; productis aduocabis sensum communem, qui
controuersiam dirimat? Et spiritum & sensum cōmu-
nem, & diuinæ scripturæ perspicuitatem utraq; pars
sibi uindicat. Nūc quod tu tam prolixè de obscuritate
lucēq; scripturarum differuisti, minimum ad rem perti-
net.

net, Fac scripturas lucidissimas. Quid faciemus nos
 imperiti, qui uidemus utranq; partem sibi pari conten-
 tione asserere spiritum qui patefacit mysteria, & sum-
 mam scripturæ perspicuitatem? Fac alicubi obscuras,
 quid faciemus, quum utriq; alteris obijciatis cæcita-
 tem? Vt cunq; hæc habent, nos certe pendemus in inci-
 pit, nec interim liberas uel fidem tuam, exhibito pro-
 misso, uel nos, adempta nobis ambiguitate. Fortasse
 redibis ad illas coniecturas, quas ante nobis proferre
 cœpisti: Scio meam conscientiam esse sinceram, scio
 me spiritu dei agi, pecuniam nec habeo nec affecto,
 gloriam nihil moror, quid autem sperem uoluptatis
 in tantis laboribus ac periculis? Hæc Luthere sic re-
 cipimus abs te dicta, ut optemus esse uera, sed tamen
 nobis non persuadent, nec profers illam externæ clari-
 tatis $\pi\lambda\eta\rho\phi\omicron\gamma\iota\alpha\mu$, sed cogere potius tentas quàm
 allicere. Fieri potest ut talis sis qualem te prædicas, id
 tamen citius crederemus, si in tuis scriptis minus esset
 arrogantia, minus amarulètia, minus stropharum &
 uasfriciei, quantum si uiderem in literis apostolorum,
 dubitarem illis habere fidem. Nam similia puto &
 Manichæos & Donatistas dixisse, Non affecto pecu-
 niam, non gloriam, non cætera huius mundi commo-
 da. Sunt spiritus plani iuxta Paulum, & spiritus sata-
 næ transfigurat sese in angelum lucis, nec tutū est cui-
 uis spiritui credere. Quod ad famam attinet, non pos-
 sis optare maiorem, eaque tibi breui temporis spacio

HYPERASPISTES DIATRI.

que sita est, late regnas in animis hominum, tot factio-
 nibus armatus es, habes theatrum miris applausibus
 perstrepens, summatis magis formidabilis es quàm
 amabilis: habes tuum satellitium, habes emissarios &
 ueredarios, habes qui tecum scribant, habes qui scripta
 tua uertant Germanice. Quid superest nisi diadema?
 Hic rerum successus posset uel incorruptum animum
 corrumpere. Quantum habeas pecuniæ non laboro,
 opinor tamen in cæteris quoque rebus paulo commo-
 dius habere, quàm habiturus eras, si nõ mouisses hanc
 Camarinam. Certe multos noui, quibus Euangelium
 istud & censum & uxorem aliæque multa commoda
 peperit, quum antea frigerent. Nunc si præmium au-
 dire uis adulationis meæ, sic enim interpretaris: Dimi-
 dium fortunulæ meæ perdidi, ne contra te retiarium as-
 gerem, multamq; suspicionem & inuidiam lucrifeci,
 cæterum teruncio non sum factus ditior, & animum
 esse mihi harum rerum cõtemptorem uel illud arguit,
 quod fortunam amplam cum dignitate coniunctam,
 iam non semel recusauī. Sed non permitto mihi ut de
 tuo iudicem animo: habet ille suum iudicem, qui solus
 nouit occulta cordium. Hoc exigimus, ut nos de tua
 doctrina certos facias, id quod te facturum receperas.
 Id si non potes, patere nos ouiculas & simplices ser-
 qui uocem ecclesiæ. Dices, satisfactum esse ijs qui
 spiritum hauerunt è scriptis tuis. Utinam posses impo-
 sitis manibus dare spiritum bonum: nam de spiritu qui
hauri

PER ERASMV M ROTEROD.

hauritur è tuis libris uehementer dubitamus. Non hic referam experimenta mea : tantum hoc dicam quod est in propatulo, calami tui uioletiam & supercilium imitantur permulti . V isus est olim mihi Ionas mansueti saniq; ingenij : librum quem scripsit in Ioannem Fabrum attente cœperam legere, cupiens discere, quibus argumentis rem euinceret . Tantum illic obstrepebat conuiciorum, ut tædio coactus sim librum deponere: nullus enim modus aut finis . Idem mihi usu uenit in tua missa abrogata , alijsq; nonnullis opusculis. Hic uidelicet distinguis fidem & charitatem : fidem ais sequi, charitatem omnia perpeti. At seuitiam uidemus, charitatem illam omnia perpetientem non sentimus. Nec perpendis interim quantopere ledas causam tuam ista calami licentia , quem nunc in hunc, nunc in illum stringis, leuium hominum instinctu. Et nisi me planè fallunt omnes coniecturæ , ad hanc postremam debacchationem te propulere quidam è tuis, non alia re offensi, quàm quod ab opinione Carolstadij de Eucharistia dissensi, rogatus sententiam. Hunc dolorem suum per te uoluerunt ulcisci, quum hac in parte starem abs te. Si Diatribam liberis rationibus ac fortibus argumentis obruisses, nec me uel tantulum offendisses, fortasse & in tuam sententiam pertraxisses, à qua non ita multum abhorret animus, si tantum scholarum esset, non etiam ecclesiæ dogma, & apud alios minus odij, plus fidei tibi parasses.

Ega

HYPERASPISTES DIATRI.

Ego te ad disputandi, non conuiciandi certamen pro-
uocaram. Et uides quantam uoluminis tui partem con-
uicijs occuparis. Verum facessant hæc.

Prolixæ disputationis qua meæ Diatribes præfationem
oppugnas, hanc clausulam facis: Quare hanc dispu-
tatiunculam sic concludo, Per scripturam ut obscurā
hactenus nihil certi definitum est, nec definiri potest,
de libero arbitrio, te ipso teste, per uitā uero omnium
hominum ab initio mundi nihil ostensum est pro libe-
ro arbitrio, ut superius est dictum. Docere igitur ali-
quid quod intra scripturas non est ullo uerbo præscri-
ptum, ullo facto monstratum, hoc non pertinet ad do-
gmata Christianorum, sed ad narrationes ueras Lu-
ciani, nisi quod Lucianus ioco & prudenter de rebus
ludicris ludens neq; fallit neque lædit: Isti uero nostri
in re seria, & quæ ad æternam salutem pertinet, insa-
niunt in perditionem innumerabilium animarum. Sic
& ego absoluerim totam hanc quæstionem de libero
arbitrio, etiam testimonio aduersariorum mecum fa-
ciente, & illis ipsis pugnante, quod fortior probatio
nulla sit, quàm ipsius qui reus est propria confessio,
& testimonium contra se ipsum. Habemus bellam
conclusionem bene nauatæ disputationis. De obscuri-
tate iam satis dictum est. Finxi obscuritatem illic esse,
ubi uariant interpretationes. Eam fictionem si pro-
bas, simul fatere & tuas scripturas, quibus iugulas
liberum arbitrium, esse ambiguas & obscuras. Quod
si

PER ERASMV M ROTEROD.

si abnuis, nostro iure reposcimus quod cōcesseramus.
Nec ego per uitam orthodoxorum probo liberum ar-
bitrium, sed in pari testimoniorum numero pondereq;
uolo nonnihil habere momenti probatam testium ui-
tam: ueluti si in iudicio par sit utriusq; partis argu-
mentatio, uariantq; testes, citius creditur uiro qui for-
titer pugnavit pro patria, qui sancte gessit magistrat-
tum, quàm ei cuius probitas nullo populi testimonio
commendatur, sed improbitas potius famosa est. Di-
ces, quid illius fortiter gesta, quid magistratus faciūt
ad causam in qua testem agit? Hoc faciunt, ne quis fa-
cile suspicari possit eum in hac causa uel mentiri uel
falli, qui in alijs multis integri prudentisq; uiri speci-
men euident dederit. Iam si præsriptum est in scri-
pturis dogma de libero arbitrio, quur reijcis testimo-
nia patrum ex sacris libris deprompta? Si nō est, cur
asseris sine scriptura? Sin utraq; pars alterius inter-
pretationem reijcit, ut non sit obscuritas in sacris lites-
ris, certe nobis indoctis est ambiguitas, nisi quod Ec-
clesiæ decretum non finit nos fluctuare. Et ideo dispu-
tans fingo uacillationem, quia præsatus fucram, me
non usurum præsidijs ecclesiasticæ censuræ. Si nihil
extra scripturas recipis quod non sit diuinitus mon-
stratum, quur recipis perpetuam Mariæ uirginitatem?
Hoc in scripturis non exprimitur, nec ullo miraculo
diuinitus monstratum est. Si perpetuum ecclesiæ con-
sensum imputas pro miraculo, eundem imputabimus
tibi

HYPERASPISTES DIATRI.

tibi pro libero arbitrio . Nec satis erat tibi dixisse, nihil esse recipiendum quod non sit expressam in sacris literis, aut signo monstratum diuinitus, nisi addidisses hyperbolen, de ueris Luciani narrationibus . Itā ne quicquid à ueteribus proditum est de uita martyrioq; sanctorum, quicquid habet Ecclesiastica historia, ad hæc ueterum exhortationes & instituta, præsulū constitutiones, nihilo plus habent ponderis, quàm Luciani ueræ narrationes? Legitur in templis martyriū S. Andree, S. Laurentij, & aliorum, in quibus celebres Ecclesiæ doctores exercuerunt suā eloquentiam, Et hæc omnia nihil aliud sunt, quàm Luciani ridiculæ fabulæ? Hic iocus Luthere poterat tibi aliās tempestiuus dici. Vbi nunc igitur est ille confitens reus? Imò reclamatione ille clare, docetq; hæc omnia quæ assumis esse falsissima. Vnde consequitur & tuam conclusionem nihilo ueriores esse, quàm sunt ea quæ assumis ut confessa. Quorsum autem attinebat & illud admiscere conuiciū: Isti in re seria & quæ ad eternam salutem pertinet, insaniunt, in perditionem innumerabilium animarum . An non sentis istam blasphemiam recidere non in me tantum aut huius temporis Theologos & pontifices, sed in probatissimos quosq; ecclesiæ doctores, ab ipsis penè apostolorum temporibus in hunc usque diem, in uniuersum populum Christianum, quem probabile est eam tenuisse sententiam, quam à suis doctoribus acceperat. Et addis, In perniciem innumerabilium

PER ERASMV M ROTEROD:

bilium animarum . Atqui paulo ante quum Diatriba
tibi impingeret, quod acerbitate & paradoxis multos
alienares, respondebas nihil esse periculi, solos impios
qui pereunt offendi, electos in tuto esse. Siccine in
tuto sunt, qui tuum dogma sequuntur, & pereunt qui
consentiunt tot orthodoxis, & Ecclesie definitioni?

Et ubi nunc est illa religio, qua querebaris quod te po
nerem pessimo loco, in quo cogereris aut cedere, aut
aduersus tantos uiros aliquid dicere? In eo loco te i,
psum posueras, ante quam ego collocarem . Quoties
enim illis imegisti imperitiam scripturarum, cecita
tem, sacrilegium, blasphemiam, hic addis insaniam,
quemadmodum paulo ante mentem alienatam . Et
de me quereris, quasi non soleas tua sponte in illos di
cere, quicquid libuit. Si uera predicares, quis tamen
pius ferre posset impiam calami tui licentiam? Nunc
quum falsa predicas, multo minus ferenda est. Hic
est tuus Luthere triumphus ante uictoriam. Nunc ac
cingeris ad pugnam, & in manibus est uictoria, si le
ges quas uictores uictis solent prescribere, nos ante
congressum accipere uelimus.

Primum miro stomacho soles reijcere, quicquid e
scholis Theologorum adferretur, nunc omnia trahis
ad sophisticam rationem, non ob aliud, nisi ut mihi pe
rum in illis exercitato tenebras offunderes, hoc est,
quod dici solet, Canteriũ in fossam protraheres. Atqui
nihil soles admittere, nisi quod habent diuinae literae, et
his

HYPERASPISTES DIATRI.

his solis tecum congregabar, tu mutatus in diuersum, pertrahis nos in medias sophistarum spinas, quæ si tibi tam deessent quàm sunt inuisæ, frequenter hærerer perplexus. Et sic reijcis illorum præsidia, quoties commodum est, ut nobis aliam sophisticam non minus sophisticam obijcias, nouasq; comminiscaris elabendi rimas. Quantum enim hic est distinctionum, quæ faciunt necubi possis comprehendere. Distinguitur lex ab Euangelio, sed sic ut utrunq; sit in utroq; interna scripturæ claritas ab externa, deus à scriptura, deus prædicatus à non prædicato, spiritus Euangelicus à spiritu erroris, opinio negatiua quæ nihil probat ab affirmatiua cuius est probatio. Ostenditur duplex ostensio spiritus, duplex canon, charitatis & fidei, duplex necessitas, operis & temporis, rursum coactionis & immutabilitatis. Duplex omnipotentia dei, naturæ & operationis, duplex respectus ad superiora & inferiora: discernuntur indicatiua uerba ab imperatiuis & subiunctiuis, stilus à uita morteq; secernitur, à precatione disputatio, deniq; distinguitur ecclesia quæ uidetur esse quæ non sit, ab ecclesia quæ non uidetur esse quum sit, distinguuntur sancti qui quum uideantur non sunt, à sanctis qui habentur pro impijs, quum uere sancti sint. Non hæc recenseo quod omnes tuas distinctiones improbem, sed quod tibi sumas in sacris literis explicandis quod alijs non permittis, & aliorum distinctiones soleas exhibere, quum tuas haberi uelis pro oraculis.

Nobis

Nobis occludis omnem exitum, & tibi uis patere tol-
 cuniculos. Nunc uide quas leges prescribas nondum
 uictor, Deponite quicquid armaturæ suppeditant ori-
 thodoxi ueteres, Theologorum scholæ, autoritas con-
 ciliarum & Pontificum, consensus tot seculorum,
 ac totius populi Christiani. Nihil recipimus nisi scri-
 pturas, sed sic ut penes nos solos sit certa autoritas in-
 terpretandi. Quod nos interpretamur hoc sensit spiri-
 tus sanctus, quod adferunt alij quamuis magni, quam-
 uis multi, à spiritu satanæ, & alienata mente profectū
 est. Quod orthodoxi docuerunt, quod autoritas eccle-
 siæ tradidit, quod populus Christianus amplexus est,
 quod scholæ defendunt, exitiabile uenenum est Sata-
 næ: quod ego doceo, spiritus est uitæ. Credite in scri-
 pturis nihil prorsus esse obscuritatis uel quod egeat in-
 dice, aut ut omnes cæcutiant, ego non cæcutio. Nam
 conscius mihi sum me habere spiritū Christi, quo pos-
 sum de omnibus iudicare, nemo de me. Nolo iudiciū,
 sed requiro obsequium. Neq; quenquam uel tantillum
 moueat multitudo, magnitudo, latitudo, profunditas,
 miracula, sanctitas, ecclesiæ sanctorum, omnes peries-
 runt si senserunt ut scripserunt, nisi qui forte resipue-
 runt ante supremum uitæ diem. Qui meis probationi-
 bus diffidunt, aut carent sensu communi, aut blasphemiam
 committunt in spiritum sanctum, & subuertunt
 Christianismum. Huiusmodi leges si recipimus, nimirum
 tua est uictoria. Rursum postulas, ne quid fidas

HYPERASPISTES DIATRICH.

mus ueteribus orthodoxis, quod nonnunquam inter se uerient, quum inter uos paucos tanta sit controuersia, de Prophetis, de imaginibus, de disciplinis, de baptismo, de Eucharistia, & uis ut nihilo secius credamus uestris dogmatibus, praesertim quum quotidie expectemus noua. Et blasphemum uocamur, quod adhuc haeremus ecclesiae ueteri, nec audeamus tuis castris adiungi, & occinitur nobis illud ex Euangelio: Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, spargit. Nihil hic affingo, certa notaque loquor. Nunc operae premium est uidere, quam non simpliciter tractas Diatribam, nihil non deprauans, nihil non calunians, nihil non damnans, plus fidei tibi conciliaturus, si quaedam probares, uidereris enim cetera iudicio damnare, non morbo. Quis enim est tam malus scriptor, ut non aliquid admisceat probandum?

- 73 Exagitur itaque cum primis nostra definitio, quam ita propono disputaturus: liberum arbitrium est uis humanae uoluntatis, qua se possit homo applicare ad ea quae perducunt ad aeternam salutem, aut ab iisdem auertere. Hanc descriptiunculam, quum non in aliud propositissem, quam ut ostenso scopo, non latius uagaretur disputatio, quam oporteret, cogeritur hic quicquid in sophistarum scholis garriri solet à pueris. Obijcitur quod non explicuerim partes definitionis, nimirum naufragium non unum ueritus, quum tamen id soleat ab alijs fieri. Solet, sed qui de re, parum nota, aut controuersa,

trouersa, disputationem instituunt, mihi de re iam & tam multis tractata breuis conflictatiuncula erat suscepta, nec mihi sumpsi personam è cathedra docentis classẽ discipulorum, aut scribentis commẽtarios in opus perplexi scriptoris, ut singulæ definitionis partes mihi fuerint uel defendendæ uel explicandæ. Sciebam liberum arbitrium à diuersis uarie definitum, tunc compendio definis, nomen sine re. Perlongũ erat aliorum definitionibus uel reiiciendis aut asserẽdis uel explicandis immorari. Decreueram in hac harena non diu morari, & alioqui superuacaneum erat uocem notam & à multis definitam describere. Quir igitur de finis? Non tam definitio uocis rationem, quàm contra, hoc ad id quod in præsentia susceperam agendũ. Mentior, nisi hoc indicant mea uerba. Porro liberum arbitrium hoc loco sentimus &c. Quid significat hoc loco? Nihil aliud, quàm hætenus hic de libero arbitrio disputabimus, ne quis expectet quicquid de libero arbitrio potest aut solet disputari. Iam quorsum attinebat hic explicare singulas definitionis partes, quod solent hi qui pueris Aristotelẽ prælegunt in scholis, quic ipsa disputatio progrediens id faciat? Solent scriptores summã rei de qua loqui destinarunt ueluti scopũ ostendere. Idem facio in Diatriba. Et ingeritur altera calumnia sophistica. Quod definitur, latius patet quàm ipsa definitio. Est enim liberum arbitrium dei, quod unum uere potest dici liberũ. Est aliquod lib. arbitriũ

HYPERASPISTES DIATRI.

in angelis, et tu astringis ad hominis uoluntatem. Iam respondi me ideo hæc præfatum, ut ab hac conflictatiuncula excluderem disputationem de arbitrio dei deæmonum aut angelorum, præsertim quum assertio tua, non impugnet nisi hominis arbitrium. Sed grauius flagitium est, quod uox quam definitio pugnat cum ipsa definitione, hoc est, quid nominis, cū eo quod est quid rei. Agnosco scholæ puerilis uocabula. Quisquis enim inquis audit liberum arbitrium, accipit proprie dici quod potest & facit erga deum, quæcunque libuerit, nulla lege, nullo imperio cohibitum. Etenim si seruus qui degit sub imperio domini, liber dici nō potest, multo minus hominis uoluntas quæ subiecta est imperio dei. Proinde magis tibi placet ut uertibile dicatur, q̃ liberum. Primum quod huius uocis honorem contendis soli deo proprie congruere, quale sit iam ante discussimus: neque nos homini tribuimus arbitrium simpliciter liberū, quod ex disputatione satis liquet. Quur igitur abuteris uoce? Ego huius uocis repertor nō sum, quare magis decet ut super hac re expostules cū omnibus ueteribus, ac recentioribus, atque adeo cum ipso etiam Augustino, qui quum minimū tribuat libero arbitrio, tamen in titulis uoluminum, totaq; disputatione abutitur recepto uocabulo. Cæterum quod ais hæc uocem omnium auribus nihil aliud significare, quàm liberam potestatem faciendi erga deum quicquid libuerit, &c. res longe secus habet inter Christianos. Recte monet

PER ERASMV M ROTERO D.

monet Augustinus, nos ad certam regulam sobrijs & proprijs uerbis debere loqui, sed ipse tamē qui hoc monet, quoties inculcat in libris suis nomē liberi arbitrij, nec ipse temperas à recepto uocabulo, quā sobrius in nouandis Ecclesiæ uel dogmatibus uel uerbis, norūt qui tua legunt, & mihi nunc occinis Augustini monita, quod ab omnibus recepta uoce sum abusus. Deinde exigis hic dialecticā & philosophiam Ethnicam, quam soles pestem rei Christianæ uocare. Sed utrumque donas & abusum uocis, & definitionem ad hominem restrictam. Quid autem donas, si concedis ius publicum? Aut quid mihi largiris si demonstro lectori, quatenus sim hic loquuturus de libero arbitrio? Nihil enim aliud agit illa mea descriptio, nisi quod lectorem præmonet, non audies hic de libero arb. dei, angelorū aut dæmonum, aut si quod est brutorū animantiū, sed de eo quod tribuitur humanæ uoluntati, nec discutimus quid possit in rebus leuioribus, quæ nō conducūt ad æternam felicitatem, sed duntaxat quid agat in his quæ pertinent ad æternam salutem. Si non est phas de re quapiam disputare, nisi partes illius omnes, & his adherentia persequaris, peccatum est à pluribus scriptoribus. Si commode facit, qui ostēdit quid lector expectare debeat, quid non, quid est tandē quod mihi con donas? Sed rursus alia calumnia definitionis, Petrus Lombardus & sophistæ faciunt geminam liberi arbitrij uim, discernendi, quæ propria est intellectus, & eli

HYPERASPISTES DIATRI.

gendi seu reijciēdi, quæ propria est uoluntatis. At *med* definitio tantū attingit uim eligēdi aut reijciēdi. Itaq; dimidiatū modo arbitriū propono. Respondco paucis. In hac quæstione libertatis, primas tenet uolūtas, quæ, ut inquit August. peccatur & recte uiuitur. Ab hac quanq̃ nō est sciuncta ratio, neq; enim uoluntas proprie dicitur, quæ sensum aut affectū sequitur potius q̃ rationis iudicium, tamen id ponere maluimus, quod in hac disquisitione præcipuū, & solum libertatis est capax, præsertim quū eo proposito, simul & illud intelligatur, quod natura præcedit, ueluti si quis loquatur de expetēdo honesto, simul cōplectitur & illa quæ secerunt honestū ab inhonesto. Et in progressu disputationis attingo quod satis est de iudicio rationis.

74 Nunc perinde quasi sedeamus in scholis Chrysippi, ad uiuum exigitur nostra descriptiuncula. Obijciatur obscuritas, & singulæ particule rigido examine discutiuntur. Definitio non una de causa solet adhiberi, interdum quo natura rei qua de agitur possit cognosci, nonnunquam res notissima, tantum attingitur, tanquam titulo, ueluti si quis disputet hodie de anatomia, nihil habet opus apud eruditos medicos definire quid sit anatomia. Satis est titulus. Nonnunquā additur definitio uel notatio potius ut admoneatur auditor quid debeat expectare quid non, ueluti si disserturus de animalibus, ne lector expectet quicquid de naturis, de generationibus, de partibus, de moribus, de medicinis diā solet,

solet, sic admoneat: Hæc disputatio tractabit de animalibus terrestribus ac maritimis, sed his duntaxat quæ ueneno noxia sunt. Nec alio consilio adhibita est nobis illa notatiuncula, in re iactata iam, & omnibus eruditis notissima. Sed age qualis qualis est non deprecor seueram excussionem, nec tam reformido tuâ censurâ, quamuis iniquam, quàm arbitraris. De abusu nominis iam responsum est, nec feram hoc mihi sæpius obijci. Aperta sunt hæc, ut ais, uis humanæ uoluntatis, Item qua se potest homo, Item ad æternam salutem. Rursus obscura sunt ista, Applicare & auertere, Item ad æternam salutem, item perducunt. Vim uoluntatis humanæ interpretaris potentiâ uel facultatem uel habilitatē uel aptitudinem, uolendi, nolendi, eligendi, contemnendi, approbandi, reputandi, & si quæ sunt aliæ uoluntatis actiones. Applicare & auertere, non uides quid sit, nisi ipsum uelle aut nolle, probare aut reprobare, quæ sunt actiones à potestate uoluntatis elicitæ. Et fingis uim illam esse medium quiddam inter uoluntatem & uoluntatis actionem definitam. Et hic citatur si deo placet, regula iuris, ne nesciremus tibi iureconsultū fuisse à consilijs quum hæc scriberes. Scio in Pandorâ istam deos omnes contulisse quod habuit quisque præcipuum. At quid tandem præscribit regula iuris? Sermonem obscurum aduersus eum interpretandum esse, qui sic loquutus sit. Sed quid præscribit regula charitatis, quâ tibi uindicas? Omnia in meliorem

partem esse interpretanda, & qui firmior ac doctior est, eum debere seruire infirmitati alienæ. Nunc uide quàm absis à charitatis regula qui superes etiã iuris regulam: illa non uult prodesse sermonis obscuritatem ei, qui fortasse prudens dataq; opera sic loquutus est, ut falleret, tu dilucide dicta obscuras, quo locum facis calumniæ, sicuti mox aperiemus. Sed ad rem, hætenus tolerabilis est tua interpretatio. Quæ ad salutem perducunt, interpretaris uerba & opera dei, quæ offeruntur uoluntati humanæ ut eisdẽ sese applicet uel avertat. Verba dei diuidis in legem & Euangelium, lege exiguntur opera, Euãgelio fides. Negas enim te uidere alia, quæ uel ad gratiam dei uel ad salutem æternam perducunt, nisi uerbum & opus dei, quod gratia uel spiritus sit ipsa uita, ad quam uerbo & opere diuino perducimur.

- 75 Sed hæc, inquis, uita uel salus æterna, res est incomprehensibilis humano intellectui, perperam igitur tribuo uoluntati humanæ uim applicandi sese, quum nulum hominis cor possit nosse quid hæc sunt, nisi spiritus ea reuelarit. Et Pauli testimonijs, addis argumentũ ab experimentis, de philosophis, Portio Festo, & Plinio qui deriserunt resurrectionem Euangelio promissam. Adjicis nec hodie deesse, qui hunc articulum fidei, ceu fabulam rideant, licet uoce stiloq; iactitent se credere. Hætenus impia non sunt quæ dicis, sed quæ non lædunt meam definitionem. Porro quod optas ne
ego

ego sim eodem fermento aspersus, libèter accipio tuā precationem, idemq; tibi uicissim precor, nisi qd̄ istud tuum uotum sugillatio est meæ fidei. An mea fides sit sufficiens ad salutem uiderit dominus. Certe ficta nō est, nec aliud in corde sentio quàm scribo, & quotidiana precibus interpello Christi misericordiam ut mihi fidem adaugeat. Miror autē, quur te huic uoto admisceas, quum profitearis te certū esse quod habeas spiritum omnia largientem, quod utinam sit uerissimum, & mea suspicio sit uanissima. Videris autem hic arte palestrica temetipsum submittere, quo me deiicias, idq; pro tua solita simplicitate. Audiuius callidam interpretationem meæ definitionis, ex regula iuris nimirum in me detortam, audiamus nunc terribiles ἐπιφορὰς eadem arte colligentis.

Docet Erasmus liberum arbitrium esse uim uoluntatis, quæ potest à seipsa uelle & nolle uerbū & opus dei, quibus ducitur ad ea, quæ excedunt & sensum & captū eius: si uero potest uelle & nolle, potest & amare & odisse, potest & aliquantulum facere legem, & credere Euangelio: quia impossibile est si aliquid uelis aut nolis, ut non aliquid operis ea uoluntate possis, etiam si prohibente perficere non possis. Iam inter opera dei quæ ad salutem perducūt, mors, crux & omnia mala mundi numerentur, poterit humana uolūtas, & mortem & sui perditionē uelle. Quin omnia uelle potest, dum uerbum & opus dei uelle potest. Quid enim
n 5 superest

HYPERASPISTES DIATRI.

Supereſt, niſi deus ipſe? Quid tandem? Nihil hic tribuo gratiæ, ſed libero arbitrio planè diuinitatem quendam attribuo. Accurrite omnes augures, auſpices, Nouum portentum audite. Erasmus ex nihilo deum facit. Pandite nūc Heliconæ deæ, hic patet Luthero campus expromendi tragicam facundiam. Erasmus longe ſuperat impios ſophiſtas, qui utcunque ſentiunt: parcius certe loquūtur de libero arbitrio. Pelagianus eſt, imò longe ſuperat Pelagium quod is diuinitatem quidem tribuit libero arbitrio, ſed toti, Erasmus idem tribuit dimidiato.

78 O cœlum, ô terra, ô maria Neptuni. Eſt ne amplius? eſt, excedit ipſos etiã philoſophos Ethnicos. Quid ita? Quia quum nondum inter philoſophos conueniat, an aliquid moueat ſeipſum, mihi liberum arbitrium non ſolum mouet ſeipſum idq; ſuapte ui, ſed applicat etiam ad ea quæ ſunt æterna, id eſt incomprehenſibilia ſibi. Horrenda narras. Sed etiam ne ampliùs? Eſt, Erasmus qui hætenus impietate ſuperauit oēs, tandem & ſeipſum ſuperat. Qui ſic? Quia quum antea faſſus ſit liberū arbitriū inefficax eſſe, ſine gratia, hic definit, humanā uoluntatem eam habere uim, qua poſſit ex ſeſe applicare ſe ad ea quæ ſunt æternæ ſalutis. Hic interim diſſimulo, quod pro poteſt mutariſ, efficaciſ eſt, & pro inefficax poſuiſti prorsus inefficax, ut uerba magis ſeruirent calumniæ, & ſomma negligo de ioco nominata gratia, quàm hic ſerio loquens prætermiſi.

PER ERASMV M ROTEROD.

prætermisi. Venimus ad summum. Quid superest, nisi cantio triumphalis: Eam addit epiphonema. Vides ne mi Erasme, hac definitione teipsum prodi, imprudenter credo, quod harum rerum nihil omnino intelligis, uel prorsus incogitans & cōtemnens de illis scribis, ignarus quid loquaris uel quid affirmes. Nunc audi contrā Luthere donec ostendam, quantū te hic prodas præstigiōrū artificem, & quos fumos, quā horredas sed inanes ac uanas rerū imagines nobis ob oculos offuderis. De abusu uocabuli iam sæpe dictum est, & istam cantilenam toties frustra recinis, de dimidia to libero arbitrio modo propulimus calumniā. Quid enim aliud est quā calumnia, in mea definitione desiderare quod mox in definitiōe theologorū damnas? Sic habet tuus sermo. Deficiunt & in hoc sophistæ, quod libero arbitrio uim discernendi bonum à malo tribuunt. Minus igitur pecco quā illi. Atqui hinc colligis me peccare grauius. Tantū uales dialectica. Tu professus te crassius uelle loqui, prudens etiā dilucidis inuexisti caliginem. Accipe igitur crassiora Ego uocibus è media loquentium cōsuetudine sumptis, appello salutem eternam, qua fruemur iam immortales apud deum. Num quid hic est caliginis? Nam hic interim in spe sumus & arram tenemus, promissum expectamus. Porro quæ ad hanc felicitatem ducūt, appello omnia per quæ suscitatur animus noster, ad qualēcūq; appetitiā illius felicitatis, siue ea sit efficax, siue inefficax.

Auertere

HYPERASPISTES DIATRI.

Auerrere quid sit intelligis, quum quis oblatam gratiā negligit, magis diligens tenebras quàm lucem. Quod igitur huic opponitur, uocaui applicare, hoc est, præbere se gratiæ. Sed excludis, inquis, gratiam dei. Imò hæc ipsa uerba applicandi, & auertendi, significant eam non excludi. Nemo se applicat, nisi admonitus aliquo sensu rei expetendæ. Nemo se auertit, nisi ab eo quod offertur. Quum syllabas meæ definitionis excuteris, debebas & horum uerborū emphasim excutere. Simul & illud annotare, quod non dixi potest, sed possit, ueluti desiderans aliquid præter naturæ uires. Dices, quur non expressisti gratiæ uocabulum in tua definitione, quum ante professus sis liberum arbitriū inefficax esse sine gratia? Quin tu potius homo plenus Christianæ charitatis, quæ nihil agit perperam, interpretaris in definitione subaudiendū, quod in Diatriba toties inculco, quur tibi non sufficit gratiā duobus illis uerbis significatā esse? Quod si urges, quur hic non expresse nominarim gratiā, dicam, nōdum distinxeram gratiæ uocabulum, in gratiā naturalem, in gratiā præparantem uel imperfectam, & in gratiam efficacem, & abolentem peccatum. Nec satis etiam, num conuenit inter theologos, an sine speciali gratia possit homo per facta moraliter bona exambire dei gratiā efficacē, nec ne. Vtriq; sententiæ locū reliquit mea definitio, quod neutram omnino refellam, licet in eam propensior, quæ plus tribuit gratiæ. Sed excludo spiritum

PER ERASMV M ROTEROD:

spiritum sanctum, ut ais, cum omni uirtute sua tanquā
superfluum & nō necessarium. Vnde id coniectas ὅ
βέλτιστῃ Ex una uidelicet syllaba, se. O potentē sylla
bam. Imò illa syllaba nihil aliud efficit, nisi ut intelli
gas, naturæ uires non esse prorsus ociosas, quū monei
mur à gratia. Et si recipimus illorū opinionem, qui do
cent absq; speciali gratia, per naturæ uires, quæ tamē
ipsæ sunt dona gratuita dei, quosuis posse eousq; niti,
ut dei misericordia non sit illis defutura, qui quod in
ipsis est præstiterint, hic uerū esset quod uolūtas absq;
gratia sese applicat ad ea quæ perducunt ad salutem
eternā. Vt enim nemo repente fit turpissimus, ita pau
latim & gradibus quibusdam adducimur ad perfectiōē
dei donum, ueluti quibus in densissimis tenebris uer
santibus, primum rarescit caligo: deinde dubia quædā
lux procul ostenditur donec perspicue uideant. Nam
hæc comparatio placuit Augustino. Proinde inter eas
quæ perducunt ad eternam salutem etiam illa nume
ro, quæ procul admonent, quasiq; pulsant animum ad
desiderium eternæ salutis. At non desiderat nisi qui
nouit, & qui nouit iam habet. Imò qui desiderat, nec
habet, quod optat, nec omnino caret. Admonet autem
nos uarijs modis deus, interdum per lucem naturæ, per
quam intelligimus uirtutem propter sese expetendam,
& turpitudinem propter seipsam fugiendam, nonnum
quam rebus aduersis, Interdū lectione, aut admonitio
ne amicorū, interim et leui sibilo spiritus. Augustinus
antequam

antequam hauisset spiritum Christi, studiose legebat epistolas Pauli, & aliquousq; profecit, propior factus luci gratiæ. Magis autē accensus est oratione Potitiani: ut demus hic non defuisse dei gratiā, certe erat imperfecta, nondum liberans à peccato, sed præparās ad uberius donum. Verum ab ea gratia si se auertisset, ipse sibi fuisset causa exitij. Nunc præbuit se uocanti gratiæ & assequutus est salutem. Igitur inter ea quæ ducunt ad salutem, non solum pono uerbum & opera dei, & gratiam, uerumetiam naturalem appetitum honesti, qui ut in nobis obrutus sit, non tamen extinctus est, pono studium legendi, & audiendi, quæ prouocāt ad mundi contemptum, pono preces, elemosinas, ieiunia, sed hæc omnia dices esse opera damnanda & iram dei prouocantia, tantum abest ut gratiam inuitent. Verū hoc quod assumis, ut ἀξίωμα, controuersum est inter nos. De Cornelio, suo dicetur loco. Nec enim mirum est te sic iudicare de operibus factis absque gratia, quum neges esse ullum hominis opus bonum quod deus operatur in nobis per gratiam iustificatis. Tantū ualeat apud te corrupta massa, ut nec deus in ea possit opus bonū operari, ne dicam perfectū. Vis igitur totam illam tragœdiam, quam ex definitione concitasti nihil aliud esse, quàm magnū grauemq; uerborum inanium fumum ac præstigiatorum inania ludibria si quis fixius intueatur.

80 Transis ad calumniandū meas distinctiones. In re censendis

PER ERASMV M ROTEROD.

censendis aliorū opinionibus de libero arb. Pelagiū fa-
 cio penē Euangelicū, philosophis nōnullis tribuo fidē
 quandam & charitatem. De Pelagio nihil refero nisi
 quod de illo fatetur Augustinus, nec Euangelicū facio
 sed illū numero inter eos, quos ecclesia dānavit hēre-
 seos. Nec fingō quadruplicē gratiā, & si docēdi gra-
 tia fingerē, nihil erat periculi, sed eā distinctionē ex
 orthodoxorū libris hāusi, qui fatētur esse gratiā quic-
 quid sumus aut possumus, tum ponunt gratiā praeueni-
 entem ac uelut inuitantē, sed hanc imperfectā. Est gra-
 tia cooperans, sic enim appellat Augustinus, quae uol-
 untatem nostram per primam gratiā extimulatā red-
 dit efficacem. Est gratia quae perficit salutis negociū.
 Sic enim distinguit Bernardus. Et tamē fateor has tres
 eandē esse gratiā, licet ex effectū diuersis nominibus
 appellentur. Hēc distinctio quū nihil habeat impiū,
 tamen tibi merito displicet, qđ nihil faciat ad tuum do-
 gma confirmandū. De philosophis testificor hoc quod
 scribit Paul. ad Rom. nō ausurus tantū illis tribuere,
 nisi tantū habere autorem, Lumini naturae tribuis tu-
 quoq; nōnihil in fine operis. Nam qđ ex psalmo cita-
 ram: Signatū est super nos lumē uultus &c. scis nō es-
 se meū cōmentum, & ut ingenue fateor, apte exponi
 de luce fidei: ita nego qđ asseris, nō posse acipi de luce
 naturae: Signatū est lumen, quū deus cōderet hominē
 ad imaginē & similitudinem suam, per peccatum ob-
 scuratam non extinctā. Non igitur detorqueo saplmū

HYPERASPISTES DIATRI.

ad rationem excæcatam, sed accommodo ad obscuratam. Si lux naturæ prorsus erat extincta in nobis, quomodo philosophi sine gratia dei deum cognouerunt? Quomodo tam multa prodiderunt de honesto, deq; re &c uiuendo? de immortalitate animarum, de initio & fine mūdi, de diuersis piorum & impiorum præmijs, de non referēda iniuria, de honesto propter ipsum expectando, de turpitudine propter ipsam fugiēda, de educandis liberis, de diligendis uxoribus, de sancte gerendo magistratu, de charitate in patriā? & in illorū uita multa leguntur facta præceptis illorum consentanea. Quod igitur flagitiū admissum est, si dixi quædā ab illis prodita, quæ cōsentiunt cū præceptis Euāgelicis? Si militer Ethnicorum leges, nōne puniunt furtā, homicidia, adulteria, falsa testimonia, quemadmodū & Mo si lex? Ex his colligo rationis lumen in illis non fuisse prorsus extinctum, & addo, non improbabile uideri, in illis & uoluntatem fuisse aliquo modo propensam ad honesta, sed inefficacem ad salutem eternam, nisi per fidem accederet gratia. De fide et charitate quam ais me philosophis tribuere in mea Diatriba nihil asseuero, quanquam & hoc disputatur à nonnullis, quæ fides suffecerit idiotis Iudæis, & num qua sit fides, qua Ethnicus seruari possit. Distinctionem de triplici lege naturæ, operum et fidei fictam fabulam appellas. Primum de lege naturæ nulla est dubitatio, quod disseuo de lege operum & lege fidei, ex Augustino sumpseram,

PER ERASMV M ROTEROD.

ram, qui in libro quem inscripsit de litera & spiritu, iuxta Pauli sententiam, distinguit legem operum siue factorum à lege fidei. Legem factorum uult esse legem Mosi, tabulis inscriptam, præcipientem absq; gratia. Legem fidei uult esse nouum testamentum, quod quamquam eadem præcipit quæ lex operum, tamen addita gratia fidei facit præcepta mollia. Et inter multa sic dicit: Quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat. Ac paulo post: Lege operum dicit deus, Fac quod iubeo: Lege fidei dicitur deo, Da quod iubes. Rursus aliquanto post: Quum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidens præuicatore: quum autem charitas diffunditur in corda credentium, lex est fidei, & spiritus uiuificans dilectorem. Hæc ille. Non equidem damno sententiam eorum, qui legem uolunt esse præceptorum, Euangelium promissionis & cōsolationis, ita ut utrumque sit in utroq; hoc est, Euangelium sit etiam in lege Mosaica, et lex sit in Euangelio: sed Augustinus, quamquam non ita multum abest ab hac sententia, tamen non uidetur prorsus idem sentire. Nam eodem in opere distinguit uetus testamentum à nouo, genere promissorum, quod illic promittantur temporalia, in Euangelio æterna. Verba Augustini sic habent: Sicut ergo lex factorum scripta in tabulis lapideis, mercesq; eius terra illa promissionis, quam carnalis domus Israël, quum ex Aegypto liberata esset, accepit, pertinet ad testamen-

HYPERASPISTES DIATRI.

tum uetus : Ita lex fidei scripta in cordibus, mercesq;
 eius species contemplationis, quam spiritualis domus
 Israël ab hoc mundo liberata percipiet, pertinent ad te
 stamentum nouum. His consentanea dicit enarrans ex
 Euāgelio Ioannis hæc uerba: Sed unigenitus filius qui
 est in sinu patris, ipse enarrauit. Hæc quum imitarer
 tamen accedo propius ad eam sententiam quam uos
 probatis, quā Augustinus, Inter alia sic loquens: Mo
 ses dicit, Ne committas adulterium, si commiseris lapī
 daberis. Sed quid dicit lex fidei, quæ iubet diligere ini
 micos, quæ iubet tollere crucē quotidie, quæ iubet con
 temnere uitam? Nolite timere pusillus grex, uestrum
 est enim regnum cælorum: & Confidite, quia ego uici
 mundum: & Ego uobiscum sum usq; ad consummatio
 nem seculi, &c. Vides ut ostensurus quid sit lex fidei
 proferam uerba fiduciæ & consolationis. Nec hoc e
 rat hic propositum quibus modis discerneretur lex ue
 tus ab Euangelio, sed in hoc obiter adhibita est hic di
 stinctio, quo facilius lectori demonstrarem, naturæ
 lucem obscuratā illustrari per fidei donum, et uoluntā
 tem corruptam corrigi per charitatem. Arbitror le
 ctori perspicuū esse factum, quā adhuc nihil sit com
 missum in Diatriba, quod reprehensionem mereatur,
 nisi quod tu male narrando nihil non deprauas: quo
 minus habemus tibi fidei sacras literas enarranti, quod
 in his deprauandis comperiamus quā sis male fidei.
 Nunc uide quantam de nihilo suscites tragœdiam.

Hæc

PER ERASMV M ROTERO D.

Hæc sunt tua uerba : Quæ si quis Christianus omnia
conferat , cogetur suspicari te ludere & ridere Chris-
tianorum dogmata & religionem . Nam tantam igno-
rantiam ei tribuere qui sic nostra omnia perlustrauit ,
tanta diligentia & memoria conseruauit , mihi planè
est difficillimum . Hactenus tua . Quur crimen tam
atrox impingitur ? quia Pelagium feci penè Euangelis-
cum , id est hæreticum . Quid enim aliud est penè Euan-
gelicum esse ? Ethnici non dicuntur penè Euangelici ,
qui procul absunt ab Euangelio . Sed Arius fuit penè
Euangelicus , qui sua dogmata per Euangelium con-
firmabat . Deinde fateor in philosophis rationem fuisse
se obscuratam non extinctam . Nam de multis bene iu-
dicarunt per lumen naturæ : uoluntatem item non pe-
nitius corruptam , quum in his appareant naturales quæ-
dam nisus ad honesta , pro quibus tu supponis fidem et
charitatē . Distinxi triplicē legē , naturæ , operū et fidei .
Legem naturæ nemo negat , reliquarū duarum discre-
tionem hausi ex Augustino . Dixi in philosophorū opi-
nionibus ac præceptis esse quædam cōsentanea dogma-
tibus ac præceptis Euangelicis . Psalmi quarti uersicu-
lum , Signatū est lumen &c . sic applico ad lumen natu-
ræ , ut non negem recte interpretari de fide , per quam
naturæ lux adiuuatur . Post hæc tam horrenda crimi-
na sequuntur illa quæ modo recitauī , Quæ si quis Chri-
stianus &c . Sed ubi cōmonstras nobis istum Christia-
nismum ? In uestra ecclesia uariant sententiæ , in no-

HYPERASPISTES DIATRI.

stra nulli sunt, si tibi credimus: deniq; doces nec sanctos, nec Christianos, nec Ecclesiam ostendi posse. Porro quum charitas Christiana nesciat suspicari malum, quis erit iste Christianus absque charitate tam male suspicax, ut ex bene dictis cogatur suspicari, me ludere & ridere Christianorum dogmata, & religionem? Certe arbitror hoc suspicatuos Christianos, si deserto ecclesiae consortio, tua dogmata propugnarem.

Quàm uero maliciosum hic produs calumniandi studium: haecenus nihil sciui, sed incogitans, imprudens, ignorans loquor omnia. Hic quo nouae calumniae facias locum, non potes mihi tribuere tantum ignorantiae, sed maior scientiam ademptam reddere, quo crimen grauius hæreat in me irrisae religionis & Christianorum dogmatum. Quae sunt autem ista uestra, quae tanta diligentia perlustraui, memoriaq; teneo? Tuâ ne dogmata? Vix ullum tuorum librorum potui perlegere, tanta est ibi loquacitas, & insatiata conuiciandi libido. Et doctissimus sit oportet qui tua intelligat, quae sine tuo spiritu intelligi non possunt. Et haud scio an Christianorum dogmata putes non alia esse quam tua. Ego de fidei catholicae decretis putabam te loqui, illa certe non irrideo, nec unquam mihi fuit ille animus, gratia deo, licet uitam excusare nec possim nec uelim. Sic tu me nunc alium nunc alium fingis, utcunq; tibi uideor idoneus ad calumniam. Quot conuicijs initio debacchatus es in Scepticum animum? Quoties cri-

minatus

PER ERASMV M ROTEROD.

minatus es, quod in Diatriba nihil asseram? At idem paulo post omnium optime facio, qui nihil asseram, sed studio querendi ueri tantum disputem, discendi cupidus. Ita tibi constas in calumnijs, ut ex eadem re geminum crimen elicias. Et perinde quasi parum sycophanticum sit impegisse crimen impij blasphemij; at nimi, reprimis te ipsum, sed interim (inquiens) abstinebo, indicasse contentus, donec occasio dignior sese obtulerit. Ac mox audio, Mi Erasme: & amanter admoneor, ne sim de illorum numero qui dicunt, Quis uidet nos? Hæc cantio tibi potius canenda est, quum talibus strophis ludas, arbitraris te fallere, nec deprehendi spiritum tuum. Ne sic, inquis, tentes nos. Si ego te tento qui citra conuicium tecum disputo, quum non irritaris in illos, qui magnis uoluminibus te lacerant ac lacerant, non disputantes ut ego, sed proprijs cognominibus te tuaq; dogmata appellantes? Quod si illos negligis, quod sint extra ecclesiam tuam, quando Paulus non dignatur de his qui foris sunt iudicare, ego semper à tua ecclesia fui alienus, non minus quam illi. Quum scuis in illos qui libris editis palam debacchantur in tua dogmata, quum hætenus professi sint tuam ecclesiam? Paulus nullos tradidit satanæ, nisi qui defecerant ab Euangelio. Hoc mihi non potes obijcere. Semper eadem tum scripsi, tum dixi, tum sensi. Toties obijcis ecclesiæ Romanæ tyrannidem, quæ si qua est, longo temporis progressu irrepsit, sensim

HYPERASPISTES DIATRI.

alentibus eam opibus, potentiaq; mundana. Verū isti animo quem spirant tua scripta si accederent opes, autoritas, potentiaq; Romanorum pontificum, satis appareret quid nobis sit expectandum. Mitteres huc, ni fallor, satellitium tuū atq; armatas copias, aliquanto inclementius tractaturus abs te dissentientes ferro, quā nunc tractas calamo. Et ubi est interim ille mirabilis Euangelista, qui solo gladio spiritus, quod est uerbum dei, profitebatur se uindicaturum Euangelium aduersus portas inferi? Ad calumnias, ad conuicia, ad minas descendis totus, & tamen uis uideri simplex, purus, nec affectibus humanis duā, sed spiritu dei. Recte doces, deum oportere iustum credi, etiam si nec lux naturæ nec lux gratiæ comprehendat eum esse iustum, at non recte postulas idem ius tibi.

Si Porro autem multo grauius etiam peccatum est in distinguendis opinionibus, quandoquidem ex una facio tres. Quod quidem uel insanie uel temulentie uitium est, ex uno uidere plura. Imò plures opiniones recensco, quarum prima est Pelagij, quam ut damna, tam relinquo. Secundo loco recito sententiam eorum, qui sic minimū tribuunt libero arbitrio, ut tamen non prorsus tollant. Dicunt enim ipsum nihil efficaciter posse, nisi adsit gratia, uel extimulās siue operans, uel cooperans, uel consummans: & tamen in his omnibus fatentur uel applicationem siue conuersionem humane salutis, uel cooperationem, nimirum ponentes aliquam

PER ERASMV M ROTEROD.

aliquam humane uoluntatis uim, quæ nonnihil agit
cum agente gratia. Hæc est opinio uel Augustini, uel
Thomæ, sequentis Augustini sententiam, quatenus mi
nimum tribuit libero arbitrio. Et hanc uoco probabi
lem, eo quod relinquat homini studium & conatum.
Atque hic multam uerborum turbam offundis, quor
modo non imputetur quod est imputandum, & quor
modo dicatur aliquid posse quod ex se nihil possit, quæ
ego in disputatione huiusmodi difficultatem palpabi
liter, ut aiunt, expediam.

Tertiam quam recenseo facio Carolstadij, qui non 3
tollit omnino liberum arbitrium, sit interim phas hoc
abuti uocabulo, quod si quis malit appellare Beta aut
Delta, mea nihil refert, sed negat in bono opere quic
quam agere, simpliciter pati, adeo ut gratia non ope
retur per uoluntatem nostram, sed in uoluntate tan
tum patiente.

Quartam facio tuam, qui progressu tue assertio, 4
nis negas quicquam in rerum natura esse liberum ar
bitrium, nec in bonis nec in malis quicquam agere uo
luntatē nostram, sed absoluta necessitate fieri omnia.
Hanc appello omnium durissimam, profiteorq; mihi
cum Carolstadij tuaq; opinione potissimum esse con
flictandum.

Nec prætereo Scoti opinionē, quæ putat per opera 5
moraliter bona, per influxum nature cōmunem, homi
nem posse dei gratiā efficacem promereri de congruo

HYPERASPISTES DIATRI.

quod dei benignitas non patiatur quenquam interire,
 qui modo præstiterit quod in ipso est: non quod suis
 uiribus assequatur salutem, sed aliquo pacto fiat cas
 pax diuinæ gratiæ. Hanc opinionem quoniam eccles
 sia, quod quidem sciam, nondum reiecit, ego nec de
 fendo nec explodo. Ergo sepositis opinionibus Pela
 gij & Scoti, doce reliquas tres tantum uerbis disside
 re. Prima, nimirum Augustini, fatetur arbitrium siue
 uoluntatem suis uiribus posse ad male agendum: nec
 facit hic solum deum agentem, uoluntatē tantum agi,
 quod tu doces: & hætenus cum Augustino sentit Ca
 rolstadius, abs te dissentiens. Etenim quum Augusti
 nus appellat gratiam cooperantem, utiq; sensit opera
 ri nostram uoluntatem aliquid. Deinde dum ponunt
 gratiam extimulantem, sed imperfectam, non exclu
 dunt conuersionem & auersionem, quum tu prorsus
 excludas utrunq; inducta rerum omnium absoluta ne
 cessitate. Nec enim pugno cum tuo axioma quod as
 seris, sed cum tua palinodia, qua corrigis quod initio
 dixeras, liberum arbitrium nihil ualere nisi ad peccan
 dum, & probas Vicleui dogma. Et qui primæ sunt
 sententiæ, faciunt arbitrium uitiatum, uulneratum, aut
 claudicans, non extinctum. Manet igitur aliquod
 iudicium, sed imperfectum, manet uis, sed inefficax.
 Vides igitur non esse eandem sententiam alijs uerbis
 tractatam, ut tu fingis. Sed primam opinionem, quam
 aio probabilem, confers cum mea definitione, interim
 exclusa

exclusa opinione eorum, qui per opera moraliter bona sine speciali gratia, putant dei bonitatem prouocari ad conferendam gratiam. Atqui sic temperavi definitionem, ut huic quoque sententiæ, quoniam damnata nondum est, pateret locus. Sed finge reiectam Scoti opinionem, sit prima Augustini, qui facit extimulantem gratiam, non excludit applicationem & auersionem. Pharaon pulsatus cœperat resipiscere, & nisi se auertisset ab extimulante gratia, nō uenisset in profundum malorum. Demus & hoc iuxta Bernardum, totum initium debere gratiæ, Certe quum nostra uoluntas operatur cum operante gratia, applicat sese ad gratiam, naturæ uires ad gratiam operantem accommodans, ueluti quum oriente sole aperimus oculos: rursum auertit sese, ueluti quum exorto sole claudimus oculos. Ostende igitur Luthere oscitantiam uel hebetudinem iudicij mei. Sic agis: Dicis primam opinionem probabilem, quæ fatetur liberum arbitrium peccato uitiatum, non posse uelle bonum sine gratia. Et definitio tribuit illi uim applicandi sese ad bonum, uel auertendi à bono sine gratia. Definitio, inquis, affirmat, quod exemplum eius negat, &c. quæ tu satis loquaciter ac procaciter. Audi contrā, subtilitatem tuæ calumniæ. Definitio liberum arbitrium in genere, uel ut erat cōditum, uel ut est in liberatis per gratiam, uel ut est claudicans in his, qui nondum liberati sunt à seruitute peccati: quid hoc ad primam opinionem,

HYPERASPISTES DIATRI:

quæ pars tantum est eorū quæ complectitur definitio:
Nec definitio excludit gratiam specialem, nisi recipi-
mus opinionem Pelagianæ proximam, quæ si tibi non
probatur, mihi tamen licebat huius uti præsidij in ar-
gumentando. Nec uideo periculum, etiam si quis eam
tueatur. Deinde non animaduertis quod facio duplex
uelle, siue duplicem nisum ad honesta, efficacē & in-
efficacem, Inefficax est etiam in obnoxijis peccato, per
influxum communē iuxta quosdā, iuxta alios non sine
gratia, sed imperfecta, quæ nondum quidem abolet pec-
catum, sed tamen præparat ad efficacem gratiā. Nec
me mouet quod tu nihil pateris esse medium, sed aut
deum facis seßorem aut satanam: impudenter enim ad-
ducis ad me refellendum, quod erat euincendum. Me-
ministis quod diximus de lumine, & Euangelicus ille
cæcus primum nihil uidet, deinde uidet homines uelut
arbores ambulantes, mox clare cernit omnia.

- 82 Verum hæc aliās, nihil enim hic assero. Iam uides
ex his quæ diximus, soluta, quæ proximo capite repe-
tis & inculcas, non absque petulantia conuiciorum.
Accipis unam partem definiti, hoc est liberum arbitri-
um peccato uitiatum, & cum hoc confers unam opi-
nionem. Applicare se ad bona bonum est, igitur libe-
rum arbitrium potest ex se bonum. Fateor si loquaris
de bono morali, fateor rursus si loquaris de bono pie-
tatis, mod o coniungas gratiam præparantem siue exti-
mulantem: ueluti quum ex lectione sacra, aut ex audi-
to Eccle

to Ecclesiasta, sentimus animi motum ad amorem pietatis & odium turpitudinis. Hanc non excludo nec in definitione, nec in recensendis opinionibus. Tantū excludo Pelagij sententiam, Carolstadij, & tuam. Vbi sunt igitur duo libera arbitria inter se pugnantia? An secum pugnat genus quod in se complectitur diuersas species, & negabis asinum esse animal, quod ex ratione differentie ac proprii pugnet cum homine? Aut ex una crumena faceres duas, quod in eadem sit aurū & argentum? Non hic igitur captus est Proteus, sed ipse Proteum agis studio calumniandi, te ipsum uertens in omnia quū libet, me quoq; subinde alium atq; alium faciens, utcunq; tibi uideor accommodus calumnie tue speculis. Fateor secundum unā opinionem hominis uoluntatem peccato corruptam, quatenus corrupta est, non posse se flectere ad bonam frugem sine speciali gratia, siue illa sit efficax siue extimulans. Fateor in his qui per baptismum & fidem liberati sunt, uoluntatem hominis ex se esse proniorem ad malum quā ad bonum. Et fateor secundum unam opinionem uoluntatem humanam ex nature uiribus se posse conuertere ad studia, conatus, & opera, quæ si quis contendat esse mala & iram prouocantia, negabimus: si quis neget esse bona, qđ absq; gratia facta, cōcedemus, si modo fateatur moraliter bona, prouocantia dei gratiā efficacē. Non igitur mecum pugno, si iuxta diuersas sententias diuersa dico. Nondū enim hic pronuncio quid sentiam, sed

HYPERASPISTES DIATRI.

sed rudi lectori futurae disputationis materiam congero. Proinde triumphus quem hic agis, reseruandus erat tibi circa finem disputationis, ubi pronuncio quæ sententia ex omnibus mihi potissimum arrideat. Hic tantum accingor ad pugnam. Quando uero in te uociferatus sum, quod fatereris liberum arbitrium obnoxium peccato, non posse se flectere ad meliora, sine auxilio gratiæ? Quin illud potius damnaui, quod doces nullum esse hominis arbitriū, nec in bonum nec in malum, neque prorsus quicquam operari uel bonæ rei uel malæ, neq; cum gratia neq; sine gratia, quod nusquam legis apud Augustinum. Denique quum hic tantum uerborū incassum fuderis, planeq; quod aiunt, aërem uerberes, tamen tuo more quasi re strenue gesta triumphum adornas. Et uereris ne nemo tibi sit habiturus fidem referenti tantas absurditates, tam multa inter se pugnantia, Legatur, inquis, hoc loco Diatriba, & mirabitur. Legatur inquam hoc loco Diatriba, & protinus mirabitur, qui legerit in Euangelij præcone tam maliciosum calumniandi studium. Tedet cætera
85 referre quæ illic gloriose detonas. Similis intemperantiæ sunt, quæ congeris proximo capite, qui consistit ut agat aliquid liberum arbitrium, & tamen summa totius imputetur gratiæ? Istud quum in fine disputationis multis uerbis explicem, quid opus erat hic tempus inanibus uerbis terere? Imputari non debet quia quicquid potest homo naturæ uiribus, gratuitū dei donum est.

est. Nec hic opus est commento dialecticorum de uoluntatis humane uelle absoluto, nullo boni mali ue habito respectu, quod hic damnas, probaturus si pro te faceret. Quid enim absurdi, si quis docendi gratia proponat absolutum, quod in re absolutum non est? Quomodo igitur philosophi disputant de prima materia, deq; puris elementis, & mathematici de formis abstractis à materia? Nec tam improbable est quàm tu uideri uis, si quis tribuat uoluntati nostræ uelle purum, sic ut obiectum non consideret sub specie boni aut mali, sed entis tantum, aut alicuius quod per se medium sit, etiam si nō desint qui negent quicquam esse medium. Quàm ubiq; molesta tua loquacitas, ut arbitrer nullū Bolanum esse cerebri tam felicitis, ut tuum æs uere Dodonæum ferre possit, quum extra rem dicas omnia, nec tamen ullum facias dicendi finem. Excussisti primam opinionem, quæ est Thomæ uel Augustini, quū tu nūc secundam facias Augustini, quæ est Carolstadij, qui negat hominis uoluntatem in bono opere quicquam agere, in malo fatetur. Atq; hinc conijcere licet quàm dextre rem tractes, qui confundas etiam sententiarum distinctiones: ego inter eas quas non reiicio, Pelagianæ sententiæ oppono sententiam Augustini, ut longissime discrepantem, comparo sententiam Scoti ut proxime accedentem. Relege Diatribam & sic comperies. Augustini sententiæ subijcio Carolstadij, quam appello duriorē, eam tu nunc uelut multiloquio temulentus, facis

HYPERASPISTES DIATRI.

cis Augustini. Tertio loco pono tuā & Vuicleui, quā appello durissimam, cum postremis duabus dico potissimum mihi pugnam fore, hoc est, cum Carolstadij ac tua. Restitui te in uiam. Nunc superest ut nobis de monstris, duas posteriores opiniones easdem esse cum prima. Augustinus dum ponit gratiam cooperantem, fatetur & liberum arbitrium aliquid agere in bono opere, Carolstadius affirmat nihil aliud quā pati. Tūc doces nec in bono nec in malo quicquid agere, nec ante gratiam nec post gratiam, sed prorsus ac simpliciter esse uocabulum inane: hæc sententia cum prima pugnat, & plus dicit quā secunda. Et hic prorsus & πὸς quod aiunt, delapsus, uel & πὸς vñ potius, nec intelligēs quid loquaris, deierationibus agis. Testor, inquis, deum, nihil aliud uolui dicere, nec aliud intelligi, per uerba duarum postremarū opinionum, quā id quod dicitur in prima opinione, nec Augustinum aliud uoluisse arbitror, nec aliter ex ipsius uerbis intelligo, quā quod prima dicit opinio, ita ut tres opiniones à Diatriba recitata, apud me non sint nisi una illa mea sententia. Si quid à me tam sine mente dictum fuisset, quā ista dicuntur tibi, quibus conuicijs me urgeres? Quando faceres insultandi finem? Nec tamen de sinis tergiuersari, & redire ad ueterem causationem nominis quam sæpius iam exclusimus, nec uno respondimus modo. Videris ipse sensisse errorem tuum, nec tamen libuit dispungere quod scripseras. Proinde ab hoc capi-

pite

pite non discedis ut soles, triumphabundus, sed uelut
gallus demissis alis temet subducis. Si hic, inquis, erro,
reuoce't qui potest, si sunt hæc obscura & ambigua,
illustret & stabiliat qui potest. Hic reprehensorem
admittis & illustratorem, quum in fine repellas omne

Attamen proximo capite resumis a (iudicium. 86
nimos. Sed face's'sant, inquis, monstra uerborum. Quis
enim ferat istum abusum loquendi? Totidem uerbis ti-
bi tuas uoces recinit echo. Sed face's'sant monstra uer-
borum. Quis enim ferat istum abusum loquendi? De
abusu receptæ uocis litiga cum Hilario, cum Ambro-
sio, cum Augustino, cum Hieronymo. Hic proposue-
ras te dicturum tres opiniones nihil inter se discrepa-
re, & hoc omisso cauillaris de nomine liberi arbitrij.
Nec adhuc desinis affirmare quod est manifeste fal-
sum. Itã ne est eadem sententia, liberum arbitrium coo-
perari gratiæ, & tantum pati in opere bono, in malo
tantum agere, & nec in bono nec in malo quicquid age-
re, sed deum solũ operari quicquid agitur seu boni seu
mali? Tu sic colligis: Post peccatum uoluntas homi-
nis non est libera nisi ad malum absq; gratia: igitur a-
missa libertate succedit seruitus. Negari non potest.
Vbi seruitus est, ibi est mera necessitas, & ubi necessi-
tas, ibi nihil agit liberum arbitrium, si nihil agit, patit-
tur tantum. Tua grammatica non potest amissam sa-
nitatẽ uocare sanitatẽ. Verũ ut simul & meã definitio-
nem tuear, & ista tua tam perplexa discutiã, proponã
rei

HYPERASPISTES DIATRI.

- 1 *rei summam nudis aphorismis: Voluntas in homine, quemadmodum & in angelis, sicut erat condita, libera erat ad bonum & ad malum, sic ut adherere potuerit oblatæ gratiæ, sine speciali præsidio nouæ gratiæ, ac semet auertere potuerit à gratia.*
- 2 *Post lapsum primorum parentum, naturæ libertas uitata est non extincta. Resedit autem in illis aliqua scintilla rationis, discernens honestum ab inhonesto, item aliquis nifus uoluntatis, refugiens à turpitudine, & quodammodo gestiens ad honesta.*
- 3 *Verum hic nifus & ratio inefficax est sine speciali gratia, iuxta quosdam: iuxta alios tantum ualet, ut per opera moraliter bona possit de congruo promereri gratiam, uel præparantem, uel etiam iustificantem: quam sententiam non arbitror ab ecclesia damnatam, licet nec illam superiorem improbaucrit: sed hic permittit unumqueng; abundare in suo sensu.*
- 4 *Liberati per gratiam, sunt in eodem statu quo fuit homo primum conditus liber, uidelicet ut se possit applicare ad oblatam gratiam, & possit auertere se ab eadem, nisi quod ex peccato Adæ, aut ipsius etiam, resideat in eo caligo quædam rationis, & procliuitas quædam ad peccandum, quæ tamen non adimat libertatem, sed exerceat pietatem.*
- 5 *Hæc applicatio aut auersio locum habet ad utramque gratiam, extimulantem quam diximus, & iustificantem. Applicat aut sese uoluntas, quæ se præbet gratiæ, si mulq;*

PER ERASMV M ROTEROD.

mulq; naturæ uiribus nititur ad eadem ad quæ uocat gratia, Auertit sese quoties neglecto spiritus sibilo, uertit sese ad cupiditates carnis. Itidem gratiæ iustificanti applicat sese, quum illi in sese potenter operati, pro naturæ uiriculis cooperatur, & auertit sese, quum neglecto dei dono reflectit sese ad carnem.

Ad has omnes opiniones quarū nulla damnata est ab Ecclesia, ni fallor, & ad omnem hominis statum quadrat mea definitio, quam ideo feci generalem, ut omnia complecteretur quæ sunt probabilia. Nihil igitur agis, cum hanc aut illam opinionem urges cum definitione aliò detorta.

Pone hominem in statu quo fuit conditus, quadrat definitio. Hic tu urges libero arbitrio post lapsum uitiato. Pone eum in eo statu in quo est adolescens, qui puer per baptismum accepit habitum fidei, & purgatus est à peccato protoplasti, necdum admisit aliquod crimen per quod amittitur gratia, quum tamē iam per ætatem habeat mali boniq; discretionē, quadrabit mea definitio, poterit enim s se applicare ad gratiam & auertere à gratia. Applicabit autem si naturæ uiribus eodem contendat, quò ducit gratia, auertet, si spreta dei gratia deflectat ad carnem.

Deniq; pone hominē in eo statu in quo fuit Adam post uiolatum dei præceptū, hic fortasse uidebitur non quadrare mea definitio, quod semel addictus peccato, nihil aliud possit, quàm seruire peccato. Vbi igitur

HYPERASPISTES DIATRI.

uis applicandi & auertendi? Iuxta quorundam, inquam, opinionem residet aliqua libertas, qua ex natura uiribus absque speciali gratia per opera moraliter bona possit exambire gratiam iustificantem. Hic oppones tua paradoxa, sed ista tibi probanda sunt priusquam nos per illa coarguas. Iuxta aliorum opinionem quæ est Augustini, potest applicare sese ad gratiam extimulantem ac reuocantem, ac rursus eam spernere. Vides hic aliquid libertatis, Rursus potest se præbere gratiæ iustificanti, potest ab ea sese auertere. Et fortasse non absurdum fuerit ponere medium quendam statum inter iustitiam & iniustitiam, ueluti quum homo naturæ uiribus contendit ad promerendam gratiā, uel excitatus gratia stimulante, quam imperfectam dicimus, applicans naturæ uires ad eam gratiam, contendit ad innocentiam. Is nec omnino uidetur iniustus, quia tædio suæ iniquitatis contendit ad iustitiam: nec omnino iustus, qui nondum assequutus sit innocentiam. Et in huiusmodi statu medio diuus Augustinus uidetur ponere Cornelium, in quo fuit utrunque sed imperfecte: ueluti qui properat ad asyllum, nec omnino tutus est, nec prorsus hæret in periculo, sed quo longius recedit à periculo, hoc saluti propior est. Hic occines subitum raptum spiritus, quem ego non nego, sed loquor interim non quid aliquando faciat aut facere possit deus, sed quid generaliter faciat in nobis. Quanquam hac de re suo dicetur loco. Cum his cõfer tres illas sententiās, quas

PER ERASMV M ROTEROD.

Quas tu cōstas in unam, inuenies solam primā esse ue-
ram. Etenim Augustinus quū facit gratiam operantē
& cooperantē, satis fatetur esse liberum homini appli-
care se ad gratiā extimulantē, si naturæ uires ad eam
accōmodet: eum conatum imperfectū, adiuuat & ab-
soluit gratia cooperans, quæ cooperans nō recte dice-
retur, si nihil omnino operaretur nostra uolūtas, quod
negat Carolstadius. Multo minus uerū est quod tu as-
seris, hominis uoluntatem nec in bonum nec in malum
quicquam posse, sed meræ puræq; necessitatis esse or-
mina. Nam hanc opinionē uoco tuam, quam in Vuy-
cleuo damnatam probas. Quid igitur restat nisi nomi-
nis controuersia? Liberum arbitriū proprie cōgruit
deo. Esto, sed sic abutimur alijs multis nominibus, sat-
pientis, boni, potētis, immortalis. Verum quum est per
peccatum amissa libertas, iam inane nomen est, quem
admodum in ægroto amissa sanitas, non est sanitas. Fa-
teor hic aliquem abusum uocabuli, sed quem mihi nō
debes imputare, nec tamen absurde manet in peccator
re ratio nominis: quemadmodum in bello captis in-
genuis manet libertatis appellatio, propter natiuam
conditionem, & spem redituræ pristinae libertatis. De-
nique propter reliquias pristinae libertatis quæ resi-
dent in homine, etiam post admissum peccatum: quæ
non ideo nihil sunt, quod per se non sufficiant ad recu-
perandam libertatem, satis est quod aliquid agant su-
is uiribus, & peragant etiam auxilio gratiæ. Tu per-

HYPERASPISTES DIATRI.

ditam sanitatem, mortē facis. Manet in agroto non,
 nulla naturæ uis, utcunque pugnans cum morbo, sæpe
 uincens absque medici præsidio. Sic rationem à pecca-
 to facis omnino cæcam, ego lippientem aut lusciosam
 facio. Neque enim prorsus cæcus est, qui ob pituitam
 cæcutit, neque prorsus mortuus est, qui cum morbo lu-
 ctatur. Iam si placet accersere cōmodum illum cōgerro-
 nem sophistam, eiq; propone collationē de lapide, qui
 natiua ui fertur deorsum, sursum uero non nisi uiolen-
 to impulsu, & roga an lapidi tribuat liberum arbitri-
 um, fortasse non tenebit risum & respondebit: Lapidē
 esse qui talia percōtetur, Lapis enim sicut omnia gra-
 uia quæ ratione carent non habet nisi unicum impe-
 tum naturalem: at liberum arbitrium ut conditum est,
 erat utrōque uertibile. Dices de corrupto loquimur,
 feremus si modo in disputando memineris tale fuisse
 conditum, & hinc nominis rationem manere, licet re
 partim amissa. Post peccatum autem originis, sed ma-
 gis etiam personale, ut libertas non est in totum amis-
 sa, ita non est absoluta seruitus. Cæcutientia inducta
 est, non cæcitas, claudicatio inducta est, non exitium,
 & uulnus inflictum est, non mors, & languor acces-
 sit, nō interitus. Manet enim aliqua rationis scintilla,
 manet aliqua propētio uoluntatis ad honesta, licet in-
 efficax. Nec ideo nihil est, quia per se non sufficit ad
 recuperandam pristinam libertatem: sed ut uulneratū
 ac languidum, non ualet quidem quod poterat, uerun-
 tamen

PER ERASMV M ROTEROD.

tamen uirium qualescunq; reliquias accommodat erigenti gratiæ: nisi forte dicis puero nihil esse uirium quod solus nequeat mouere plaustrum, quod facit conitēs robustiori. Quare serua lapideis hominibus istā de lapide comparationem, neque proferas huc tam ridiculas collectiones: Nullum est omnis, & nihil est omnia. Quid autem si Scoticus sit ille sophista? Nonne statim obturabit tibi os? Nisi forte commodum uocas, qui commodè respondeat ad tuas percontationes. Postremo quod ad uocem attinet, Thomas fortasse cōcederet post peccatum non dici proprie liberum arbitrium, sed idem simpliciter nihil esse aut nihil agere cum agente gratia, negabit. Hæc sunt quæ in uerbis/lo disputationis lectori proposueram, quo paratior esset ad reliqua percipienda. Nam rudioribus illa scribere me sum professus, & tu nondum opinor lecta tota Diatriba, sic cum hac parte cōgrederis, quasi iam pronunciarim. Eadem iniquitate discutis testimonia scripturarum à me tractata, quasi in singulis definierim. Imò testificor me proponere hinc atque hinc diuersa testimonia diuinæ scripturæ, quæ uidentur inter se pugnare, & illæ sequelæ quas tu sic exagitas, non sunt definientis, sed argumentantis, non docentis sed pugnantis, ut ex collisione testimoniorum & interpretationum elucescat ueritas. Et interim utor iure pugnantium, iniquum petens nonnunquam ut æquū feram. Etenim qui pugnat, frequenter hoc agit, non ut pronun-

HYPERASPISTES DIATRI.

eiet quid ipse sentiat, sed ut illaqueet ac prosternat ad-
 uersariū. Proinde non raro falsis assumptionibus uti-
 tur, sed ab aduersario concessis, & ex his colligit, plus
 quam habet ueritas, quo magis aduersarius intelligat
 se esse uictū, iamq; cōtra pugnare desinens, cupiat do-
 ccri. Tum qui docet longe alijs modis agit, quā dum
 pugnabat. Sed iam dudum ipsa temporis angustia col-
 git me disputationē hanc abrumperē. Quod superest
 accuratius & per ociū tractabitur. Et uide, te quæso,
 quantum temporis, quantū chartarū & operæ nobis
 iam perijt, in refellendis tuis cauillis, conuicijs & ca-
 lumnijs. Poteras tua cum laude, nemine læso, fortiter
 tueri dogma tuū, idq; merebatur meæ Diatribæ mode-
 stia, quæ quo magis friget ac stertit, sic enim interpre-
 taris meam ciuilitatē, tanto minus merebatur tam im-
 potentem calami tui seuitiam. Nunc dum nihil nō tor-
 ques ac rapis ad calumniam & conuicia, perdis bona
 ex parte & tuum & meum & lectoris ociū: & adeo
 nō concilias tibi fidem, ut dum hic declaras animi tui
 morbum etiam illa fide careāt apud plurimos, quæ re-
 ste uel doces, uel mones, uel inculcas, qualia fateor es-
 se permulta in scriptis tuis. Nam quæ res inuitabat te
 ut hoc quoq; calūniareris, de quo nunq̃ mihi uenit in-
 mentē? Ais à me morderi rideriq; canonē Hebræorū.
 Hoc est unū calumniæ caput. Alterū est quod cum am-
 biguo scōmate uoco canticū canticorū, canticū amato-
 rium. Tertiū, quod prouerbia Salomonis & cāticum,
 conféro

PER ERASMV M ROTEROD.

cōfero cum duobus libris Esdræ, Iudith, historia Susannæ & Beli draconis. Hic ubi ne somniū quidē fuit ul-
lius mali, tu fingis tria magna crimina. Referā ex dia-
triba locū quo magis agnoscas, q̄ hic præter omnem
causam criminariis. Sic habet. Nō puto quenquā exce-
pturū hic aduersus autoritatē huius operis (de libro lo-
quor, qui inscribitur ecclesiasticus) qd' ut indicat Hie-
ronymus, olim apud Hebræos non habitū sit in cano-
ne, quū ecclesia Christi magno cōsensu receperit in su-
um canonē. Neq; causam uideo quur Iudæi librū hunc
à suo canone iudicarint excludendū, quum parabolas
Salomonis, & canticū amatorium receperint. Etenim
quod duos posteriores libros Esdræ, historiā apud Da-
nielē de Susanna ac Belo dracone, Iudith, Hester, aliāq;
nōnulla non receperūt in canonē, sed inter hagiogra-
pha numerarint, quid illos mouerit, facile diuinat q li-
bros eos attētius legerit. Ceterū in hoc opere tale nihil
obstrepit lectori. Hactenus Diatribes uerba recensui.
An mordeo rideoq; canonē Hebræorū, qd' negem mi-
hi liquere quāobrem ecclesiasticū excluderint à cano-
ne? Erat quur illud opus haberi cuperē in primis dignū
canone, & tamē nihil aliud dico, q̄ me nō perspicere
causam, quare Hebræi nō receperint, quū ecclesia re-
ceperit, arte inter hagiographa. Tu fortiter pronūciās
librū Hester, quū apud Hebræos sit in canone, dignio-
rem ceteris omnibus, qui excluderetur à canone. Vter
igitur ridet ac mordet canonem, ego qui nego me ui-

HYPERASPISTES DIATRI.

dere causam, quur ecclesiasticum non receperint in su-
 um canonem, an tu qui iudicas librum Hester mini me
 dignum canone, simul damnans & Hebræorū & ec-
 clesiæ canonem, cum Hebræorum canone consentienti-
 tem? Tantum ad primum crimen. Alterum nihilo ue-
 recundius. Appello canticum Salomonis canticū ama-
 torium. Finge nullam hic esse causam, quur sic appel-
 larim, nisi quia libuit, aut ut Latinius dicerē, quid erat
 ambigui scommatis, an non est canticum amatorium?
 An amor semper in malum sonat? Nunc uide causam
 quur ita maluerim dicere. Quum enim due particule,
 ad dictionem Salomonis referrentur, uidelicet prouer-
 bia & canticum, si dixissem canticum canticorum, du-
 re sibi cohesissent duo genitiui, Salomonis & canti-
 corū, uidererq; sentire Salomonē alia multa scripsis-
 se cantica. Si simpliciter dixissem cāticum, poterat ali-
 quis suspicari me de cantico quopiā loqui qualia sunt
 in psalmis, idcirco ex operis argumēto addo cognomē
 amatoriiū. Ego de hoc cātico nunquā peius sensi quā
 de prouerbijs, de quibus optime sentio. Quæ fuit igi-
 tur occasio calumniandi? Et ni fallor, hoc telum mu-
 tuatus es ex libris Lei, qui tibi nunc opinor, incipiunt
 placere. Iam tertium crimē tuum habet manifestam ua-
 nitatem. Non enim confero prouerbia & canticū cum
 duobus libris Esdræ, Susanne. Beliq; draconis histo-
 ria, sed cū ecclesiastico qui simile tractat argumentū
 cum prouerbijs, atq; in his quos reiecerunt aio diligētī
lectori

lectori aliquid obstrepere, quur recepti non sint. In ecclesiastico non uidetur simile quicquam obstrepere. Quod si in Ecclesiastico nihil obstrepat, multo minus in prouerbijs aut cantico. In his tam friuolis refellendis non eram sumpturus hoc operæ, nisi ut te ab ista immodica nihil non carpendi libidine reuocarem: quæ si me tantum læderet, iactura sanè tenuis esset, aut si tibi uni noceret, tolerabilior esset: nunc non solum obstat causæ quam agis, agis autem ut affirmas negociū Euangelij reuocandi, quod hætenus in orbe fuit sepultum, uerum etiam exitium omnium bonarum rerum secum adfert ista calami tui seditiosa petulantia. Concitatus est populus aduersus episcopos & principes, magistratus ægre cohibent plebeculam nouarū rerum auidam, atrocibus odijs inter se dissidēt ciuitates, quæ prius erant coniunctissimæ, uix inter homines nunc inuenias cui tuto fidas, libertas omnis adempta. Nam principum, præfulum, Theologorum, ac monachorum tyrannidem, sic enim uocare soles, non sustulisti, sed irritasti. Quicquid fit aut dicitur, rapitur in suspicionem, & de quibus prius licebat in utramlibet partem disputare, nunc ne hiscere quidem phas est. Seruitus quam parabas excutere cōduplicata est, iugum adgrauatum est, catenæ non excussæ sed astrictæ. Olim nemo faceſſebat negocium, si quis domi suæ pro ualetudine comedisset quæ conueniebant: nunc etiam si multas habeas edendi causas, nec desit pontificis diploma,

HYPERASPISTES DIATRI.

tamen Lutheranus dicitur qui uescitur. Olim Romanus pontifex facile relaxabat legem ijs, qui perimbecillum etatem, & nondum usu rerum ac iudicio prudentem, facti fuissent monachi aut monachæ, nunc ad relaxandum difficillimus est. Frigent ubiq; disciplinæ liberales, unà cum linguis ac bonis literis, quas tu grauas intolerabili inuidia. Reijciuntur egregia ueterum monumenta, & pro his mundus impletur rixosis ac famosis libellis, ex quibus morbi uirus serpit ad lectorem. Noui aliquot uiros bonos ac doctos, qui initio non inuiti legebant tuas lucubrationes cognoscendi iudicandiq; studio: tandem coacti sunt reijcere, quod faterentur sese infici tot sannis, scommatis, dictarijs, conuicijs, calumnijs parum Christianis, quibus doctrinam tuam contaminas, non aliter quàm solent ij, qui capos aut phasianos infarciunt allijs. Et primum ista titillationem quandam habent ac pruritum, uerum ubi sensim irreperint in animos, inficiunt synceritatem ac mansuetudinem pectoris. Et quum uideas quantum malorum in orbem inuexerit ista tua ferocia, quum toties admonitus sis etiam ab ijs qui tibi bene uolunt, tamen usq; proficis in deterius, & eos frustra trahens in periculum, qui se tuæ fidei crediderunt, & illos abalienans, quos poteras ad te pellicere (Iam enim rursum fingo tuam doctrinam esse catholicam) deniq; obstans, quo minus hic mundi tumultus utcunque natus, aliquando nobis pariat aliquid bonæ tranquillitatis.

Innu

PER ERASMV M ROTEROD.

Innumeros abstraxisti à suis præsulibus, qui nunc oberrant uelut oues dissipatæ non habentes pastorem, præsertim quum uideant tuam ecclesiam tantis dissidijs concuti, & intestinis bellis tumultuari. Et inter hæc ad huc uacat tibi tantos libros, tam operose maledicos, scribere in hominem, cuius animum prorsus ignoras, si modo talem esse iudicas, qualem facis.

Si liberis & apertis conuicijs debacchatus fuisses, simplicitas laudari poterat, aut tuo genio condonari: nunc arte maliciosa rem geris. Si duobus aut tribus conuicijs contentus fuisses, uideri poterant excidisse, nunc liber totus undique scatet maledictis. Hinc incipis, per hæc pergis, in hæc desinis. Si temet explesses uno conuitorum genere, subinde stipitem, asinum, aut fungum me appellans, nihil aliud respondiissem, quàm illud è comædia, Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Hæc non poterant saturare tuum odium, nisi me faceres Lucianum & Epicurum, adeo non credentem scripturis diuinis, ut ne deum quidem ullum esse arbitrer, hostem Christianismi, denique blasphemum in deum & Christianam religionem. Huiusmodi leporibus respersus est tuus liber, oppositus meæ Diatribæ, in qua nullum erat cōuicium. Istā tam peruersam opinionē si quis susurro leuis ac mendax, qualibus abūdat tua sodalitas, ad te detulit, uide quā cōueniat tanta leuitas personæ quā tibi sumpsiisti. Si ex tuo ipsius animo concepisti, quis credet eum esse bonū ui-

HYPERASPISTES DIATRI.

rum, qui de homine incognito tam atrociam suspicetur. Sin ista ledendi mei studio comminisceris, nulli potest obscurum esse quid de te sentiendum sit. Quoniam autem meae lucubrationes palam reclamant tuis calumnijs, ubiq; sacrarum literarum maiestatem et Christi gloriam praedicantes, negas illa mihi ex animo scripta. Expedita solutio, si quicquid calumniari non potes, ioco scriptum est, si quicquid patet calumniae, serio scriptum est. Et huiusmodi distinctiones tibi ualebunt ad criminandum, qui sophisticas distinctiones exhibilas, repertas ad docendum. Quaeso quod est istud ingenium, aut quae natura, si quidem natura est? Aut quid spirituum genus, si spiritus est? Aut quae tandem Evangelij docendi tam non Evangelica ratio? An renascens Euangelium sustulit omnes leges politicas, ut iam liceat quaelibet in quemuis & dicere & scribere? An haec est tota libertas quam nobis restituis? Si quis mihi detrahat ingenium, iudicium, eruditionem, moderate feram: si quis impingat imperitiam scripturarum aut incogitantiam, humanum crimen agnoscam: uerum si quis mihi impingat neglectum dei, aut contemptum scripturarum, is aut id facit ex delatoris cuiuspiam oratione persuasus, & leuissimus est, aut intolerabilis est sycophanta, si ex sese confingit. Hic quid tibi loquatur tua conscientia tute uideris. Ego iudice deo, cuius iram non deprecabor si quid hic sciens fefellerò, uolo hoc omnibus Christianis, haereticis, & semichristianis

nis

PER ERASMV M ROTEROD.

nis esse testatum, me scripturis diuinis non minus habere fidei, quàm si Christum ipsum sua uoce mihi loquentem audirem, minusq; dubitare de his quæ ibi lego, quàm de his quæ auribus audio, oculis uideo, manibus contrecto. Et quemadmodum certissime credo per Euangelium exhibita, quæ legis figuris & prophetarum uaticinijs per spiritum sanctum fuerant prædicta: ita pari certitudine credo, secundi aduentus promissionem, ac diuersa malorum bonorumq; præmia. Et hac fiducia fretus, labores, iniurias, morbos, senectutis molestias aliq; huius uitæ incommoda patienter fero, sperans per Christi misericordiam, malorum omnium finem, & cum ipso uitam æternam. Tantum autem abest ut sciens oppugnem Euangelium, ut malim decies occidi, quàm cõtra animi sententiam oppugnare unum iota ueritatis Euangelicæ. Nec hic animus mihi nuper natus est, nunquàm alius fuit à puero: & hodie firmior est, gratia deo, quàm unquam fuit. In salutis negocio non aliunde flagito præsidium, quàm à misericordia domini, neque secundum deum ulla in re plus habeo uel spei uel solatijs, quàm in sacris literis. Et quemadmodum in lucubrationibus meis non negotuisse fieri, ut alicubi scripturæ germanum sensum non attigerim, ita sanctissime deierare possim, me scientem nec in gratiam hominis, nec ob metum hominis usquam docuisse secus quàm sentirem, saltem opinione probabili. Qui mecum domesticam habuerunt consuetu

HYPERASPISTES DIATRIS.

suetudinem, si non sanctimoniam, quam desidero potius quam habeo, certe huius animi possunt esse testes, qui nunquam effutiuit uerbum uel ioco uel serio quod sciret Lucianum, Epicurum, aut Porphyrium. Ineptum erat hæc testificari scripto, nisi Lutherus Euangelij uindex accurato libro talibus facetijs uoluisset in Erasmus amicum ludere. Nunc si quis malet habere fidem illius impudentissimæ criminationi, qui me non nouit, quam meæ testificationi, suo periculo faciet, me liberabit hæc animi mei declaratio. Precor autem ut in animis omnium regnet Euangelium Christi, cedatq; huic omnis intellectus ac potestas humana, tantum abest ut ipse belligerari uelim cum cœlesti doctrina. Simul et tibi precor Luthere, ut dominus innouet in te spiritum bonum, quo quantum hætenus potuisti ad turbandam orbis Christiani cōcordiam, tantundem ualeas ad tranquillandam ecclesiam dei: ut idem sentientes, uno ore prædicemus illum, cuius doctrinam nunc dispari ore asserimus. Hic igitur prioris ac tumultuarij uoluntatis finis esto. Alterum breui dabitur, sed accuratius, si modo Christus adesse dignabitur.

F I N I S.

BASILEAE APVD IO. FROB.
MENSE IVLIO. ANNO
M. D. XXVI.

